

ÖNSÖZ

Osmanlı-Türk edebiyatının tarih içinde hangi coğrafyada gelişme gösterdiği araştırıldığında, divan şairlerinin İmparatorluğun çeşitli şehirlerinde yetiştiği görülür. Tezkirelere bu gözle baktığımızda Divan edebiyatımızı oluşturan şairlerin önemli bir kısmının eskiden Osmanlı coğrafyası içerisinde yer almış bugünkü Makedonya şehirlerinde doğduklarına şahit oluyoruz. Tezkirelerin verdikleri bilgilere göre Üsküp, Manastır, Kalkandelen (Tetova), İştîp, Debre, Kratova, Gevgeli gibi bugünkü Makedonya şehirlerinde toplam 55 divan şairi doğup yetişmiştir.

“Tezkirelere Göre Bugünkü Makedonya Şehirlerinden Yetişen Divan Şairleri” adını verdiğimiz bu çalışmada bu şehirlerde doğup yetişmiş divan şairlerine yer verilmiş, tezkirelerin verdikleri bilgiler ışığında hayatlarıyla birlikte şahsiyet özelliklerinden ve edebî kişiliklerinden söz edilmiş, şiirlerinden örnekler verilmiştir. Şairlerin Üsküplü, Manastırlı, Kalkandelenli, Debreli, İştîpli, Kratovalı veya Gevgelili olarak kabul edilmelerinde ölçü bu şehirlerde doğmuş olmalarıdır. Şairlerin yaşadıkları yüzyıllarının belirlenmesinde ise genelde ölüm tarihleri veya tezkirelerde bazen açıkça belirtilen yaşadıkları padişah devirleri esas alınmıştır. Yüzyılın başında vefat eden şairleri genelde bir önceki yüzyıla dâhil ettik veya (16.-17. yy.) şeklinde iki yüzyılı idrak ettiklerine de işaret ettik. Bununla birlikte şairlerin çalışmadaki sırası yüzyıllara göre kronolojik olarak değil şehirlere ve şairlerin kullandıkları mahlaslara göre alfabetik olarak düzenlenmiştir.

Çalışmamızda, bugünkü Makedonya şehirlerinden yetişmiş olan divan şairlerin adlarını tespit ederken, Komisyonca hazırlanmış Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü esas alınmıştır. Bunun yanında kaynaklarıyla bütün divan şairlerinin muhtasar biyografilerini ihtiva eden İnehânzâde Mehmet Nâil Tuman'ın Tuhfe-i Nâilî adlı iki ciltlik eseri de baştan sona taranmıştır. Bu şekilde Makedonya'nın bazı şehirlerinde doğmuş olup da İsimler Sözlüğünde yer almayan fakat Tuhfe-i Nâilî'de tezkire kaynakları gösterilen (Manastırlı Civânî, Üsküplü Rindî v.s. gibi) bazı şairlerin olduğunu görerek bunları da çalışmamıza dâhil ettik. Bunu yapmak için 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar yazılmış hemen bütün tezkire kaynakları tek tek görülüp taranmıştır.

Konumuzla ilgili Tezkireleri İstanbul'daki kütüphanelerden elde ettik. Esas aldığımız bu tezkirelerin hepsinden, çalışmamıza konu olan şairlerle ilgili bütün metinler büyük bir titizlikle okunmuştur. Metinler okunduktan sonra her şair hakkında çıkan bilgiler şairin hayatı, şahsiyeti, edebî kişiliği ve şiir özellikleriyle ilgili bölümler şeklinde toplanarak fişleme yoluna gidilmiştir. Dolayısıyla tezkirelerde şairler hakkında verilen en ufak bilgiyi bile gözden kaçırmayıp elde edilen bilgileri azami ölçüde çalışmamızda kullandık. Tezkirelerde şairlerle ilgili verilen bilgiler Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğünde ve Tuhfe-i Nâilî'de verilen bilgilerle karşılaştırılarak İsimler Sözlüğünde ve Tuhfe-i Nâilî'deki karışıklıklar ve gözden kaçan hususlar düzeltilmeye çalışılmıştır. Nitekim İsimler Sözlüğünde, Manastırlı olarak gösterilen Sâmih'in adının yanlış olduğunu ve Râmiz tezkiresinin asıl nüshasında böyle bir adın olmayıp Manastırlı olan bu şairin asıl adının Sâmih değil Sâfi olduğunu tespit ettik. Bunun gibi yine İsimler Sözlüğünde Küçük Bâli Paşa'nın oğlu Üsküplü Mehmet Beg Vusûlî'nin, Abdi Ağa'nın oğlu olan Vusûlî ile karıştırıldığını gördük ve çalışmamızda kendi bölümünde bunu dipnot halinde belirterek düzelttik. Bu şekilde elimizden geldiğince İsimler Sözlüğünde gözden kaçmış hususları belirtmeye çalıştık.

Çalışmada şehirlere göre şairlerin hayatlarını, şahsiyetlerini, edebî kişiliklerini ve şiirlerini ele alırken tezkirelerden herhangi birini esas olarak almadık. Her şair hakkında bütün tezkirelerde dağınık olarak verilen çeşitli bilgiler toplanarak, şairlerin hayatları, şahsiyet özellikleri, edebî kişilikleri ve şiir özellikleri bütün ayrıntılarıyla verilmeye çalışılmıştır. Bunu sağlamak için de tezkirelerin aynı şair hakkında verdikleri bilgiler harmanlanarak verilmiştir. Bir şair hakkında tezkirelerin verdikleri farklı bilgiler ise asıl bölümde veya aşağıda hemen dipnot halinde ayrıntılı olarak karşılaştırılarak verilmiştir. Dolayısıyla şairlerin hayatları veya sanatlarıyla ilgili tezkirelerde verilen hiçbir bilginin çalışmamızın dışında bırakılmamasına özen gösterilmiştir.

Yaptığımız tezin özelliklerinden biri de; her tezkiredeki bilginin dipnotta cildi, sayfa veya varak numarasıyla belirtilmiş olmasıdır. Şairlerin şahsiyetleri ve sanatlarıyla ilgili değerlendirme ifadeleri çoğu zaman tezkirelerden olduğu gibi alınmıştır. Şiir örneklerinin tamamı ise transkripsiyonlu olarak ve dönemin dil özellikleri dikkate alınarak verilmiştir.

Çalışmamızı, tezkirelerde, doğrudan şairlerin hayat ve sanatlarıyla ilgili bilgi ve değerlendirmelerle sınırlamamıza rağmen bilgiyi doğrulamak veya daha önce herhangi bir şairimiz hakkında yapılmış bir çalışmada gözden kaçmış bir hususu düzeltmek amacıyla gerekli gördüğümüz durumlarda basılmış divan çalışmalarına ve süreli yayınlara da değindiğimiz oldu. Bunu da, çalışmanın akışını bozmayacak şekilde dipnotlarda belirterek yaptık.

Çalışma üç bölümden meydana gelmektedir. Giriş olan birinci bölümde Bugünkü Makedonya bölgesinin Osmanlı zamanındaki durumuyla ilgili tarihî bilgi verilmiştir. Bunun yanında, bu bölgede divan şairi yetiştiren Üsküp, Manastır, Kalkandelen, Debre, İştîp, Kratova ve Gevgeli gibi şehirlerin o günkü sosyo-kültürel kimlikleri tarihî bilgiler ışığında ortaya konulmaya çalışılmış, tezin adı ve sınırlarıyla ilgili bazı açıklamalarda bulunularak esas aldığımız tezkireler hakkında kısaca bilgiler verilmiştir.

Bu çalışmanın esasını oluşturan ikinci bölümde tezkirelere göre bugünkü Makedonya şehirlerinden yetişen divan şairlerinin hayatları, şahsiyet-meşrep özellikleri, edebî kişilikleri ve şiir özellikleri ayrıntılı olarak ele alınmış, ayrıca tezkirelerde yer alan bazı şiirlerinden örnekler de verilmiştir. Bu bölümde, her şehrin şairleri ayrı bölümler halinde ele alınmıştır. Burada şairler kendi şehir bölümlerinde yüzyıllara göre değil de mahlaslarının alfabetik sıralarına göre verilmişlerdir. İlk önce bugünkü Makedonya'nın başkenti ve Osmanlı zamanındaki en büyük kültür merkezlerinden biri olan Üsküp şehrinde yetişen şairler alfabetik sıraya göre verilmiştir. Daha sonra sırasıyla Manastırlı Şairler, Kalkandelenli Şairler, Debreli Şairler, İştîpli Şairler , Kratovalı Şairler, Gevgelili Şairler verilmiştir.

Üçüncü bölümümüz olan Sonuçta ise inceleme bölümünde şairlerle ilgili elde edilen bilgilerin tablo halinde dökümü yapılmış ve şairlerin kısa bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Burada şairlerin şehirlere göre sayısı, meslekleri, tarikatları, yüzyıllara göre dağılımları tablo halinde gösterilmiştir.

Çalışmamız, Tezkirelere göre eskiden Osmanlı İmparatorluğunun bir parçası olan bugünkü Makedonya şehirlerinde yetişmiş divan şairlerini bütünüyle tek elde

ayrıntılı olarak ortaya koyan bir çalışmadır. Şimdiye kadar bu bölge şairleri üzerinde akademik bir çalışma yapılmamıştır. Mustafa İsen, Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk edebiyatı üzerine makalelerini topladığı “Ötelerden Bir Ses” adlı kitabında “Kültür Tarihimizde Üsküp ve Üsküplü Divan Şairleri” adlı makalesinde Üsküplü şairleri kısaca tanıtmıştır. Ayrıca Prof. Dr. Süreyya Ali Beyzadeoğlu’nun İlmî Araştırmalar Dergisinin 11. sayısında yayımlanan “Hasan Çelebî Tezkiresindeki Şairlerin Şehirlere Göre Tasnifi ve Şehir Tasvirleri” adlı makalesinde adı geçen tezkireye göre söz konusu şairlerin şehirlere göre tasnifleri ve şehir tasvirleri yapılmıştır.

Çalışmam sırasında benden destek ve yardımını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Müberra Gürgendereli’ye, bu çalışmayı yapmam konusunda bana fikir veren ve sürekli cesaretlendiren hocam Prof. Dr. Süreyya Ali Beyzadeoğlu’na, tezkire nüshalarının önemli bir kısmını Süleymaniye Kütüphanesinde bulup temin etmemde bana büyük kolaylıklar sağlayan Süleymaniye Kütüphanesi Müdürü Nevzat Kaya’ya teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Dzuneis NURESKİ

Eylül, 2006

Edirne

ÖZET

Bu çalışmada, Tezkirelere göre bugünkü Makedonya şehirlerinden yetişen 55 divan şairi ele alınmıştır. Tez, “Giriş”, “İnceleme” ve “Sonuç” bölümlerinden oluşmaktadır. “Giriş” bölümünde Makedonya’nın Osmanlı zamanındaki durumuyla ilgili bilgiler verilmiş, daha sonra bu bölgede divan şairi yetiştiren şehirlerin o günkü sosyo-kültürel kimlikleri tarihî bilgiler ışığında ortaya konulmaya çalışılmış ve tezkireler hakkında kısa bilgiler verilmiştir. “İnceleme” bölümünde tezkireler ışığında bugünkü Makedonya’da bulunan Üsküp, Manastır, Kalkandelen, Debre, İştıp, Kratova ve Gevgeli şehirlerinden yetişen divan şairleri; hayatları, şahsiyet özellikleri, edebî kişilikleri ve şiir özellikleri ile ele alınmıştır. “Sonuç” bölümünde ise “İnceleme” bölümünde şairlerle ilgili elde edilen genel bilgilerin tablo halinde dökümü yapılmış ve bu bölge şairleriyle ilgili kısa bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Tezkireler, Makedonya, Şehir, Şair

ABSTRACT

In this study 55 divan poets who were grown up and educated in the cities of contemporary Macedonia are searched in the light of tezkireler (memorials). The study is divided into three main parts: introduction, research and conclusion. In the introduction part Macedonia during the Ottoman Empire period is described and the cities where the Divan Poets lived are mentioned in the light of historical documents also the socio-cultural identities of the poets are determined and a brief information about tezkireler (memorials) is stated. In the research part the lives, characteristic features, literary identities and the poem genre of the poets who lived in the cities of contemporary Macedonia- Skopje, Monastery, Kalkandelen, Debar, Stip, Kratova and Gevgelija- were analyzed in the light of tezkireler (memorials). In the conclusion part a table is designed related to the documents obtained about the poets and a brief evaluation is stated.

Key Words:

Tezkires , Macedonia, City, Divan, Poet

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	ix
I.Genel Olarak ve Dipnotlarda Kullanılan Kısaltmalar	ix
II. Sonuç Bölümündeki Tabloda Tezkire Adlarının Kısaltmaları	x
İnceleme Bölümünde Şiir Örneklerinde ve Tezkirelerden Alınan İfadelerde Kullanılan Transkripsiyon İşaretleri	xi
GİRİŞ.....	1
İNCELEME-ŞEHİRLERE GÖRE ŞAİRLER.....	31
ÜSKÜPLÜ ŞAİRLER.....	32
ATÂ.....	32
DÜRRÎ.....	35
FENNÎ.....	37
FERÎDÎ.....	39
HÂKÎ.....	43
HEMDEMÎ.....	46
İSHAK ÇELEBÎ.....	48
İZÂRÎ.....	63
LA'LÎ.....	65
MÎRÎ.....	67
NÂMÎ.....	69
NİYÂZÎ.....	71
ÖZRÎ.....	75
RİNDÎ.....	78
RİYÂZÎ.....	79
SEYDÎ.....	83
SİHRÎ.....	86
VÂLİHÎ.....	88
VESÎM.....	92

VUSÛLÎ.....	94
ZÂRÎ.....	98
MANASTIRLI ŞAİRLER.....	101
AYÂNÎ.....	101
CELÂL BEY.....	103
CİVÂNÎ.....	118
FÂİK.....	119
HÂFİZ.....	120
HÂVERÎ.....	122
KÂTİB.....	128
KEŞFÎ.....	130
MEHMED.....	131
MERDÎ.....	133
MUÎN EFENDÎ.....	134
SABÂYÎ.....	135
SÂFÎ.....	136
SÂMÎ.....	137
SEZÂYÎ.....	140
SİNÂN ÇELEBÎ.....	141
VAHYÎ.....	143
VEZNÎ.....	146
ZUHÛRÎ.....	147
KALKANDELENLİ ŞAİRLER.....	150
FAKÎRÎ.....	150
KÂŞİF.....	153
MUÎDÎ.....	154
NÂLÎ.....	159
SÛCÛDÎ.....	161
TULÛÎ.....	165

DEBRELİ ŞAİRLER.....	167
VECDÎ.....	167
İŞTİPLİ ŞAİRLER.....	169
AKLÎ.....	169
SADRÎ (HÜSEYİN.....)	171
SADRÎ (SÜLEYMAN).....	173
TAB'Î.....	174
TÂLIBÎ.....	176
KRATOVALI ŞAİRLER.....	178
ZAÎFÎ.....	178
GEVGELİLİ ŞAİRLER.....	181
SONUÇ.....	184
KAYNAKÇA.....	190

KISALTMALAR

I-Genel Olarak ve Dipnotlarda Kullanılan Kısaltmalar

H.	:	Hicrî
M.	:	Milâdî
yy.	:	yüzyıl
ö.	:	ölümü
vr.	:	varak
C.	:	Cilt
s.	:	sayfa
Bkz.	:	Bakınız
Ktp.	:	Kütüphanesi
a.g.e.	:	adı geçen eser
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TTK	:	Türk Tarih Kurumu

II-Sonuç Bölümündeki Tabloda Tezkire Adlarının Kısaltmaları

- S** : Sehî Tezkiresi, Heşt Bihişt
L : Latîfî Tezkiresi, Tezkiretü'ş-şu'arâ ve Tabsıratu'n-nuzamâ
A : Ahdî Tezkiresi, Gülşen-i Şu'arâ
AÇ : Âşık Çelebî Tezkiresi, Meşâ'irü'ş-şu'arâ
HÇ : Hasan Çelebî Tezkiresi, Tezkiretü'ş-şu'arâ
B : Beyânî Tezkiresi, Tezkiretü'ş-şu'arâ
KA : Kühü'l-ahbâr, Ali
R : Riyâzî Tezkiresi, Riyâzü'ş-şu'arâ
F : Fâizî Tezkiresi, Zübdetü'l-eş'âr
RI : Rızâ Tezkiresi, Tezkire-i Şu'arâ
AS : Asım Tezkiresi, Zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr
SA : Safâyî Tezkiresi
SAL : Sâlim Tezkiresi
BEL : Belîğ Tezkiresi, Nuhbetü'l-âsâr li-zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr
RAM : Râmiz Tezkiresi, Âdâb-ı Zurafâ
ED : Esrar Dede Tezkiresi, Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye
FAT : Fatîn Tezkiresi, Hâtimetü'l-eş'âr
ESL : Eslâf Tezkiresi

**İNCELEME BÖLÜMÜNDE ŞİİR ÖRNEKLERİNDE VE
TEZKİRELERDEN ALINAN İFADELERDE KULLANILAN
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ**

Tezkirelerden yaptığımız orijinal ifade veya şiir alıntılarında bugünkü alfabemizde bulunmayan eski harfler şöyle gösterilmiştir:

,	→	(ء)
ṣ	→	(ث)
ḥ	→	(ح)
ḫ	→	(خ)
z	→	(ذ)
ṣ	→	(ص)
ñ	→	(ك)
z,d	→	(ض)
ṭ	→	(ط)
ẓ	→	(ظ)
‘	→	(ع)
ġ	→	(غ)
ḳ	→	(ق)
- ^v -	→	(خوا)

GİRİŞ

TARİH

MAKEDONYA VE OSMANLI TÜRKLERİNİN MAKEDONYA'YA GEÇİŞLERİ

Balkan Yarımadasının orta güneyinde yer alan bugünkü Makedonya Cumhuriyeti, tarihte kuzey ve kuzeybatı Yunanistan ile güneydoğu Bulgaristan'ı içeren geniş bir bölgedir. Bu tarihî Makedonya'nın geleneksel sınırları doğuda Aşağı Nestos (Mesta) Irmağı ve Yunanistan ile Bulgaristan arasında yer alan Rodop masifinin batı yamaçlarıdır. Kuzeyde Şiroka Dağları, Kara Dağ (Skopska Crnagora) ile bugünkü Makedonya Cumhuriyetinin de kuzey sınırını oluşturan Şar Dağlarıyla belirlenir. Batıda sınır Korab Sıradağlarıyla Arnavutluk-Makedonya arasındaki Prespa gölünden geçer. Pindos dağları güneybatı sınırını; bütün çığırı Yunanistan'da olan Bistrica (Aliakmon) Irmağı, Ege Denizinin kuzeyinde Olympos Dağı, Selanik Körfezi ve Khalkidiki Yarımadası bölgenin güney sınırını oluşturur.¹

Osmanlı Türkleri, Makedonya'ya ilk olarak 14. yüzyılın ikinci yarısından sonra I. Murat devrinde girdiler. Makedonya seferine çıkan Çandarlı Hayrettin Halil Paşa Selanik'i fethetti (1374). Niş'in fethi sırasında şehit düşen Lala Şahin Paşa'nın yerine Rumeli Beylerbeyiliğine atanan Kara Timurtaş Paşa, İştîp, Manastır ve Pirlepe şehirlerini 1382'de Osmanlı topraklarına kattı.² 1389 Birinci Kosova (I. Murat) ve 1448 İkinci Kosova (II. Murat) savaşlarında, Türklerin Haçlıları yenmesiyle bütün Makedonya kesin olarak Osmanlı Devletinin egemenliği altına girdi. Böylece fethedilen bu topraklara Osmanlı yönetiminin Anadolu'dan Türkleri yerleştirmesiyle bu bölgeler hızlı bir şekilde Türkleşmeye başladı. Şehirler ve kasabalar mülkî ve idârî açıdan merkeze bağlı olduğundan bu bölgede Türk-İslam kültürü hızla yayılıp benimsenmeye

¹ Hürriyet Gazetesi, (1994): *Ana Britannica-Genel Kültür Ansiklopedisi*, Ana Yayıncılık, İstanbul: C. XXI, s.340

² Milliyet Gazetesi, (1986): *Büyük Larousse-Sözlük ve Ansiklopedisi*, İstanbul: C.XV, s.7693

başlamıştır.³ Böylece yukarıda belirttiğimiz tarihî sınırlarını koruyarak 550 yıl boyunca Türk ülkesi olarak kalan Makedonya, 1912’de patlak veren Balkan Savaşlarına kadar Türkler tarafından “Vilâyet-i Selâse” denilen 3 vilâyet halinde idare ediliyordu ki bunlar: Selanik, Manastır ve Kosova (Üsküp)’dir.⁴

Birinci Balkan savaşından sonra (1912) Osmanlı yönetiminden çıkan Makedonya İkinci Balkan savaşından sonra (1913) büyük bölümü Yunanistan ve Sırbistan’a, Strumica vadisi de Bulgaristan’a verilerek üç parçaya bölündü. Birinci Dünya savaşıdan sonra yapılan küçük bir sınır değişikliğiyle (27 Kasım 1919) Bulgaristan parçasının bir bölümü daha Yugoslavya’ya (Sırbistan’a) verildi. İkinci Dünya savaşıdan sonra, Yugoslavya (Sırbistan)’daki bölümü eski Yugoslavya’ya oluşturan cumhuriyetlerden binine dönüşüp, 1991’de bağımsızlığını ilan etti.⁵

Aslında, Makedonya eskiden Osmanlı coğrafyasının Rumeli eyaletinde müstakil bir coğrafya terimi olarak 19. yüzyıldan sonra (Makedonya sorununun çıkışıyla) kullanılmaya başlamıştır.⁶ Bundan önce Rumeli eyaletindeki bölgeler daha çok sancak beyliklerinin oluşturdukları şehir merkezlerinin adlarıyla bilinmekte idi. Dolayısıyla yukarıda da belirttiğimiz gibi Makedonya da Rumeli eyaletindeki büyük sancak merkezlerinden olan Üsküp ve Manastır şehirlerinin adlarıyla daha çok anılıp biliniyordu. Bununla birlikte Makedonya, Osmanlı İmparatorluğu’nun Rumeli eyaletinde sınırları (yukarıda belirtildiği gibi) bugünkü Makedonya Cumhuriyeti’nin sınırlarından çok daha geniş bir coğrafi bölge olarak yerini alıyordu.

Görüldüğü gibi bugünkü Makedonya Cumhuriyeti, Osmanlı zamanındaki eski topraklarından ancak Yugoslavya (Sırbistan) parçasının sınırlarından meydana gelmekte ve tarihî Makedonya bölgesinin kuzeybatı kesimini kaplamaktadır. Dolayısıyla eskiden tarihî Makedonya’nın sınırları içerisinde yer alan Selanik, Vodena, Serez, Drama, Kavala, Kukuş gibi bazı şehirler bugünkü Makedonya’nın sınırları dışında kalmışlardır.

³ Sabah Gazetesi, (1983): *Gelişim Hachette-Alfabetik Genel Kültür Ansiklopedisi*, Gelişim Yayınları, İstanbul. C.VII, s.2679

⁴ *Yeni Hayat Ansiklopedisi*, (1982): Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul: C.IV, s.2237

⁵ Sabah Gazetesi, (1993): *Grolier International Americana Encyclopedia*, İstanbul: C.IX, s.292

⁶ Adanır Fikret, (2001): *Makedonya Sorunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul: s.2, 3

Biz de Osmanlı zamanındaki Makedonya ile bugünkü Makedonya'nın sınırları aynı olmadığından biraz da çalışmamızın sınırlarını göstermek amacıyla çalışmamızın adında özellikle "Bugünkü Makedonya" ifadesini kullandık. Böylece bu çalışmamızda şair tezkireleri ışığında eskiden Osmanlı coğrafyasının bir parçası olan fakat bugün bağımsız Makedonya Cumhuriyeti sınırları içerisinde kalmış bulunan bazı şehirlerde doğup yetişmiş divan şairlerini ayrıntılı olarak inceleyip tek elde topladık.

MAKEDONYA'NIN DİVAN ŞAİRİ YETİŞTİREN ŞEHİRLERİ

Osmanlı hâkimiyeti altında 550 yıl boyunca maddî ve manevî büyük gelişmeler gösteren Makedonya'da edebiyat, kültür ve sanat alanında Osmanlı-Türk kültürüne hizmetleri geçen mûsikîşinâslar, şeyhler, bilim adamı ve sanatkârlar, edipler ve şairler yetiştiren şehirler vardır. Tezkirelere bu gözle baktığımızda bugünkü Makedonya'da eskiden Divan edebiyatına şair yetiştiren kültür merkezleri olarak başta Üsküp olmak üzere Manastır, Kalkandelen, Debre, İştîp, Kratova ve Gevgeli şehirlerinin olduğunu görüyoruz. Burada sırasıyla bu şehirlerden her birinin Osmanlı zamanındaki durumları hakkında kısaca tarihî bilgi vermek istiyoruz. Üsküp, Manastır, İştîp ve Kratova şehirleri hakkında bilgileri Evliyâ Çelebî'nin Seyahatnâmesinden naklen veriyoruz.

Üsküp: Vardar nehrinin sağında ve solunda geniş, yeşil, bostanlı bir yerde olup nehrin batısında ve kale olduğu yerde binlerce kâgir imâretin bulunduğu büyük bir yerdir. Şehir, Yıldırım Bayezid devrinde (1392), Gazi Evrenos Bey eliyle fethedilmiş ve sonra Yıldırım Bayezid Han bu ferahlı yerin su ve havasından hoşlanıp, bazen devlet merkezi Edirne'de, bazen bu Üsküp şehrinde kışlayıp etraf ülkelere bol bol fetihler yapardı. Süleyman Han kaydı üzere Rumeli eyaletinde ayrı bir sancak beyi merkezidir. Alay beyisi, çeri başısı, yüzbaşısı, şeyhülislâmı ve nâkibül-eşrâfî var. Kalesi iki katlı sağlam, metin ve güvenli bir hisardır. Nâhiyesi 350 adet köyden ibarettir. Şehrin 70 mahallesi vardır. 1060 konağı olan şehirde 2750 dükkândan ibaret çarşı ve pazarı vardır. İki başı demir kapılı, kubbeli, kale gibi bir bedesteni de vardır. Vardar üzerinde Fatih Sultan Mehmet yapısı on dört gözlü köprü vardır. Küçük ve büyük tekke ve mescitleri ile (120) mihrabı vardır. Ama kırk beşinde Cuma namazı kılınır. Bunlardan saat kulesi dibinde Hünkâr (Sultan Murad) Camii, aşağı şehir içinde Yahya Paşa Camii –Sultan

Bayezid'in veziri ve damadıdır-, Vardar nehri köprüsü karşısında Korlu-zade Camii, Kale önünde Koca Mustafa Camii, Alaca Camii (Gazi İshak Bey yaptırmıştır) ve İshak bey-zade İsa Bey Camii meşhur olanlardır. Mescitlerinden İsa Bey mescidi, İshak Bey âyinesi, Kepenekçiler bukası meşhur olanlarıdır. Şehirde ayrıca çok sayıda medrese ve tekke vardır. Medreselerden Sultan Murad Han Camii medresesi, Yahya Paşa medresesi, İshak Paşa medresesi, Mustafa Paşa medresesi, Karlı-zade medresesi meşhur olanlarıdır. 9 adet Kuran okutan yeri vardır. Yetmiş yerde mektepleri var, her cami yanında bir mektep bulunur. Koca Mustafa Paşa mektebi en meşhurdur. 20 adet tekkesi vardır. Mevlevîhâne, Lokman Hekim ile Baba Meddah tekkeleri meşhurdur. 110 akar çeşmesi ile 200 adet sebilhânesi vardır. Bu büyük şehrin etrafındaki derecik üzerinde 1000 adet su değirmenleri vardır. Yahya Paşaya yakın Kızlar hamamı var. Boyacılar içinde Şengül hamamı, İsa Bey hamamı vardır. Bunlardan başka 1060 kadar da saray hamamları vardır. Yedi yerde misafirhanesi var. En meşhuru Yahya Paşa misafirhanesidir. Tüccar hanlarından İsa Bey Camii yanında Mehmet Ağa hanı, Yahya Paşa hanı, İsa Bey hanı, İshak Bey hanı meşhurlarıdır. On üç adet bekâr odası vardır. Burada sanatkâr bekârlar kalırlar. Hünkâr Camii yanında minare gibi saat kulesi var. Ermeni, Bulgar, Sırp ve Yahudilerin kiliseleri de vardır. Dokuz yerde imârethanesi vardır. Bunlardan Yahya Paşa imareti, Hünkâr imareti, Koca Mustafa Paşa imareti, İshak Bey oğlu İsa Bey imareti daima nimeti bol imaretlerdir. Şehrin çuha ve abâdânî eldivenleri; oyma, nakışlı yastık ve basma çit perdeleri meşhur olup Acem diyarında bile bulunmaz. Şehir halkının bir kısmı tüccar, bir kısmı sanatkâr olup, bir kısmı da bilgin geçinirler. Şehir gayet temizdir. Caddeleri beyaz kaldırım döşelidir. Ayan, eşraf ve büyükleri çoktur. Derviş, şair ve fakir dostudurlar. Zevk ve sefaya düşkün olup, aşk havaları gönül sermayeleridir. Rum tarihçileri Üsküb'e "mazenderân-ı Rûm" derler.⁷

Üsküb şehri, Tezkirelerde yapılan tasvirlerinde de akan tatlı suları ve nefis havasıyla İrem bağlarına ve Cennete benzetilmekte, eşsiz güzelliğiyle ve mükemmel üslubuyla rağbet edilen bir şehir olarak anlatılmaktadır. Nitekim Hasan Çelebî, Niyâzî maddesinde Üsküb şehrini "*Büldân-ı cihân içre mânend-i dilber-i mümtâz tavşif u ta'rif-i 'âşık-ı serbâzdan müstağnî ve bî-niyâz le'âfet-i hevâ ve 'uzûbet-i mâ ile bî-şerik*

7

Evliya Çelebî, (1996): *Seyahatnâme* (Tam Metin), Sadeleştiren: Çevik Mümin, Üçdal Neşriyat, İstanbul: C.5, s.382-386

u enbâz olan şehri-i bedî'ü'l-üslûb” olarak tarif eder, Vâlihî maddesinde de onu “...*enhâr-ı zülâl-i girdâr ile nümûne-i ‘cennât-ı tecrî tahtihel-enhâr’ olup büldân-ı cihân içre dilberân-ı hûş-tarz u latîf-üslûb gibi leâfette ü melâhatde şehri-âşûb*”⁸ olan bir şehir olarak anlatmaktadır. Beyânî de şairlerden Nâmî-i Diğer’de Üsküp’ü “*Âb u hevâsı mergûb*”, Niyâzî ve Vâlihî’de de “*bedî'ü'l-üslûb*” ve “*latîfü'l-üslûb*”⁹ bir şehir olarak anlatır.

Bugünkü Makedonya Cumhuriyeti’nin başkenti ve en büyük şehri olan Üsküp (Makedoncası Skopje), ülkenin kuzey kesiminde yer almaktadır. Görüldüğü gibi bu şehir, Osmanlı zamanında çok sayıdaki medreseleri, tekkeleri, camileri, hanları, imâretleri, mektepleri, çarşıları, dükkânları, bedestenleri bütün şartlara sahip tam bir kültür merkezi durumunda olmuştur. Şair tezkirelerine girmeyi başaran 21 divan şairiyle bugünkü Makedonya şehirleri arasında en çok divan şairi yetiştirmiş şehirlerin başında gelmektedir. Atâ, Dürrî, Fennî, Ferîdî, Hâkî, Hemdemî, İshak Çelebî, İzârî, La’lî, Mîrî, Nâmî, Niyâzî, Özrî, Rindî, Riyâzî, Seydî, Sihrî, Vâlihî, Vesîm, Vusûlî ve Zârî Üsküp’te doğup şair tezkirelerine girmeyi başarmış divan şairleridir.

Manastır: Bugünkü Makedonya Cumhuriyetinde ikinci büyük şehir olan Manastır (Makedonca Bitola), ülkenin güneybatı kesiminin en aşağısında yer almaktadır. Bir dağın (Baba Dağı) eteğinde, geniş bir vadi (Pelagoniya vadisi) içinde, bir nehrin (Dragor nehri) sağında ve solunda, büyük bir şehirdir. Dört yanı ve şehir içi ağaçlık bir yerdir. Büyük İskender zamanında burada büyük bir mabet varmış. Manastır denmesinin sebebi budur. Şehir, I. Murat zamanında (1382) fethedilmiştir. Rumeli eyaletinde, Sultan Ahmet Han’ın kızı Fatma Sultan’ın hassıdır. Yirmi yük akçe iltizam ile voyvodası idare eder. Şeyhülislâmı, nâkibüleşrâfî olup üç yüz akçe pâyesiyle şerif kadılıktır. 360 köyü vardır. Gazi Hüdâvendigâr (I. Murat) kalesini fetihden sonra temelinden yıkmıştır. Şehir 21 mahalledir. 3.000 kadar evi olan şehirde 70 cami vardır.

⁸ Hasan Çelebî, (1989): *Tezkiretü’ş-şua’râ*, Hazırlayan: Kutluk İbrahim, TTK Basımevi, Ankara: C.II, s.1022, 1030; Şehirlerin Hasan Çelebî Tezkiresindeki tasvirleri konusunda daha ayrıntılı bilgi için Bkz. Süreyya Ali Beyzadeoğlu, (2001): “Hasan Çelebî Tezkiresindeki Şâirlerin Şehirlere Göre Tasnifleri ve Şehir Tasnifleri”, İlmî Araştırmalar, İstanbul, S:11, s. 41-46

⁹ Beyânî Mustafa, (1997): *Tezkiretü’ş-şua’râ*, Hazırlayan: Kutluk İbrahim, TTK Basımevi, Ankara: s.284, 310, 313

Bunlardan İshak Efendi Camii, çarşı içinde Mahmud Efendi, Gazi Haydar, Çıkrıkçılar içinde Hacı Bey Camii, Bedesten yanında Çavuş Camii meşhurlarıdır. 9 adet medresesi de vardır. Bunlardan Dülbend kadı medresesi en büyüğüdür. Çarşısında 900 dükkânı vardır. 40 adet kahvehanesi var. Son derece güzel bedesteni var. Zengin tüccarları vardır. Meşhur şeylerinden “Manastır keteni” vardır. Şehrin batı tarafında, şehir ucunda ve diğer yerlerde yirmi adet gezi ve eğlence yerleri var. Şehrin edebî bilginleri çoktur. Arnavut eşkıyası da çoktur. Zengin tüccar ve hacıları çok olduğundan hayır ve iyilik yapmayı çok severler. Şehrin içinde kırk yedi yerde kurşunla örtülü imaretler vardır.¹⁰

Şair tezkirelerinde Manastır şehri, çok şair ve âlim yetiştiren, şair ve âlim ocağı olarak anlatılmakta ve tatlı suları, yumuşak havasıyla güzel bahçe ve bostanlıklarıyla güzellikte hiç de Sebâ ülkesinden geri kalmayan bir yer olarak tasvir edilmektedir. Nitekim Âşık Çelebî, şairlerden Celâlî’yi (Celal Bey’i) tanıtırken Manastır’ı “*Rûm ilinde menba‘-ı ‘ulemâ ve ma‘tla‘-ı şu‘arâ olan kaşaba*” olarak tarif etmekte ve “*Ol şehir-i şöret-cû-yı sâde-rûları ve ma‘hûb u rîş-dârları ekseriyâ ehl-i ‘ilm kıpar bir yirdür*”¹¹ demektedir. Hasan Çelebî de Celâl Çelebî maddesinde Manastır’ı “*Ekser halkı nâzım u şâ‘ir olan menba‘-ı hüner-verân ve ma‘tla‘-ı fazl u ‘irfân kaşaba*” olarak tarif etmekte, Zuhûrî maddesinde ise Manastır şehri “*Rum ilinde ‘uzûbet-i mâ ve letâfet-i hevâsı gün gibi zâhir ve hadâ’ik u riyâz-ı zîbâsı şafâ-i besâtîni nüzhet-âyîn-i sebâ-yı kâsir olan kaşaba*”¹² olarak tasvir edilmektedir.

Osmanlı zamanında sancak merkezlerinden biri olarak Manastır şehri, divan şairi yetiştiren önemli kültür merkezlerinden biri olmuştur. Şair Tezkirelerinde yer alan 19 şairiyle Osmanlı zamanında en çok divan şairi yetiştiren bugünkü Makedonya şehirleri arasında Üsküp’ten sonra ikinci sırada yer almaktadır. Ayânî, Celâl Bey, Civânî, Fâik, Hâfız, Hâverî, Kâtib, Keşfî, Mehmed, Merdî, Muîn Efendi, Sabâyî, Sâfî,

¹⁰ Evliyâ Çelebî, (1996): C.V, s.394-395

¹¹ Âşık Çelebî, (1971): *Meşâ‘irü’ş-su‘arâ*, Neşreden: G.M.Meredith-Owen, London: vr.63a-63b

¹² Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.255, C.II, s.587

Sâmî, Sezâyî, Sinân Çelebî, Vahyî, Veznî ve Zuhûrî, Manastır'da doğmuş ve şâr tezkirelerine girmeyi başarmış divan şairlerindendir.

Kalkandelen: Üsküp yakınlarında Makedonya'nın kuzeybatısında yer alan Kalkandelen kasabası, 14. yüzyılın ikinci yarısının sonlarında Osmanlı Türklerinin eline geçmiştir. Kalkandelen, 1455 tarihli Maliye defterlerinde köy ve Pazar yeri olarak zikredilmesinin yanında şehir olarak da zikredilmektedir. Buna göre Kalkandelen köy iken şehre dönüşen bir kasabadır. Şehrin Osmanlı fethinden önceki eski adı Tetova'dır. 1476'dan sonraki belgelerde Türklerin verdikleri Kalkandelen adıyla zikredilmektedir. Kasaba, 1463'ten sonra Üsküp sancağına bağlı bir nâhiye olmuştur. 1544/45 sayımına göre Kalkandelen'in 11 mahallesi vardır. Bu mahallelerden altısı Müslüman mahallesi olup adları şunlardır: İsa Bey Camii, Mehmed Bey Zaviyesi, Şeyh Ahmed, Selçuk Bey, Hoca Muslihuddin ve Ahmed Bey mahallesi. 15. ve 16. yüzyıllarda bölgenin zanaatkâr ve ticâret merkezî olan Kalkandelen kasabasında, han, Aşağı Çarşı ve Yemiş Pazarı vardır. Ayrıca kayıtlı 25 derici dükkânı da vardır. Bunun yanında şehrin güzel bağ ve bahçeleri vardır. Ayrıca 16. yüzyılda kasabanın çevresinde on 7 adet değirmen de vardır.¹³

Kalkandelen'in bu yüzyıllarda kültürel bakımdan gelişmişlik derecesi hakkında pek bilgilere sahip değiliz. 16. yüzyıl tezkirecilerden Âşık Çelebî'nin Meşâ'irü's-su'arâ'sında Fakîrî maddesinde Kalkandelen kasabasının "*Hayli murg-ı ma'ânî şikâr ider şehbâz-tab' şâ'irleri kıpar meşhûr yuva*"¹⁴ olarak tarif edilmesinden o dönemde önemli bir kültür merkezi durumunda olduğu anlaşılmaktadır. Hasan Çelebî, Muîdî'nin "hatırlı vücudunun kalkan delen tîr-i pür-te'sîr" iken Kalkandelen'in ona vatan olmasının garip olduğunu ifade etmesiyle¹⁵ ise şehrin bu konumu biraz gölgelense de Kalkandelen yetiştirdiği 6 divan şairiyle Makedonya şehirleri arasında şair yetiştirmekte üçüncü şehir konumundadır. Fakîrî, Kâşif, Muîdî, Nâlî, Sücûdî ve Tulûî, Kalkandelen'de doğmuş divan şairlerindendir.

¹³ Стојановски Александар, (1989): *Македонија во Турското Средновековие*, Култура, Скопје: s. 194-200

¹⁴ Âşık Çelebî, (1971): vr.201b;

¹⁵ Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.915

Debre: Eskiden bugünkü Yugoslavya ve Arnavutluk sınır hattındaki genişçe bir bölgeyi kapsayan Debre'nin, 15. yüzyılda Osmanlı fetihlerinin batıya Arnavutluğa doğru yayılmasında stratejik bir konumu olmuştur. Şehir, eskiden Yukarı Debre ve Aşağı Debre'ye ayrılmış. Bu bölgenin idâri merkezi ise Yukarı Debre olmuştur. Şehir, ticârî ve kültürel açıdan pek gelişmiş değildir. Bunun sebebi ise verimsiz dağlık bir alanda bulunmasıdır.¹⁶

Bugünkü Makedonya'nın batısında Arnavutluk sınırında bulunan Debre şehri, tezkirelere giren (Vecdî) 1 divan şairiyle en az şair yetiştiren şehirlerden biridir.

İştîp: Makedonya'nı kuzeyinde bulunan İştîp kasabasının kalesi, I. Sultan Murat zamanında Gazi Mihal Beyoğlu Serdar Ali Bey tarafından fethedildi. Kalenin Sırp ve Bulgarca adı Lena Dip'tir. Fakat iç il olmakla zamanla yıkılıp binadan eser kalmamıştır. Rumeli eyâletinde Köstendil sancağı toprağında Köstendil beyinin hassıdır. Yüz elli akçe pâyesi ile şerif kazadır. Nahiyesi 105 köydür. Kalenin doğu tarafında iki dere ve tepe arasında bağlı, bahçeli, kâgir 2240 adet taş örtülü evleri vardır. 24 Müslüman mahallesi olup, meşhurları: Karakadı, Cuma, Sinan Bey, Oluklu mahalledir. Şehrin doğu tarafında Kavaklı denilen yerde bir mesire yeri vardır. 24 camii ve 24 mescidi vardır. Murat Han Camii önünde, Muradiye adıyla bir medresesi olup burada hadis okutulur. Hüsam Paşa Camiinde, ana kadın ve çarşı camiinde, bir darü'l-kurrâ vardır. 11 adet çocuk mektebi vardır. Meşhurları, Karakadı, Cuma mahallesi ve Sinan Bey mektebidir. Yedi yerde tarikat ehli tekkeleri vardır. Bayramiye tarikatının Soyalı Bali Efendi tekkesi, Adlî Efendi, Emir Çelebî, Sultan, Yukarı ve Aşağı tekkeleri, Kadın Ana tekkesi, Oluk mahallesi tekkesi meşhurdur. 1 adet kervansarayı, 7 adet hanları, 2 adet hamamı ve Galiçe nehri kenarında ve şehir dışında faydalı ılıcaları vardır. 450 adet dükkânları ve sanat ehli vardır. Kahvehaneleri, bir adet bedesteni ve aş evi vardır. Diğer büyük binalar gibi bu aş evi de Şeyh Emir Sultan'ındır. Emir Sultan Kervansarayı yanında beş gözlü ağaç bir köprü vardır. Güzel kokuya düşkün olan ahali gayet güzel Türkçe konuşurlar. Reayası Sırp, Bulgar olmakla Sırpça ve Bulgarca da konuşurlar. Ofçabolu buraya yakın olduğundan şehir halkı Yörük dilince de konuşurlar. Çoğu sanat erbabı olup çakı yapar. İştîp çakısı Rum ve Acem avcıları arasında meşhurdur. Otuz iki

¹⁶ Стојановски Александар, (1989): s.405

türlü kirazı mahkeme sicilinde kayıtlıdır. Ceviz kadar sulu kirazı olur. Ama keçi memesi hepsinden meşhurdur.¹⁷

Bugünkü Makedonya Cumhuriyeti'nin kuzeydoğusunda yer alan İştîp şehri görüldüğü gibi eskiden sahip olduğu medrese, mektep, tekke, han, kervansaray, cami ve mescitleriyle eskiden bir kültür merkezi konumunda olmuştur. Tezkirelere giren 5 divan şairiyle bugünkü Makedonya şehirleri içinde şair yetiştirmek bakımından Kalkandelen'den sonra dördüncü sırada yer almaktadır. Aklî, Hüseyin Sadrî, Süleyman Sadrî, Tab'î ve Tâlibî, İştîp'te doğmuş divan şairleridir.

Kratova: Adı “Kırat Ova”dan değişmiştir. Kalesi dağlardadır. Gazi Evrenos Bey fethi zamanında kale yıkılmıştır. Üsküp sancağı toprağında yetmiş yük akçe emanettir. İki yüz adamıyla eminin idaresindedir. Şehrin dağlarında halis bakır ve gümüş madenleri vardır. Gece, gündüz halk bakır ve gümüş cevherini çıkarıp emine teslim ederler. Hâlâ şehir içinde darphanesi durur. Hatta Sultan IV. Murat zamanında darphanede, sekizi bir dirhem hâlis gümüştan dinar kesilip –İzze nasaruhu duribe fî Kıratova- yazılı bir çeşit yuvarlak parası vardı. Şimdi darphane kullanılmaz halde olup, madeni zaman, zaman işlemektedir. Şehrin imaretleri dağlar arasında, geniş bir kaza içinde sekiz yüz adet kâgir yapı, altlı üstlü, kırmızı kiremitli, bahçeli, sulu evlerdir. Âyân gümüş madeni dolayısıyla zengin ve mesuttur. Yüz elli akçe pâyesiyle çok güzel bir kazadır. 21 ibadethanesi (camii) vardır. Medrese, tekke, sıbyan mektepleri, çeşme, sebilhâneleri ve 2 hamamı vardır. Mimar Sinan eseri ferah ve gönül açıcı Büyük hamamı vardır. Böyle balkonlu hamam hiçbir diyarda yoktur. Şehrin tam 350 adet dükkânı var ki içlerinde her sınıf mevcuttur. Bu şehirde bakır madeni olduğundan burada işlenen bakır kapları ne Bosna'da, ne de Kastamonu'da işlenir. Şamdan, buhurdan, fanus, leğen ve altın yaldızlı çeşitli ibrikler işlenir ki anlatılamaz.¹⁸

Bugünkü Makedonya'nın kuzeydoğusunda yer alan Kratova şehri görüldüğü gibi eskiden bakır ve gümüş maden yataklarıyla zengin ve bütün imkânlara sahip bir şehirdir. Fakat bununla birlikte kültür merkezi konumuna yükselememiştir. Şair tezkirelerine giren 1 divan şairiyle Debre ve Gevgeli şehirleriyle birlikte bugünkü

¹⁷ Evliya Çelebî, (1996): C.VI, s.484-486

¹⁸ Evliya Çelebî, (1996): C.V, s.388-389

Makedonya şehirleri içinde en az divan şairi yetiştiren şehir olmuştur. Öyle ki Âşık Çelebî, Tezkiresi'nde bu kasabadan Zaîfî'den başka bir daha o kadar ilme talip ve marifete rağbet eden bir kimsenin çıkmadığını belirtir.¹⁹

Gevgeli: Makedonya'nın güneyinde bulunmaktadır. Osmanlılar tarafından hangi tarihte fethedildiğini bilmiyoruz fakat kasaba olarak ilk defa 1664 yıllarına ait Osmanlı-Türk belgelerinde zikredilmektedir. 1665'ten 1832 yılına kadar çiftlik kasabası ve kaza merkezi olarak kalmıştır. Özellikle Üsküp-Selanik demiryolunun inşâ edilmesinden sonra gelişme göstermiştir ki 1876-77 yılında nüfusu 2000'e ulaşmıştır.²⁰ Şehrin Osmanlı zamanındaki kültürel hareketliliği konusunda pek bilgimiz bulunmamaktadır. Fakat şair tezkirelerine giren (Bâlî) 1 divan şairiyle Debre ve Kratova'yla birlikte bugünkü Makedonya şehirleri içinde en az divan şairi yetiştiren şehir olmasından yola çıkarak Gevgeli'nin tarihte pek de kültürel balımdan gelişmemiş olduğuna hükmedebiliriz.

TEZKİRELER

Malum olduğu üzere Osmanlı Devletinde şiir ve şairler, bu dönemle ilgili bir bakıma edebiyat tarihimizin kaynakları durumunda olan tezkire eserlerinde ele alınıp değerlendirilmiştir. Dolayısıyla divan şiiri coğrafyası ve şairleri söz konusu olunca şüphesiz ki başvurulacak ilk ve en sağlam kaynak şair tezkireleridir.

Belli bir meslekte şöhret kazanmış kişilerle, özellikle şairlerin hayat hikâyelerinden söz edip eserlerinden örnekler veren kaynak eserler durumunda olan Tezkire türünün XVI. yüzyıldan XX. yüzyılın başlarına kadar uzanan tarihî bir çizgi içinde Türk Edebiyatında, yaklaşık otuz altı kadar örneği yazılmıştır. Bilindiği gibi Türk edebiyatında ilk tezkire örneği, XV. yüzyılda Çağatay Türkçesi ile Hüseyin-i Baykara adına yazılmış olan Ali Şîr Nevâ'î'nin Mecâlisü'n-nefâis adlı tezkiresidir. Türk edebiyatında yazılmış ilk tezkire olması dolayısıyla çok büyük bir önem arz etmesine

¹⁹ Âşık Çelebî, (1971): vr.284b

²⁰ Издавачка Куќа Топер, (2005): Британика Анциклопедиски Речник (Enciclopedia Britannica), Скопје: С.ІІ, s.164

rağmen çalışmamıza konu olan şairlerden hiç birini ihtiva etmediğinden dolayı bizim çalışmamız açısından pek de büyük bir önemi olmamaktadır. Bizim konumuzla ilgili en çok önemi hâiz olan tezkireler, 16. yüzyılda yazılmış olan ve Anadolu sahasında yazılmış ilk tezkire örneği olan Sehî'nin Heşt Bihişt tezkiresinden başlayarak 20. yüzyıla kadar yazılmış olan tezkirelerdir.

Türk edebiyatında Anadolu sahasında yüzyıllara göre yazılmış diğer tezkirelerin yazarlarıyla adları şöyledir: 16. yüzyıl tezkireleri: Sehî Bey, Heşt Bihişt; Latîfî, Tezkiretü'ş- şu'arâ; Ahdî, Gülşen-i Şu'arâ; Âşık Çelebî, Meşairü'ş-şu'arâ; Hasan Çelebî, Tezkiretü'ş-şu'arâ; Beyânî, Tezkiretü'ş-şu'arâ; Ali, Kühü'l-ahbâr; 17. yüzyıl tezkireleri: Sâdikî, Mecma'u'l-havâs; Riyâzî, Riyâzü'ş-şu'arâ; Fâizî, Zübdetü'l-eş'âr; Rızâ, Tezkire-i Şu'arâ; Yümnî, Tezkire-i Şu'arâ; Âsim Zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr; Güftî, Teşrifatü'ş-şu'arâ; 18. yüzyıl tezkireleri: Mucîb, Tezkire-i Şu'arâ; Safâyî, Nühbetü'l-âsâr min fevâ'idi'l-eş'âr; Sâlim, Tezkire-i Şu'arâ; Belîğ, Nühbetü'l-âsâr li zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr; Râmiz, Âdâb-ı Zurefâ; Silâhdârzade, Tezkire-i Şu'arâ; Safvet, Nühbetlü'l-âsâr fî fevâ'idi'l-eş'âr; Esrâr Dede, Tezkire-i Şu'arâ-i Mevleviyye; Mir'ât-ı Şi'r; 19.yüzyıl tezkireleri: Şefkat, Tezkire-i Şu'arâ; Es'ad, Bâğçe-i Safâ-endûz; Ârif Hikmet, Tezkire-i Şu'arâ; Fatîn, Hatimetü'l-eş'âr; Tefvik, Mecmu'a-i Terâcim; Mehmed Tefvik, Kâfile-i Şu'arâ; 20. yüzyıl tezkireleri: Fâik Reşad, Eslâf; Mehmed Sirâceddin; Ağa Muhammed Müctehidzade, Riyâzü'l-âşkîn; Ali Emîrî, Tezkire-i Şu'arâ-i Âmid; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Son Asır Türk Şâ'irleri; İnehânzade Mehmed Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî. Bütün bu tezkireler, asıl adlarının yanında daha çok yazarlarının adlarıyla da anılmaktadırlar; Aşık Çelebî Tezkiresi, Hasan Çelebî Tezkiresi, Latîfî Tezkiresi, Sâlim Tezkiresi vs. gibi.

XVI. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar yazılmış bulunan bu otuz altı tezkireden bugünkü Makedonya şehirlerinde doğmuş çeşitli sayıdaki divan şairini ihtiva ediyor olmasından dolayı bu çalışmamızda sadece 18 tanesi esas alınıp araştırılmıştır. Çalışmamızda esas alınan bu tezkireler yüzyıllara göre şöyledir: *16. yüzyıl tezkireleri:*

Sehî Tezkiresi, Latîfî Tezkiresi, Ahdî Tezkiresi, Âşık Çelebî Tezkiresi, Hasan Çelebî Tezkiresi, Beyânî Tezkiresi, Ali'nin Kühü'l-ahbârı; 17. yüzyıl tezkireleri: Riyâzî Tezkiresi, Kâfzade Fâizî Tezkiresi, Rızâ Tezkiresi, Âsım Tezkiresi, Riyâzî Tezkiresi (17.-18. yy.); 18. yüzyıl tezkireleri: Safâyî Tezkiresi, Sâlim Tezkiresi, Belîğ Tezkiresi, Râmiz Tezkiresi, Esrâr Dede Tezkiresi; 19. yüzyıl tezkireleri: Fatîn Tezkiresi; 20. yüzyıl tezkireleri: Eslâf.

Şüphesiz ki biz burada bütün bu tezkirelerin ayrıntılı tanıtımını yapmayacağız. Kısaca başlangıcından son örneğine kadar yazılmış tezkirelerin adlarını yukarıda verdikten sonra konumuzla ilgili olan XVI. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar olan 18,19 tezkire hakkında kısaca bilgi verip kütüphanelerde bulunan nüsha sayılarını verip her tezkirenin çalışmamızda hangi nüshasını esas aldığımızı ve bu nüshada konumuzla ilgili kaç şairin yer aldığını belirteceğiz. Biz burada tezkireleri daha çok müelliflerinin adlarıyla zikredeceğiz ve tezkireler hakkında vereceğimiz genel bilgiler daha çok Komisyonca (Haluk İpekten, Mustafa İsen, Filiz Kılıç, Hakkı Aksoyak ve Aysun Eyduran) tarafından hazırlanmış olan Şair Tezkireleri²¹ adlı çalışmasına dayanmaktadır.

16. Yüzyıl Tezkireleri:

1-Sehî Tezkiresi: Sehî Bey'in H.945/M.1538 yılında Edirne'de tamamladığı Tezkire-i Sehî olarak da bilinen Heşt Bihişt tezkiresi, Anadolu sahasında şairler tezkiresi yazma geleneği içinde ilk tezkire örneği olma özelliğine sahiptir. Eser, bir mukaddime, her birine “bihişt” (cennet) adı verilen sekiz tabaka ve bir hatimeden meydana gelmiştir. Sehî Bey, Tezkire'sini tamamladıktan sonra devrin padişahı, Kanunî Sultan Süleymân'a sunmuştur. Sehî Tezkiresinde şairler hakkında fazla bilgi verilmemektedir. Şairlerin hayatları kısaca anlatıldıktan sonra, şiirleri ve sanatları konusunda birkaç söz söylenmiş ve örnek olarak şiirlerinden bir veya birkaç beyit verilmiştir. Şairlerin sanatları ve şiir özellikleri hakkında yapılan değerlendirmeler çoğu kez yüzeyde kalmaktadır. Çoğu şairler için birbirine çok benzer sözler kullanılmış, benzer hükümler vermiştir. Şairlerin şahsiyetlerini ve sanat değerlerini ifade ederken belirli bir kalıp kelime kadrosu içinde kalmıştır. Hoş-tab', nâzik kimse vs. gibi ifadeler

²¹ Komisyon, (2000): *Şair Tezkireleri*, Grafiker Yayınları, Ankara

bu kalıp ifadelerdendir. Sehî Bey'in dili süs ve özentiden uzak, sade ve açıktır. Bunların yanında Sehî Tezkiresinin en önemli tarafı, Osmanlı Devleti sınırları içinde yetişen şairleri ilk kez bir tezkire hâlinde toplaması ve böylece birçok şairi unutulmaktan kurtarması, ayrıca Osmanlı edebiyatının ilk devirlerindeki şairlerin çoğu hakkında bilgi veren tek kaynak olmasıdır.

Sehî Tezkiresinde anlatılan toplam 241 şair arasında, bugünkü Makedonya şehirlerinde doğmuş ve yetişmiş 12 şaire yer verilmiştir. Sehî Tezkiresi'nin Türkiye içinde ve dışındaki kütüphanelerde toplam 18 nüshası bulunmaktadır. Bunun yanında Tezkire, Mehmed Şükrü tarafından “Âsâr-ı Eslâftan Tezkire-i Sehî” adıyla H.1325'te İstanbul'da basılmış; O.Rescher ve Necati Lugal tarafından Almanca'ya çevrilmiş (Türkische Dichterbiographien I. Sehî's Tezkere, Tübingen, 1941); ayrıca Sehî Tezkiresini, Günay Kut, tenkitli olarak (Harvard 1980), Mustafa İsen de sadeleştirerek yayımlamıştır (İstanbul 1980, Ankara 1998). Fakat biz bu çalışmamızda Tezkire'nin Mehmed Şükrü tarafından “Âsâr-ı Eslâftan Tezkire-i Sehî” adıyla H.1325'te İstanbul'da basılmış, İstanbul'daki Millet Genel Kütüphanesinde Ali Emîrî Tarih Bölümünde eski kayıta 769 numarayla kayıtlı bulunan eski harfli matbu nüshasını esas aldık ve ilgili metinleri kendimiz okuyarak transkripsiyonlu aktardık.

2-Latîfî Tezkiresi: Sehî Bey'in Heşt Bihişt adlı tezkiresinden sekiz yıl sonra H.953/M.1546 yılında yazılmış olan Tezkiretü'ş-şu'arâ veya Tabsıratu'n-nuzamâ olarak da bilinen Latîfî Tezkiresi, Anadolu sahasında yazılmış ikinci tezkire özelliğine sahiptir. Latîfî Tezkiresi, bir mukaddime, üç fasıl ve bir hatimedden meydana gelmiştir. Latîfî Tezkire'sini tamamladıktan sonra devrin padişahı, Kanunî Sultan Süleyman'a takdim etmiştir.

Latîfî Tezkiresi, daha önce yazılmış olan Heşt Bihişt'ten birçok yönden üstün bir tezkiredir. Latîfî, Tezkire'sinde alfabetik usulü ilk kez kullanmıştır. Tezkire, şairler hakkında isabetli eleştiri ve değerlendirmeler ihtiva etmesinin yanı sıra verdiği doğru bilgiler bakımından oldukça önemlidir. Latîfî, Tezkire'sinde her şaire değer ve yeteneğine göre yer ayırmak suretiyle objektif olmaya çalışmış; beğenmediği şairleri de açıkça eleştirmekten kaçınmamıştır (sâde-makâl ve makâlâtı bî-nükte vü hayâldür). Latîfî Tezkiresi'ne yöneltilen en büyük eleştiri ise bir çok şairi Kastamonulu

olarak göstermesidir. Tezkirenin dili sade, cümleleri kısa ve secilidir. Üslubu akıcı, ahenkli ve yer yer alaycıdır.

Latîfî’de yer alan toplam 334 şairin 16’sını bugünkü Makedonya şehirlerinde doğmuş olan şairler oluşturmaktadır. Latîfî Tezkiresi’nin yurt içinde ve yurt dışında toplam 86 nüshası bulunmaktadır. Bunlardan 76 tanesi Türkiye kütüphanelerinde mevcuttur. Latîfî Tezkiresi, Ahmed Cevdet tarafından “Âsâr-ı Eslâfdan Tezkire-i Latîfî” adıyla H.1314’te İstanbul’da İkdâm Gazetesi Matbaasında basılmıştır. Almancaya da tercüme bulunan Latîfî Tezkiresini, Mustafa İsen sadeleştirerek (Ankara 1990, Ankara 1999) ve Rıdvan Canım edisyon kritikli metin olarak (Ankara 2000) yayımlamışlardır. Tezkire üzerinde bir başka akademik çalışma da Walter Guilford Andrews (Michigan Üniv. 1970) tarafından yapılmıştır. Biz bu çalışmamızda Latîfî Tezkiresi’nin Yrd. Doç. Dr. Rıdvan Canım tarafından Tezkiretü’ş-şu‘arâ ve Tabsıratu’n-nuzamâ adıyla edisyon kritikli hazırlanmış ve 2000 yılında Ankara’da Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları arasında yayımlanmış çalışma metnini esas aldık. Bunun yanında Tezkire’nin yukarıda andığımız Cevdet Paşa tarafından “Asâr-ı Eslâfdan Tezkire-i Latîfî” adıyla eski harflerle basılmış ve Süleymaniye Kütüphanesinde Zühdü Bey Bölümünde 209 numaralı eski kaydıyla bulduğumuz eski harfli matbu nüshasını da elimizin altında bulundurup ikinci planda olmak şartıyla yer yer bu nüshaya da başvurduk.

3-Ahdî Tezkiresi: Şehzade Sultan Selîm adına yazılmış Gülşen-i Şu‘arâ adıyla bilinen Ahdî Tezkiresi, Anadolu sahasında Sehî ve Latîfî Tezkirelerinden sonra kaleme alınan üçüncü tezkiredir. Tezkire, ilk olarak bir mukaddime, “ravza” adı verilen üç bölüm ve bir hatime hâlinde düzenlenmiş. Daha sonra Ahdî, eserine sancak beyleri ve defterdar şairleri içeren bir bölüm daha ekleyerek dört ravzaya çıkarmış, diğer ravzalara da bazı şairleri eklemiştir. Tezkire, son şekliyle bir mukaddime, dört ravza ve bir hatimeden meydana gelmiştir. Tezkirede dil ve üslubun anlatılan şairin sosyal statüsüyle orantılı olarak değiştiği görülmektedir. Yani devlet büyüklerinden ve tanınmış şairlerden bahsedilirken daha ağır bir dil ve sanatlı bir üslup kullanılmıştır.

Ahdî, Tezkire’sinde daha önceki devirlerde yaşamış eski şairleri kadrosu dışında tutup yalnız kendisinin çağdaşı olan şairleri alması bakımından farklılık arz eder.

Gülşen-i Şu'arâ'nın en önemli tarafı, büyük çoğunluğu Osmanlı İmparatorluğu'nun doğu bölgesindeki şairleri ihtiva etmesi ve bunlar hakkında ilk ve tek kaynak durumunda olmasıdır. Tezkire, Bağdat ve çevresinde yetişen şairler hakkında verdiği bilgiler bakımından çok önemlidir ve bu hâliyle edebiyatımızda yaklaşık olarak 147 şair için tek kaynak durumundadır.

Ahdî Tezkiresinde yer alan 381 şair arasında, bugünkü Makedonya şehirlerinde yetişmiş 11 divan şairine yer verilmiştir. Ahdî Tezkiresi'nin on ikisi üç ravzalı, altısı dört ravzalı olmak üzere yurt içinde ve yurt dışında toplam 18 nüshası bulunmaktadır. Ayrıca Tezkire, Ankara Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 1996 yılında Süleyman Solmaz tarafından "Gülşen-i Şuarâ-İnceleme-Tenkitli Metin" adıyla doktora tezi olarak da hazırlanmıştır. Biz ise bu çalışmamızda Ahdî Tezkiresinin İstanbul'da Bayezid Devlet Kütüphanesinde 10266 numarasıyla kayıtlı bulunan üç ravzalı el yazması nüshasını ve bu nüshada bulamadığımız sadece bir şairde (Manastırlı Sâmi'de) yine İstanbul'da Fatih Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Bölümünde 774 numarayla kayıtlı bulunan onun dört ravzalı el yazmasını esas aldık.

4-Âşık Çelebî Tezkiresi: Meşairü's-şu'arâ adıyla bilinen Âşık Çelebî Tezkiresi, H.976/M.1568 yılında tamamlanmış ve devrin padişahı II. Selîm'e takdim edilmiştir. Anadolu sahasında yazılmış dördüncü Tezkire olan Âşık Çelebî Tezkiresi, kendine has üslubuyla edebiyat, kültür ve dil tarihimiz açısından çok önemli bir tezkiredir. Kısa biyografilerde verilen bilgiler diğer tezkirelerden pek farklı değildir. Tezkire'nin en önemli tarafı Âşık Çelebî'nin bizzat şairinden öğrendiği veya yakınlarından duyduğu en doğru ve geniş bilgiyi vermesi, bir psikolog gibi şairleri ve olayları tahlil etmesidir. Tezkirenin bir diğer özelliği de şairlerin dedikodulu hayatlarına dair fazlaca bilgi vermesidir. Bu yönüyle Tezkire, bir edebiyat tarihinden çok hikâye hatta roman havası taşımakta ve türünün tek örneğini teşkil etmektedir. Bu uzun biyografilerde sadece kişi tasvirleri ve ruh tahlilleri yapılmamış, çevre, mekân anlatımına, devrin sosyal yapısına gelenek ve göreneklerine dair bilgiler de verilmiştir. Eserde Farsça, Arapça kelime ve tamlamalar yanında Türkçe deyim ve atasözleri de kullanılmış ve Türkçe kelimelerle de seciler yapılmıştır. Tezkirenin olumsuzluk olarak değerlendirilebilecek tek yanı "ebced" sistemine göre tasnif edilmiş olmasıdır. Bu tasnif tarzı Tezkirenin rahatça kullanılmasını engellemektedir.

Âşık Çelebî Tezkiresinde anlatılan toplam 427 şairden 21 tanesi bugünkü Makedonya şehirlerinde doğup yetişmiştir. Âşık Çelebî'nin 11'i yurt dışında olmak üzere bilinen toplam 32 nüshası bulunmaktadır. Tezkire'nin Londra'da Meredith Owens tarafından "Meşairü'ş-şuarâ or Tezkire of Âşık Çelebî" adıyla tıpkı basımı yapılmıştır (Meşâ'irü'ş-şuarâ or Tezkire of Âşık Çelebî, Hazırlayan Meredith Owens, London, 1971). Tezkire'nin ayrıca Ankara Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 1994 yılında Filiz Kılıç tarafından doktora tezi olarak incelemesi ve günümüz Latin harflerine transkripsiyonlu olarak tenkitli metni hazırlanmıştır (Filiz Kılıç, Meşairü'ş-şuarâ, İnceleme-Tenkitli Metin, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1994). Biz bu çalışmamızda Aşık Çelebî Tezkiresi'nin Meredith Owens tarafından hazırlanmış Londra tıpkı basım nüshasını esas alıp okuduk. Bunun yanında aynı tezkirenin İstanbul Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî-Tarih Bölümünde 772 numarayla kayıtlı minyatürlü nüshasını da okuyarak ikinci planda kullandık.

5-Kınalzâde Hasan Çelebî Tezkiresi: Hasan Çelebî'nin H.994/M.1586 yılında tamamladığı Kınalzade veya Tezkiretü'ş-şuarâ olarak bilinen tezkiresi, 16. yüzyılın beşinci tezkiresi olarak Sehî, Latîfî, Ahdî ve Âşık Çelebî Tezkirelerinden sonra kaleme alınmıştır. Tezkire, bir mukaddime, Sultan şairler, şehzade şairler ve asıl şairler olmak üzere üç fasıl halinde düzenlenmiş olup birinci ve ikinci bölümde yer alan padişah ve şehzadeler kronolojik, üçüncü bölümde bulunan şairler ise alfabetik olarak sıralanmıştır. Eserin şairlere ayrılan kısmı Ahmed Paşa ile başlayıp Yusuf ile bitmektedir.

Hasan Çelebî, tezkiresine çoğunlukla ilmiye sınıfına mensup şairleri dâhil etmiş; meşhur şairlerin ve bizzat tanışıp görüştüğü şairlerin biyografilerini uzun tutmuş; yeni yetişmekte olan veya çok meşhur olmayanların biyografilerini ise kısaca ele almıştır. Tezkirede bir beyit ile yüz yirmi dokuz beyit arasında değişen sayıda şairlerin örnek şiirleri bulunmaktadır. Hasan Çelebî, şairlerin genel yaratılış hâl, sanatkâr mizaç ve kabiliyetleri, sanat faaliyetleri ve özellikleri üzerinde durarak çeşitli değerlendirmeler yapmıştır.

Hasan Çelebî, Tezkire'sini çok ağır bir dil ve sanatkârâne üslupla kaleme almıştır. Şairlerden bahsedilirken onların şan, şöret, bilgi ve kültürlerine yakışacak

şekilde inşâ tarzının bütün özelliklerini taşıyan bir dil ve üslup kullanılmıştır. Kısacası, kullanılan dilin biçimini, şairin sosyal statüsü belirlemiştir. Kendisinden önce yazılan tezkirelerde yer almayan yüz yirmi iki şairi tezkiresine ilâve etmiş ve bu yeni isimler hakkında önemli bilgiler vermiştir. Bu bakımdan Tezkire, dil ve üslup özelliği yanı sıra ihtiva ettiği yeni isimler hakkında ilk kaynak durumunda olması bakımından önemlidir. Belirttiğimiz gibi Tezkire'nin üçüncü faslında yer alan şairlerin çoğu ilmiye sınıfına mensuptur ve bunların biyografileri bu alandaki başarı ve şöhretlerine göre uzun veya kısa tutulmuştur. Fakat Tezkire'de sayısı az olmakla birlikte oldukça kısa, tek veya birkaç satırdan ibaret olan biyografiler de vardır. Tezkire'yi diğer tezkirelerden ayıran en önemli özelliklerinden biri de, şairlerin doğum ve yerleşim yerlerini takdim ederken şehir ve kasabaların çok canlı sosyo-kültürel ve coğrafî güzelliklerinin tasvirlerini yapmasıdır.

Hasan Çelebî Tezkiresinde, toplam 640 şair içerisinde bugünkü Makedonya şehirlerinden yetişmiş 32 şaire yer verilmiştir. 640 şair biyografisi ile tezkire geleneğinin en hacimli örneklerinden olan Hasan Çelebî Tezkiresi, 32 şairle konumuzla ilgili en çok şairi ihtiva eden Tezkire özelliğine de sahiptir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi yazmalar bölümünde (Ty.1737) müellif hattı bulunan Tezkire'nin Türkiye kütüphanelerinde altmış dört, yurt dışı kütüphanelerinde otuz üç olmak üzere toplam doksan yedi yazma nüshası bulunmaktadır. Tezkire'nin eski harflerle üç yazma nüsha üzerinde yapılan edisyon kritikli metni Dr. İbrahim Kutluk tarafından hazırlanmış ve 1989'da Ankara'da Türk Tarih Kurumu tarafından basılmıştır. Ayrıca Tezkire üzerinde Aysun Eydurhan-Sungurhan tarafından akademik bir çalışma yapılmıştır (Aysun Eydurhan-Sungurhan, Kınalızade Hasan Çelebî, Tezkiretü'ş-şuarâ, İnceleme-Tenkitli Metin, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1999, II Cilt). Biz bu çalışmamızda Hasan Çelebî Tezkiresi'nin Dr. İbrahim Kutluk tarafından tenkitli olarak hazırlanmış eski harfli iki ciltlik matbu metnini esas alıp okuduk.

6-Beyânî Tezkiresi: Kendi adıyla veya Tezkiretü'ş-şuarâ olarak bilinen Beyânî Tezkiresi, 16. yüzyılın en son tezkiresi olarak H.1006/M.1597-1598 yılında kaleme alınmıştır. Beyânî Tezkiresi, Kınalızade Hasan Çelebî Tezkiresi'nin özeti mâhiyetindedir. Bir mukaddime ve üç bölüm hâlinde düzenlenmiştir.

Tezkirede padişah ve şehzadelerle birlikte toplam 377 şair bulunmaktadır. Beyânî'nin dili, süs ve özentiden uzak, sade ve açıktır. Beyânî, Tezkire'sindeki biyografileri kısa tutarken bir biyografide olması gereken bilgileri (doğum yeri, isim, unvan veya lakapları, akraba ve soyları, eğitim durumları, hocaları, meslekleri, hastalıkları, ölümü, ölüm tarihi ve yeri, eserleri, eserlerinden örnekler) özenle vermeye çalışmıştır.

Beyânî'de biyografileri verilen 377 şair arasında bugünkü Makedonya şehirlerinden yetişmiş 21 şair yer almaktadır. Beyânî Tezkiresinin hepsi İstanbul'daki kütüphanelerde olan toplam üç yazma nüshası bulunmaktadır. Tezkire'nin bu üç yazma nüshası üzerinde Dr. İbrahim Kutluk tarafından eski harflerle edisyon kritikli metni hazırlanmış ve 1997 yılında Ankara'da Türk Tarih Kurumu yayımları arasında basılmıştır. Ayrıca Tezkire üzerinde Aysun Sungurhan tarafından akademik çalışma yapılmıştır (Aysun Sungurhan, Beyânî Tezkiresi, İnceleme-Tenkitli Metin, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1994) Biz ise bu çalışmamızda Beyânî Tezkiresi'nin Dr. İbrahim Kutluk tarafından eski harflerle hazırlanmış edisyon kritikli metnini esas aldık.

7-Ali-Kühü'l-ahbâr: Gelibolulu Mustafa Ali, çeşitli alanlarda pek çok eser vermiş olmakla birlikte onun eserleri değerlendirildiğinde tarihçiliğinin, tarihçilik içinde de biyografi tarafının ön plana çıktığı görülür. Onun Kühü'l-ahbâr adlı eseri de bu tip eserlerindedir. Kühü'l-ahbâr bir tarih eseri olmasına rağmen içinde 290 şairin biyografisini de barındırmaktadır. Kühü'l-ahbâr, uzun bir mukaddime ve yazarın Rük'n adını verdiği dört bölümden meydana gelir. Eserin IV. Rük'nü'nde Osmanlıların ortaya çıkışından H.1007/M.1598-99 yılına kadar olup biten olaylardan, devrin devlet adamlarından, bilginlerinden, şeyhlerden ve şairlerden bahsedilir. Böylece Ali bu eserde, her padişah döneminde yetişen devlet adamları ile bilginler, şeyhler, şairler gibi kültür erlerinin biyografilerini verir.

Kühü'l-ahbâr'ın biyografik bilgi açısından asıl zengin ve farklı tarafını eserde yer alan şairler meydana getirir. Kühü'l-ahbâr'daki biyografisi verilen şairlerin sayısı 305'e ulaşmıştır. Bu haliyle eser, kendisinden önce ve sonra yazılan çok sayıdaki tezkireden şair sayısı bakımından büyük, bazılarıyla eşit, pek azından da küçüktür.

Kısacası Ali, diğerk önemli tezkirelerden hem hacim, hem de şekil bakımından pek farklı olmayan bir tezkireyi tarih kitabının içine yerleştirmiştir. Bu biyografilerin, bir umumî tarihin içinde yer aldıkları için karşı karşıya bulunduğu ufak tefek farklar bir yana bırakılırsa, şuarâ tezkirelerinde yar alan örneklerden farklı yanları yoktur. Sadece değişik padişahların döneminde yaşayanlar, eserin tertip tarzı dolayısıyla farklı padişâh dönemlerinin sonlarında yer almışlardır. Sözü edilen bu şairler bir araya getirildiği zaman 16. yüzyıl yeni bir şuarâ tezkiresi kazanmaktadır. Böylece esere rahatlıkla Kühü'l-ahbâr Tezkiresi denebilir. Nitekim Mustafa İsen Kühü'l-ahbârdaki şairler kısmını bir araya getirerek eserin edisyon kritikli metnini hazırlamış ve Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı adıyla 1994 yılında Ankara'da Atatürk Kültür Merkezi Yayınları arasında yayımlamıştır.

Kühü'l-ahbâr'da biyografisi verilen 305 şair arasında bugünkü Makedonya şehirlerinden yetmiş 9 şair bulunmaktadır. Biz bu çalışmamızda Mustafa İsen tarafından hazırlanmış, Kühü'l-ahbâr'ın şairler kısmını edisyon kritikli metnini veren Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı adlı çalışmasını esas aldık. Bunun yanında Kühü'l-ahbâr'ın İstanbul'da Süleymâniye Kütüphanesi Fatih Bölümünde 4225 numarayla kayıtlı nüshasını da bularak kontrol amaçlı elimizin altında bulundurduk.

17. Yüzyıl Tezkireleri:

8- Riyâzî Tezkiresi: H.1018/M.1609 yılında tamamlanıp I.Ahmed'e ithaf edilen ve Riyâzî'ş-şuarâ adıyla bilinen Riyâzî Tezkiresi, 17. yüzyılda yazılmış en dikkate değer bir tezkiredir. Riyâzî, Tezkire'sini yazarken daha önceki tezkirelerden de yararlanmış, 1586'da yazılan Hasan Çelebî Tezkiresinden sonra yetişen şairleri de kendi topladığı bilgilere dayanarak yazmıştır. Tezkire'de her şairin hayatı, şairliği ve varsa eserleri hakkında bilgi verilmiş ve hemen hepsinin ölüm tarihleri gösterilmiştir. Riyâzî, şairler hakkında kısa bilgiler vermiş, buna karşı şiirlerinden çok örnek almıştır. Tezkire'nin en önemli özelliği, hemen bütün şairlerin ölüm tarihlerinin belirtilmiş olmasıdır. Hatta verdiği ölüm tarihlerini çoğunlukla tarih beyitleri de söyleyerek doğrulamak istemiştir.

Riyâzî Tezkiresi, Rızâ Tezkiresi'yle birlikte 16. yüzyılın şairler hakkında geniş bilgiler verip eserlerinden çok fazla örnek vermeyen, biyografi ağırlıklı tezkireleri ile 17. yüzyılın genellikle antoloji nitelikli tezkireleri arasında geçiş tezkireleridir. Riyâzî, şairlerin hayatlarına dair Rızâ'ya göre daha geniş bilgiler verir ve bu hâliyle 16. yüzyıl tezkirelerine daha çok benzer. Riyâzî Tezkiresi'nin dili genellikle sadedir. Bazı şairlerde makamına ve sosyal durumuna göre olarak daha süslü ve daha ağır bir dil kullanılmıştır.

Tezkire'de biyografileri verilen 417 şairden 14'ü bugünkü Makedonya şehirlerinde doğmuştur. Riyâzî'nin yurt içinde ve yurt dışındaki kütüphanelerde olmak üzere toplam 21 el yazması nüshası bulunmaktadır. Ayrıca Tezkire üzerinde Namık Açıköz tarafından akademik bir çalışma yapılmıştır (Namık Açıköz, Riyâzî'ş-şuarâ, Riyâzî Mehmed Efendi, Metin-Dizin, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1982). Biz çalışmamızda Riyâzî Tezkiresi'nin İstanbul'da Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî-Tarih Bölümünde 765 numarayla kayıtlı bulunan el yazması nüshasını esas aldık. Bunun yanında bu nüshasında bulamadığımız sadece iki şairde (Üsküplü Riyâzî ve Üsküplü Zârî) Riyâzî Tezki'resinin yine İstanbul'da Süleymâniye Kütüphanesi, Lala İsmail Bölümünde 314 numarayla kayıtlı bulunan el yazması nüshasını da esas aldık.

9-Kâfzade Fâizî Tezkiresi: 17. yüzyılda Kâfzade Fâizî'nin kaleme almış olduğu Zübdetü'l-eş'âr Tezkiresi, antoloji niteliğinde ilk eserdir. Tezkirede 15. yüzyıl ortalarından yazıldığı 1621 yılına kadar yaşamış 14'ü kadın olmak üzere 515 şair alfabe sırasına göre verilmiştir. Bu şairlerden 57 tanesi sadece bu Tezkire'de zikredilmiş olup başka hiçbir tezkirede bunlar hakkında bir bilgiye rastlanmamaktadır. Fâizî Tezkiresi'nde şairlerin hayatlarına dair bilgiler iki üç cümleyi geçmez, hatta bazı şairlerin sadece adları zikredilmiştir. Fâizî, Tezkire'sine aldığı şairlerin ölüm tarihlerini özellikle vermeye dikkat etmiş, ölüm tarihlerini kesin olarak bilmediği şairler hakkında yaşadığı dönemi belirtecek ibareler kullanmıştır. Bu özelliğiyle Fâizî tezkiresi bizim çalışmamız açısından önem arz etmektedir. Yoksa eser şairler hakkında bilgi vermesi açısından değil, seçilen şiirler açısından önem taşır.

Fâizî Tezkiresinde yer alan toplam 515 şairden 13 tanesi bugünkü Makedonya şehirlerinde doğmuştur. Kâfzade Fâizî Tezkiresi'nin 16'sı Türkiye kütüphanelerinde

2'si yurt dışındaki (Bibliothèque National ve Viyana Millet) kütüphanelerde olmak üzere toplam 16 yazma nüshası bulunmaktadır. Ayrıca Kafzade Fâizî Tezkiresi üzerinde Bekir Kayabaşı tarafından akademik bir çalışma yapılmıştır (Bekir Kayabaşı, Kâfzâse Fâizî'nin Zübdetü'l-eş'ârı, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya 1996). Bizim bu çalışmamızda ise, Fâizî'nin İstanbul'da Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî-Manzum Bölümünde 1325 numarayla kayıtlı el yazması nüshası esas alınmıştır.

10-Rızâ Tezkiresi: H.1050/1640 yılında tamamlanmış olan Rızâ Tezkiresi devrin padişahı Sultan İbrahim'e sunulmuştur. Tezkire, H.1000-1050/M.1591-1640 yılları arasında yaşamış şairler hakkında bilgi vermektedir. Rızâ Tezkiresi, 1585-86 yılında yazılan Hasan Çelebî Tezkiresi'nin beş yıl arayla zeyli sayılabilir. Tezkire kısa bir önsöz ve iki bölümden oluşur. Rızâ, şairler hakkında kısa bilgiler verir. Tezkire, Riyâzî Tezkiresi'nin izinde ancak ondan daha muhtasar bir biçimde hazırlanmıştır. Padişahlarla birlikte Tezkire'nin şair sayısı 266'ya varmaktadır.

Tezkire'de yer alan bu 266 şair arasında bugünkü Makedonya şehirlerinden yetmiş divan şairlerinden sadece bir tanesi (Üsküplü Vâlihî) dâhil edilmiştir. Dolayısıyla Rızâ Tezkiresi'nin çalışmamız açısından pek bir önemi yoktur. Tezkire'nin biri yurt dışında yedisi Türkiye'de olmak üzere toplam sekiz el yazması nüshası mevcuttur. Tezkire, Ahmed Cevdet tarafından İstanbul'da H.1316'da İkdâm Gazetesi matbaasında "Âsâr-ı Eslâfdan Tezkire-i Rızâ" adıyla eski harflerle basılmıştır. Bu matbu baskısını Dr. M. Sadık Erdağı, bir takdim yazısıyla Rıza Tezkiresi adıyla 2002 yılında Ankara'da Kalkan Matbaasında tıpkıbasım olarak neşretmiştir. Biz çalışmamızda bu tıpkıbasımını esas almış olmamıza rağmen bilgi azlığından dolayı kullanılmamıştır.

11- Âsım Tezkiresi: Âsım'ın Zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr adını taşıyan tezkiresi, Fâizî Tezkiresi'ne zeyl olup antoloji türünde kaleme alınmıştır. Antoloji niteliğindeki tezkireler içinde en az bilgi veren ve en çok şair örneği gösteren Âsım Tezkiresidir. Pek çok şairin yalnızca adını anmış ve haklarında hiçbir bilgi vermemiştir. Bu arada şairlerin bir çoğunun ölüm târihini söylemiştir.

Âsım, Tezkire'sinde yer verdiği toplam 123 şair arasında bugünkü Makedonya şehirlerinden yetişmiş sadece 2 şairi almıştır (Vecdî-i Mevlevî ve Fennî). Bunların da sadece adlarını yazıp haklarında hiçbir bilgi vermeden şiirlerinden örnekler vermiştir. Hepsi Türkiye kütüphanelerinde olmak üzere Âsım Tezkiresi'nin toplam dört yazma nüshası mevcuttur. Biz bu nüshalarından İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümünde 2401 numarayla kayıtlı nüshasını esas aldık. Fakat şairler hakkında hiçbir bilgi verilmemesinden dolayı çalışmamızda pek kullanılmamıştır.

18.Yüzyıl Tezkireleri:

12- Safâyî Tezkiresi: Safâyî'nin H.1132/M.1720 yılında tamamladığı Tezkire-i Şuarâ olarak da bilinen Nühbetü'l-âsâr Min Fevâ'idi'l-eş'âr, bir önsöz, on sekiz takriz ve alfabe sırasıyla 493 şairden meydana gelmiştir. Safâyî, eserini tamamladıktan sonra devrin sadrazamı Damat İbrahim Paşa'ya sunmuştur. Bu tezkire, Rızâ Tezkiresi'ne zeyl olarak yazılmıştır. Safâyî Tezkiresi'nin dili, oldukça süslü ve ağdalıdır. Tezkire'de şairlerin hayatları hakkında geniş bilgi verilmiş, çoğunun ölüm tarihi belirtilmeye çalışılmış; edebî kişiliklerine dair isabetli fikirler ileri sürülmüş ve örnek şiirleri titizlikle seçilmiştir.

Safâyî Tezkiresinde bulunan toplam 493 şair arasında 2 Makedonyalı şairin biyografisine yer verilmiştir (İştîpli Aklî, Üsküplü Fennî). Tezkire'nin ikisi yurt dışında on altısı Türkiye kütüphanelerinde olmak üzere toplam 18 el yazması nüshası bulunmaktadır. Ayrıca Safâyî Tezkiresi üzerinde Pervin Aynagöz ((Mustafa Safâyî Efendi, Tezkire-i Safâyî (Nühbetü'l-âsâr Min Fevâ'idi'l-eş'âr) İnceleme- Metin-İndeks, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 1988)) ve Nuran (Üzer) Altuner (Safâyî ve Tezkiresi, İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1989) tarafından iki akademik çalışma yapılmıştır. Biz bu çalışmamızda Tezkire'nin Nuran Altuner tarafından hazırlanmış edisyon kritikli metnini esas aldık. Bunun yanında kontrol amaçlı olarak Safâyî'nin İstanbul'da Süleymâniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümünde 2549 numarayla kayıtlı el yazması nüshasını da elimizin altında bulundurduk.

13-Sâlim Tezkiresi: Sâlim'in H.1134/M.1722 yılında tamamladığı Tezkire-i Şuarâ olarak da bilinen Sâlim Tezkiresi, uzun bir girişle biri padişahlara, diğeri asıl şairlere ait olmak üzere iki bölüm hâlinde düzenlenmiştir. Sâlim, Tezkire'sini tamamladıktan sonra devrin sadrazamı Damat İbrahim Paşa'ya sunmuştur. Tezkiresinde alfabe sırasına göre toplam 428 şair biyografisine yer veren Sâlim, aynı addaki şairleri Safâyî'nin yaptığı gibi ölüm tarihlerine göre sıralamış; hayatları hakkında hayli geniş bilgiler vermiş, onların sanatları ve eserleri üzerine isabetli ve doğru değerlendirmeler yapmıştır.

Tezkire'de biyografisi verilen 428 şair arasında bugünkü Makedonya şehirlerinden yetişmiş sadece 3 şaire yer verilmiştir (İştipli Aklî, İştipli Sadrî, Üsküplü Vesîm). Sâlim Tezkiresi'nin üçü yurt dışında on dokuzu Türkiye kütüphanelerinde olmak üzere toplam 22 yazma nüshası bulunmaktadır. Tezkire, H.1315 yılında İstanbul'da Ahmed Cevdet tarafından "Âsâr-ı Eslâfdan Tezkire-i Sâlim" adıyla İkdâm Gazetesi matbaasında eski harflerle basılmıştır. Biz çalışmada bu nüshasını esas aldık. Ayrıca Tezkire üzerinde Adnan İnce tarafından akademik bir çalışma da yapılmıştır (Adnan İnce, Sâlim Tezkiresi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Elazığ 1992). Biz bu çalışmamızda Sâlim Tezkiresi'nin Ahmed Cevdet tarafından basılmış matbu metnini esas aldık.

14-Belîğ Tezkiresi: Bursalı İsmail Belîğ, H.1139/M.1727 yılında tamamladığı Nhbetu'l-âsâr Li-Zeyli Zibdetü'l-eş'âr adlı Tezkire'sini, Kâfzade Fâizî'nin Zübdetü'l-eş'ârına zeyl olarak yazmıştır. Belîğ'in bu tezkiresi, Fâizî'nin tezkiresi gibi şiir antolojisi mahiyetindedir. Belîğ, şairlerin hayatları hakkında bilgi verirken en fazla üç dört satırı geçmeyecek şekilde çok kısa açıklamalarda bulunmuş; ölüm tarihlerini büyük bir titizlikle belirtmeye çalışmış ve şiirlerinden örnekler vermiştir.

Belîğ'de toplam 414 şairin biyografisi verilmiştir. Bunların arasında bugünkü Makedonya şehirlerinden yetişmiş sadece 2 şaire yer verilmiştir. Tezkirenin Türkiye kütüphanelerinde üç yazma nüshası bulunmaktadır. Ayrıca Tezkire, Abdülkerim Abdülkadiroğlu tarafından iki kez yayımlanmıştır (Abdülkerim Abdülkadiroğlu, İsmail Belîğ, Nühbetü'l-âsâr Li-Zeyli Zübdetü'l-eş'âr, Ankara 1985, 1999). Biz bu çalışmamızda Belîğ Tezkiresi için Abdülkerim Abdülkadiroğlu tarafından hazırlanmış

çalışma metnini esas olarak aldık. Bunun yanında Tezkire'nin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde Türkçe Yazmalar Bölümünde 1182 numarayla kayıtlı bulunan el yazması nüshasını da bularak elimizin altında bulundurduk.

15- Râmiz Tezkiresi: Hüseyin Râmiz'in H.1198/M.1784 yılında tamamladığı Râmiz Tezkiresi olarak da bilinen Adâb-ı Zurafâ Tezkiresi, Mirzazade Mehmed Sâlim Efendi'nin Tezkiretü'ş-şu'arâsına bir zeyldir. Râmiz, Tezkire'sinde 1720 ile 1784 yılları arasındaki 64 sene içinde yetişmiş 375 şairin biyografisine yer vermiştir. Hüseyin Râmiz, Tezkire'sinde şairler hakkında ayrıntılı bilgi verirken onların ölüm tarihlerini de büyük bir titizlikle belirtmeye çalışmış; şiirleri ve sanatları üzerine isabetli ve doğru değerlendirmeler yaparak bir ile on bir arasında değişen sayıda şiirlerinden örnekler almıştır. Tamamlanmamış olmakla birlikte Râmiz'in Âdâb-ı Zurafâsı, Safâyî ve Sâlim Tezkirelerinden sonra 18. yüzyıl tezkirelerinin en önemlisi sayılır.

Râmiz'de biyografisi anlatılan toplam 375 şair içerisinde bugünkü Makedonya şehirlerinden yetişmiş sadece 3 şaire yer verilmiştir (Kalkandelenli Kâşif ve Manastırlı Sezâyî ve Sâfi). Râmiz Tezkiresi'nin Türkiye içindeki kütüphanelerde toplam 5 yazma nüshası bulunmaktadır. Tezkire'nin ayrıca Dr. Sadık Erdem tarafından edisyon kritikli olarak metni hazırlanmış ve Atatürk Kültür Merkezi Yayınları arasında yayınlanmıştır (Dr. Sadık Erdem, Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı, İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks-Sözlük, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1994). Biz bu çalışmamızda Râmiz Tezkiresi'nin Sadık Erdem tarafından hazırlanmış, yukarıda künyesini verdiğimiz Tenkitli Metin çalışmasını esas aldık.

16-Esrar Dede Tezkiresi: Esrar Dede'nin kaleme aldığı Esrar Dede Tezkiresi diye de bilinen Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, H.1211/M.1797 yılına kadar yaşamış olan Mevlevî şairleri ihtiva eder. Esrar Dede, tezkiresine aldığı şairler hakkında oldukça geniş ve ayrıntılı bilgiler vermiş, bu arada büyük dedelerin menkıbe ve kerametlerini anlatmış; şiirlerini ve sanatlarını bir değerlendirmeye tabi tutmuştur. Esrar Dede, hemen bütün şairler hakkında olumlu ve övücü ifadeler kullanmıştır. Şurasını da belirtmek gerekir ki, Esrar Dede'nin şairlere bakışı yalnızca Mevlevîlik bakımından olmuştur. Tezkirenin dili oldukça ağırdır. Belli bir meslek veya guruptan meydana gelen şair tezkirelerinin ilkidir.

Esrar Dede’de ele alınan toplam 212 şair içinde bugünkü Makedonya şehirlerinden yetişmiş 5 tane şair vardır. Üçü yurt dışında on yedisi Türkiye içindeki kütüphanelerde olmak üzere Esrar Dede’nin toplam 20 yazma nüshası vardır. Ali Enver, bazı şairleri seçip kısaltarak ve eklemeler yaparak Esrar dede’yi düzenlemiş ve Semâhâne-i Edeb adıyla 1309 yılında İstanbul’da yayımlamıştır. Bu baskıda 191 şair vardır. Tezkire’nin ayrıca Dr. İlhan Genç tarafından İnceleme-Metni de hazırlanmış ve 2000 yılında Ankara’da Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları arasında çıkmıştır (Dr. İlhan Genç, Esrar Dede, Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye, İnceleme-Metin, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000). Biz çalışmamızda Esrar Dede’nin yukarıda künyesini verdiğimiz, Dr. İlhan Genç tarafından hazırlanmış tenkitli çalışma metnini esas aldık.

19. Yüzyıl Tezkireleri:

17- Fatîn Tezkiresi: Hatimetü’l-eş’âr adıyla bilinen Fatîn Tezkiresi, 672 şairin hayatından söz eder. Fatîn, Hatimetü’l-eş’âr’ında Sâlim Tezkiresi’nin bıraktığı H.1134/M.1721 yılından H.1269/M.1853’e kadar uzanan zaman içinde Osmanlı ülkesinde yetişen şairler hakkında bilgi vermiştir. Hayattaki hâl tercümesi sahiplerinin doğum tarihlerinin tespit edilmesinden başka çoğunda sadece yılları göstermekle kalınmayarak ayı ve gününe kadar belirtilmiş; bunların doğdukları yer ve baba adlarının yanı sıra memuriyet ve vazifeleri, ayrıca hayat seyirlerindeki diğer değişikliklerin tarihleriyle birlikte kaydedilmiştir. Her şairin ölüm tarihiyle gösterilmesine dikkat edilmiştir. Fatîn, Tezkire’sinin şair çerçevesini çok geniş tutmuş, tek manzumesini, hattâ bir beytini görebildiklerine dahi tezkiresinde yer vermiştir.

Fatîn’de biyografisi verilen toplam 672 şair içinde bugünkü Makedonya’nın şehirlerinden yetişmiş sadece 4 şairin biyografisi yer almaktadır. Bizim çalışmamızda Fatîn Tezkiresi’nin İstanbul’da Süleymâniye Kütüphanesi, Rauf Yekta Bölümünde 310 numarayla kayıtlı bulunan yazma nüshasını esas aldık.

20. Yüzyıl Tezkireleri:

18-Eslâf (I-II, İstanbul 1311-1312): Osmanlı şair ve âlimlerinin hâl tercümeleriyle manzum eserlerinden parçalar veren ve müellifi Fâik Reşad'ın "tezkire" diye takdim ettiği eser, aynı adla Hazîne-i Fünun mecmuasında çıkan yazı serisinin herhangi bir kronolojik veya alfabetik tasnif yapılmadan kitaplaştırılmış şeklidir.

Eslâf'ta toplam 73 şairin biyografisine yer verilmiştir. Bunların içinde bugünkü Makedonya şehirlerinden yetişmiş 2 şair vardır (Üsküplü İshak Çelebî ve Manastırlı Celâl Bey). Eser, Şemsettin Kutlu tarafından hazırlanmış ve 1975 yılında Tercüman 1001 Temel Eser Dizisi içinde Kervan Kitapçılık Yayınları arasında neşredilmiştir. Kitap olarak neşredilmiş bu eser Beyazıt Devlet Kütüphanesi Yeni Eserler Bölümünde 211331 numarayla kayıtlı bulunmaktadır. Biz çalışmamızda Eslâf'ın yukarıda künyesini verdiğimiz neşrini esas aldık.

Elbetteki bu tezkirelerin hepsi şairler hakkında verdikleri bilgiler açısından konumuzla ilgili aynı önem ve değeri haiz değildirler. Yazıldıkları yüzyıllara ve düzenleniş şekillerine göre şairler hakkında verdikleri bilgilerin kısalığı veya uzunluğu değişmektedir. Bu bakımdan 16. yüzyıl tezkireleri konumuzla ilgili ihtiva ettikleri şair sayısının çokluğu ve haklarında verdikleri geniş bilgiler dolayısıyla çalışmamızda önem açısından birinci sırada yer almaktadırlar. Yukarıda bilgi verdiğimiz 17, 18. ve 19. yy. tezkirelerinin bazıları ise şairlerin sadece adlarının vermiş ve şiirlerinden örnek vermişler, bazıları ise ölüm tarihlerini de vermişlerdir. Tabii verdikleri daha geniş bilgileriyle Riyâzî ve Safâyî Tezkireleri ile bazı şairler hakkında tek kaynak durumunda olan ve çok değerli bilgiler veren Sâlim, Râmiz, Esrar Dede ve Fatîn Tezkireleri bunların hâricindedir. Kâfzade Fâizî de şairler hakkında hemen hiçbir bilgiyi vermemesine rağmen, çoğu şairin vefat tarihini vermesinden dolayı bu özelliğiyle çalışmamız açısından önem arz eden tezkirelerden olmuştur.

Çalışmamızda esas alınan tezkirelerin bazıları tenkitli olarak günümüz Latin harflerine aktarılıp basılmıştır (Latîfî, Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, Safâyî, Belîğ, Râmiz, Esrar Dede Tezkiresi, Eslâf gibi). Bazı tezkireler eski matbu harfleriyle basılmış olarak mevcuttur (Hasan Çelebî, Beyânî, Sehî, Salim Tezkiresi gibi). Geri kalan kısmı ise İstanbul kütüphanelerinde el yazması olarak bulduğumuz tezkirelerdir (Ahdî, Âşık Çelebî, Riyâzî, Fâizî, Fatîn, Âsım Tezkiresi gibi).

Bütün bu tezkirelerin İstanbul kütüphanelerinde bulunan eski harfli matbu ve el yazması nüshaları bizzat görülmüş, bunların en iyi birer nüshası seçilerek çalışmamıza esas alınmıştır. Tenkitli olarak günümüz Latin harflerine aktarılmış olan tezkirelerin matbu veya el yazması nüshalarının asıllarını da kütüphanelerden bularak muhtemel yanlışlara karşı kontrol amaçlı daima elimizin altında bulundurduk ve ihtiyaç durumunda onlara başvurduk. Nitekim bütün tezkirelerde Üsküplü Zârî'nin lakabı Karaca Hasanzade şeklinde verilmişken Mustafa İsen'in hazırlamış olduğu Kühnü'l-ahbârın Tezkire Kısmı adlı çalışmada Zârî'nin lakabı Koca Hasanzade şeklinde yazılmıştır. Biz de bunu Kühnü'l-ahbâr'ın Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümünde 4224 numarayla kayıtlı el yazması nüshasına bakarak lakabının Karaca Hasanzade olarak okunduğunu gördük ve çalışmamızda bunu belirterek kendi bölümünde dipnotta ayrıntılı açıklamasını yaptık. Bunun gibi başka tereddüt ettiğimiz hususlarda da aktarılmış tezkirelerin asıl nüshalarına başvurduk.

Geri kalan tezkirelerin ise, kütüphanelerden temin ettiğimiz en sağlam eski harfli matbu veya el yazması birer nüshalarından bizim şairlerle ilgili metinlerini okuduk ve günümüz harflerine transkripsiyonlu olarak aktardık. Tezkirelerin bazılarında esas olarak aldığımız bir nüshanın yanında takviye amaçlı ikinci nüshalarını da kullandıklarımız oldu. Mesela, Âşık Çelebi Tezkiresinde bunu yaptık. Biz bu çalışmada Âşık Çelebi'nin Meşairü'ş-şuarâ tezkiresinin 1971'de G.M. Meredith-Owens tarafından hazırlanmış London Nüshasını esas aldık. Bunun yanında takviye olarak Âşık Çelebi Tezkiresinin, Millet Genel Kütüphanesi, Ali Emîrî, Tarih bölümünde 772 numarayla kayıtlı minyatürlü nüshasını da ikinci planda kullandık.

Bunun gibi esas aldığımız nüshada mevcut olması gereken bir şair eksikse, şairin içinde bulunduğu aynı tezkirenin bir başka nüshasını da esas aldık. Fakat bu ikinci nüshasındaki esas almayı sadece söz konusu şairle sınırlı tuttuk. Meselâ, Riyâzî Tezkiresinde bu durum söz konusu olmuştur. Şairlerden Üsküplü Riyâzî ile Zârî'yi Riyâzî Tezkiresinin esas aldığımız Riyâzî'ş-şuarâ, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî, Tarih, 765 numaralı nüshasında bulamayarak bu iki şairi Riyâzî'nin Süleymâniye Kütüphanesi, Lala İsmail Bölümünde 314 numarayla kayıtlı nüshâsından tamamladık. Dolayısıyla Riyâzî Tezkiresinde bu iki şairde bu ikinci nüshasını esas aldık. Bu durum Ahdî Tezkiresinde de söz konusu olmuştur. Ahdî Tezkiresinin Beyazıt Devlet

Kütüphanesi, Ali Emîrî, 10266 numaralı nüshasında eksik bulunan şairlerden Sâmî'yi Ahdî Tezkiresinin Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Bölümünde 774 numarayla kayıtlı dört ravzalı nüshâsından tamamladık ve bu şairde Ahdî'nin bu ikinci nüshasını esas aldık. Bütün bunları da söz konusu şairlerin kendi bölümlerinde dipnotlarda kaynaklarını vererek belirttik.

16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar yazılmış tezkirelere giren bugünkü Makedonya şehirlerinden şair sayısı 55'tir. Bu 55 divan şairin hayatları ve şiir özellikleri yukarıda adlarını verdiğimiz 18 tezkirede anlatılmıştır. Çalışmamızda, yukarıda verilen bütün bu tezkirelerde şairler hakkında verilen bilgileri bir araya getirerek bugünkü Makedonya şehirlerinden yetişmiş divan şairlerinin hayatlarıyla sanatlarını vermeye çalıştık. Bu kadar çok tezkirede dağınık olarak verilen bilgileri bir araya getirip belli bir düzene sokmak hiç de kolay olmadı. Ele aldığımız şairlerden her biri en az iki tezkirede en çok dokuz tezkirede olmak üzere birkaç tezkirede yer almıştır. Misal olarak şairlerden Üsküplü İshak Çelebî'nin biyografisi dokuz ayrı tezkirede verilmiştir. Biz burada bu dokuz farklı tezkirenin İshak Çelebî hakkında verdikleri ortak ve farklı bilgileri bir araya getirerek kendimiz oluşturduğumuz bir kompozisyon düzeni içerisinde şairin hayatını ve sanatını toplu olarak vermeye çalıştık. Tezkirelerin aynı şair hakkında verdikleri farklı veya çelişen bilgiler varsa onları hemen devamında veya dipnotlarda karşılaştırarak vermeye çalıştık.

Bu çalışmamızda şairlerin hayatları ve sanatları hakkında verdiğimiz bilgileri, tezkirelerde doğrudan şair üzerinde yapılan tanıtma ve değerlendirmelerle sınırladık. Tezkirelerdeki bilgilere müdahale etmek yerine dipnotlar şeklinde tezkireler arasındaki bilgiler karşılaştırılmıştır. Yani bazı tezkirelerdeki yanlışlıkları veya şüpheli bilgileri yine bir başka tezkiredeki daha doğru olduğu söylenen bilgilerle düzeltmeye çalıştık. Bunun gibi Tezkireler dışında bazı çalışma ve yayınlarda şairlerle ilgili verilen bilgi yanlışlıklarını göstermek ve tezkireler eliyle düzeltmek maksadıyla dipnotlarda bu gibi yayın ve çalışmalardaki bilgilere de değindik.

Bunun yanında Tezkirelerin dışında başka çeşitli kaynaklarda kalan ve çalışmamıza alamadığımız bugünkü Makedonya şehirlerinde doğmuş 11 şair daha vardır ki burada Tuhfe-i Nâilî'de yer aldıkları şekilde kaynaklarını da belirterek

haklarında kısaca bilgi vermek istiyoruz. Bu şairler şunlardır: *Abdülkerim*: Şeyh Abdülkerim Efendi, İştıpli, şeyhü'l-harem, Mehmet Paşa Tekkesi şeyhi, vefatı H.1011/M.1602, mezkur tekkede medfundur. “Dediler geçti İştibî emir” terkihi vefatı tarihidir.(Kaynaklar: Vefâyât-ı Eyvânsarâyî, s.94); *Âdil*: Şeyh Âdil Efendi, İştıpli, vefatı 26 Şevval 1026/M.1617, Koca Mustafa Paşa Tekkesinde medfundur.(Kaynaklar: Kâtip Çelebî, C.I, s.388); *Adli*: Şeyh Hasan Abdullah Efendi, İştıpli, Koca Mustafa Paşa Tekkesi şeyhi, vefatı Şevval 1026/M.1617.(Kaynaklar: Şakâyık-ı Nev'îzade, s.606; Osmanlı Müellifleri, C.I, s.118; Mecelle, s.315; Vefâyât-ı Eyvânsarâyî, s.17); *Âkif*: Âkif Mehmet Paşa bin Veliyuddin Bey bin Recep Paşa, Kalkandelenli, Cezâyir Bahr-ı Sefîd valisi, 2 Muharrem 1238/M. 1822'de Kalkandelen'de doğdu, vefatı 20 Camâziyel-âhir 1311/M.1893, Fâtih Camii kabristanında medfundur.(Kaynaklar: Kâmusu'l-a'lâm, C.IV, s.348; Sicil-i Osmânî, C.III, s.288; Osmanlı Müellifleri, C.II, s.333); *Dâniş*: Dâniş Ahmet Efendi, Manastırlı, vefatı H.1316/M.1897, Manastır'da medfundur.(Kaynaklar: Osmanlı Müellifleri, C.I, s.310); *Emîn*: Şeyh Mehmet Emîn Efendi, Üsküplü, Ayasofya müderrisi, müverrih (tarihçi), vefatı H.1091/M.1680, Üsküdar'da medfundur.(Kaynaklar: Mecelle, s.119); *Emînî*: Alaybeyizade Mekkî Mehmet Efendi bin Alaybeyizade Şeyh Mehmet Efendi bin Alaybeyizade İbrahim bin Ali el-defterî el-Üskübî, Üsküplü, vefatı Camâziye'l-âhir 1091/M.1680, Üsküdar'da medfundur.(Kaynakları: Şakâyık-ı Şeyhî, C.I, s.534; Osmanlı Müellifleri, C.III, s.141); *Fâik*: Fâik Mehmet Bey, Ustrumcalı, vefatı H.1319/M.1901, Selanik'te Yenikapı kabristanında medfundur.(Kaynaklar: Osmanlı Müellifleri, C.I, s.143); *Hasan*: Hasan bin Ali, Manastırlı, kadı, Sultan Murat râbî' (IV.) devri şairlerindendir, Firâk-nâme nâzımı, Hadîs-i Erba'în şârihi.(Kaynaklar: Osmanlı Müellifleri, C.2, s.385); *Hulûsî*: Derûnîzade Şeyh Mehmet Hulûsî Efendi, Şeyh Derûnîzade Mehmet Efendi'nin oğludur, Ustrumcalı, Ustrumca müftüsü, vefatı H.1168/M.1753, divanı vardır.(Kaynaklar: Osmanlı Müellifleri, C.I, s.66); *Kemâleddin*: Ahmet Kemâleddin Perî, Dede Bey, Kerbelâ mutasarrıfı Ali Rıza Paşa'nın oğludur. Manastırlı, Seferihisâr kaymakamı, H.1281/M.1864 tarihinde Manastır'da doğdu. Vefatı 29 Nisan 1356/M.1937, Yenikapı Mevlevîhânesi civarında dedeler hatîresinde medfundur.

Çalışmamızla; Mustafa İsen'in ifadesiyle dilimizin ses bayrakları olan şair ustalarımızın bu yörelerde uzun süre var olduğunu ispat etmiş olduk. Onların, şimdi Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kalmış bu topraklarda doğup büyümüş olmaları,

bu topraklarının tarihinin, coğrafyasının, kısacası, insanının görünümünü dile getirmiş olmaları bizim için bu bölgelere dair en değerli tapularımızdır. Kısacası, sadece bugünkü Makedonya sınırları içerisinde tezkirelerimizde 55 kadar Üsküp, Manastır, Kalkandelen, Debre, İştıp, Kratova, Gevgeli gibi şehirlerde doğmuş Türk şairlerinin var olduğu düşünülürse bu toprakların sadece bugün değil, tarihin uzun dönemlerinde de Türkçe'nin hâkim olduğu yerler olduğu kolayca anlaşılmaktadır.

İNCELEME
ŞEHİRLERE GÖRE ŞAİRLER

ÜSKÜPLÜ ŞAIRLER

ATÂ
(16. yy.-ö.H.960/M. 1552)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Üsküp'te doğan Atâ'nın ecdadı Acem beldelerinden gelmiş olup nesep silsileleri Şeyh Ahmet Yesevî Hazretlerine dayanmaktadır.²² Devrin usulüne göre tertibiyle ilim yoluna girmiş. Sonradan ilimden feragat edip Nakşibendî tarikatına intisapla Üsküp'te inzivaya çekilmiştir.^{23*} Sultan II. Selim Hân (M.1566-1574) devrinde²⁴ Üsküp'te vefat edip burada defnedilmiştir.²⁵ Vefat tarihi H.984/M.1578 olarak yazılıdır.²⁶

İshak Çelebi ile muasır ve sohbetlerinde bulunmuş biri olarak Atâ, başlangıçta onun gibi şuh kişiliği ile şöhret bulmuştur.²⁷ Tarikata intisabından sonra ise bir çok "müşâhedeye ve mükâşefeye mâlik" olduğu söylenmektedir.²⁸

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Sultân Selim Hân devrinde "makbûl" görülmüş ve muasırlarınca övülmüş bir şairdir. Nüktedân bir şahsiyet olan Sultân Selim'in kendisi de şairliğini beğenenlerden

²² Âşık Çelebî, (1971): *Meşâ'irü'ş-şu'arâ*, Neşreden: G.M.Meredith-Owen, London, vr.177a; Hasan Çelebî, (1989): *Tezkiretü'ş-şu'arâ*, Hazırlayan: İbrahim Kutluk, TTK Basımevi, Ankara, C.II, s.638; Beyânî Mustafa, (1997): *Tezkiretü'ş-şu'arâ*, Hazırlayan: İbrahim Kutluk, TTK Basımevi, Ankara, s.177

²³ Âşık Çelebî, (1971): vr.177a; Hasan Çelebî, (1989) C.II, s.638; Latîfî, (2000): *Tezkiretü'ş-şu'arâ ve Tabsıratu'n-nuğamâ*, Hazırlayan: Rıdvan Canım, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, s.397; Sehî Bey, (H.1325): *Tezkire-i Sehî*, Neşreden: Şükrü Mehmed, Âmed Matbaası, İstanbul-Millet Genel Kütüphanesi, Ali Emîrî-Tarih, Eski Kayıt No:769, s.112; Riyâzî, *Riyâzu'ş-şu'arâ*, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî, Tarih, No: 765, vr.95; * Bütün kaynaklar, Atâ'nın ilimden feragat ettiğinde Nakşibendî tarikatına intisap ettiğini söylerken *Sehî Bey*: " ulümü tertib üzre görmüşdür.şoñ radan ferâğat-ı ihtiyâr idüp ticârete meyl üdi" der.

²⁴ Latîfî, (2000): s.397; Âşık Çelebî, (1971): vr.177b

²⁵ Kâfzâde Fâizî, *Zübdetü'l-eş'âr*, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî, Manzum, No:1325, s.74; Âşık Çelebî, (1971): vr.177b

²⁶ Beyânî, (1997): s.177

²⁷ Âşık Çelebî, (1971): vr.177a; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.638

²⁸ Latîfî, (2000): s.397

biri olmuştur. Fars şairlerinin muteber olanlarının şiirlerine çok nazîreler söylemiş. Ayrıca Tecnîsât-ı Kâtibî'ye Türkçe nazîresi vardır. Şiirleri ile zamanında şöhret bulmuş ve itibar görmüştür.²⁹ Sehî Bey, onu “*ğazeliyyâtı hûş ve nazmı mergûb*” bir şahsiyet olarak tanıtır. Ayrıca güzel kasideler ve “*bî-bedel*” fikirler sahibi olduğunu da söyler.³⁰

Kaynaklar, muasırı olan bazı kişilerin yazdıkları şiirleri tashih için kendisine gönderdiklerini haber veriyorlar. Bundan da Atâ'nın geniş bir şiir bilgisine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim asrında Molla Arap adında meşhur bir vâiz vardır. Kendince vaaz konusunda meşhur vaizlerden İbni Cevzî'yle Saâlib'i ve belâgatta Amâî ve Câhiz'i geçen bu zat, Süleyman Çelebî'nin mevlidinin bazı yerlerini katarak kendisi bir mevlit nazm eder. Her ne kadar kendince Arap ve Acem belâgat ve fesahat sahipleri yanında hiç kalsalar da gururunu yenip bunu Atâ'ya gönderir. “Bizim aruz ve şiir ilminde o kadar bilgimiz yoktur” diyerek bazı yerlerinde doldurma söz varsa ayıklayıp tashih mahalline bal mumu yapııştırarak tashih etmesini ister. Risâlenin uzaktan bir bakışta nazmındaki zayıflık ile tertibindeki hafifliği malum olduğundan kinâyeten tamamını bal mumuna batırıp Molla Araba gönderir. Buna çok kızan vâiz günlerce Atâ'yı vâiz meclislerinde tekfir etmiştir.³¹

Tecnîsât-ı Kâtibî üslûbunda yazmış olduğu Türkçe manzum bir risâlesi ile Tuhfetü'l-üşşâk adında bir kitabı vardır.³² Aşağıdaki beytin adı geçen kitaptan olduğu söylenir:

Ḥudânuñ olmasa tevfiķi hem-râh

Kimesne kırbına bulmazdı hem râh.³³

Kafzâde Fâizî ise, şairin dîvân sâhibi olduğunu da söylemektedir.³⁴

²⁹ Latîfî, (2000): s.397

³⁰ Sehî Bey, (H.1325): s. 112

³¹ Hasan Çelebî, (1989): C.II,s.638; Âşık Çelebî, (1971): vr.177b

³² Sehî Bey, (H.1325): s.112; Âşık Çelebî, (1971): vr.177b; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.639; Latîfî, (2000): s.398; Riyâzî, vr.95

³³ Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.639

³⁴ Kafzâde Fâizî, vr.74

Şiirlerinden örnekler:

Beyitler:

Bende olma nefsine iki cihâna şâh iken

Hayfdur büthâne kılmak kalbi beytu'llâh iken

* * *

Bogazum firâk odıyla yanmış kebâba beñzer

Keyfiyyet ile şi'rüm rengîn şerâba beñzer

Bu kara kara eski köynekler ile sînem

Yir yir ocağı kalmış şehr-i harâba beñzer

Rübâ'î:

Hôr bakma fakîr ü dervîşe

Ne bilürsüñ ki şâhzâde ola

Nemed içre mişâl-i âyîne

Zihni Rûşen zamîri sâde ola³⁵

DÜRRÎ (16. yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Hattat ve kâtipler zümresinden³⁶ olan Dürrî, Üsküpte doğmuştur. Latîfî'nin "*hattât kısmından bir pîr-i fânî ve şeyh-i münhanî*" ifadesinden onun yaşlıca, zayıf ve kanbur biri olduğunu anlıyoruz. İshak Çelebî'yle aynı çağda yaşamış olup onunla sohbet arkadaşlığı vardır. Bu yüzden bilgilerin bir çok ayrıntısına vâkıf biri olduğu söylenir.³⁷

Dürrî, lâubâlî ve divane bir şahsiyettir. Latîfî'nin söylediğine göre, "*lâubâlî ve divâne-nakş*" sûretini göstermek onun "*âyîn ü resminden*" imiş. Aynı zamanda bitkin ve güçsüz hâli onun ölü resmini hatırlatmış. Kendisi dünyâ işlerinden tamamen elini eteğini çekmiş "ehl-i fenâ" ve istiğnâ sâhibi bir şahsiyettir ki Latîfî onun için, "*iki akçayı bir yere bağlamazdı ve bu kadar fakr u fâka ile bi-tâka iken fakrından mütefahhîr u müteşekkî olup kimseye hâlin ağlamazdı*" der. Kısaca Dürrî'nin sabreden ve şükreden fukarâ zümresinden olduğunu söyleyebiliriz. Bunların yanında Dürrî, aynı zamanda gayet latîfeci ve güler yüzlü bir şahsiyettir. Latîfî onun bu özelliği hakkında bir latîfe rivayet eder. Şöyle ki: Şairlerden Cüllâbî mahlaslı birinden Dürrî, temmuz günlerinin kavurucu sıcaklığında aşağıdaki beytiyle kar ister;

Beyit:

Bize Cüllâbî gel ihsân-ı tâm it

Çaruñdan isterüz in'âm-ı 'âm it

O da, hizmetkârına Dürrî'ye karı vermesini buyurarak şu beyitle buna karşılık vermiştir;

³⁶ Latîfî, (2000): s. 258

³⁷ Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.380; Latîfî, s.258

Beyit:

Yüzine urmuş olur idi qarı

Müşkil idi virmeyeydi qarı³⁸

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Hasan Çelebî, Dürrî'nin fakir ve düşkün biri olması hasebiyle “*tabi‘at-ı şî‘riyye*”sinin de bu yolda olduğunu belirtir.³⁹ Latîfî de bu konuda aynı görüşte olup onun “*hasb-i hâline münâsib eş‘ârı ve faqrı fenâyı müş‘ir güftârı*”nın yani, yaşayışına uygun şiirleri ile yoksulluğunu haber veren söyleyişlerinin olduğunu söylemektedir. Aşağıda verilen matla ve beyitleri de onun bu durumunu gösterir. Ayrıca tezkirelerdeki beyitlerinden de anlaşılacağı gibi Dürrî diğer Rumeli şairleri gibi şiirlerinde atasözü ve deyimleri bol kullanmıştır.

Şiirlerinden örnekler:

Matla:

Ey h^vâce faqr u fâkamuz mâl u gınâya virmezüz

Bu köhne şâl u hırkamuz aţlâs kabâyâ virmezüz

* * *

Beyitler:

Ne bilsün lezzet-i faqr u fenâyı mâl u câh ehli

Bu zevki gel kanâ‘at kûşesinde merd-i Hâkdan şor

* * *

Sen gidersün senün ardınca gözüm yaşı gider

Müşkil oldur ki *kîşi kalur u yoldaşı gider*⁴⁰

³⁸ Latîfî, (2000): s.258

³⁹ Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.380

⁴⁰ Latîfî, (2000): s.258

FENNÎ
(17.yy.-ö.H.1077/M.1666)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı Yûsuf olan Fennî Üsküp'te doğmuştur.⁴¹ Gençlik yıllarında İstanbula gelip burada ilim tahsil etmiştir. Çeşitli ilimlerden nasibini alarak zamanın şeyhülislâmı olan Yahyâ Efendi'den mülâzım olmuştur.Müderris olarak bir çok yeri gezip görmüştür. Çeşitli merhalelerden geçerek Medîne-i Münevvere'ye kadı olan Fennî, daha sonra ilmîne binâen ikram olarak Mekke-i Muazzama kadılığına nakledilmiştir. Bu görevden azlinden sonra H.1077/M.1666 senesinde⁴² vefat etmiştir. Tuhfe-i Nâilî'de Mevlevî tarikati mensubu olduğu belirtilmektedir.⁴³

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Safâyî'nin, Fennî'nin "*vâşl-ı mertebe-i kemâl olup aşruñ şu'arâsından*" olduğunu anlatan ifadesinden başka onun edebî kişiliğini ifade eden bir malumâta rastlanamamıştır. Yine Safâyî'nin şairin aşağıdaki beyti için "*beyt-i pür-dehşet*" ifadesini kullandığını görüyoruz.

Beyit:

Şadâ-yı ra'd şanma yâd idüp zılm-ı şehîdânı

Dögüp gögsin dem-â-dem nâle-i şeb-gîr ider gerdûn⁴⁴

⁴¹ Belîğ İsmail, (1999): *Nühbetü'l-âsâr li-zeyl-i zübdetü'l-eş'âr*, Hazırlayan: Abdulkadiroğlu Abdülkerim, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara: s.327; Altuner Üzer Nuran, (1989): *Safâyî ve Tezkiresi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, s.626

⁴² Safâyî ve Tezkiresi, (1989): s.626; Belîğ, (1999): s.327

⁴³ Tuman Mehmet Nâil, (2001): *Tuhfe-i Nâilî*, Hazırlayan: Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara: C.II, s.786, Madde No:3301

⁴⁴ Safâyî ve Tezkiresi, (1989): s.626

Abdülkerim Abdulkadiroğlu'nun hazırlamış olduğu Belîğ'in Nuhbetü'l-âsâr li-zeyl-i zübdetü'l-eş'âr kitabında dipnot olarak düşülen notta "Zeyrek-zâde Tezkiresinde mecmuası olduğu kayıtlıdır" denilmektedir.⁴⁵

FERÎDÎ (ö.16. yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Haraccı Hüsâm lakabıyla tanınan Ferîdî, Üsküpte doğmuştur.⁴⁶ II. Yıldırım Bâyezîd Hân'ın (M.1481-1512) bendelerinden⁴⁷ olan Ferîdî, ilk önce divan kâtipliği yapmış daha sonra Edirne'de Yeni İmârete ve Dârülhadîs imâretine mütevellî olmuştur. Âşık Çelebî, onun başka hizmetlerden el çekip Dârülhadîs mütevellîliğiyle mütesellî olduğunu söyler.⁴⁸ Yâvuz Sultân Selim devrinde vefat etmiş ve Edirne'de defnedilmiştir.⁴⁹

Şahsiyet olarak Latîfî, onun Ehrimen cinsinin nâziklerinden ve nükteyi seven biri olduğunu belirtir.⁵⁰

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Sehî Bey, Ferîdî'nin “ tabiatı hoş, söyleyişleri düzgün ve nazmı güzel ve kuvvetli”^{*} bir şair olduğunu söylerken⁵¹ Âşık Çelebî, ondan “nazım sahasında eşsiz ve fakat şiirinin ışığı fersiz”^{52**} olan bir şair olarak bahseder. Latîfî ise, onu nükteci, güzel söz söyleyen, nâzik yaradılışlı ve güzel konuşan biri olarak takdim edip kul kısmında bu derece şiirden anlayan ve söz cihetini kavrayan kimselerin çok nâdir olduğunu söyler ve onun bu makamını insâf ederek gâyet güzel bulduğunu ekler. Ayrıca Latîfî, Ferîdî'nin hicivci-hezelci yönüne de işaret ederek şair Zâtî'yle çok münâzarası, muârazası (kavgası) ve muhâsaması (karşılıklı düşmanlık) olduğunu belirterek latîfeleşmeler yoluyla hezelce bir birine laf atıp hiciv defterini “*dest-i hezel*” ile açtığını haber verir. Aşağıdaki latifeleşme, Ferîdî ile Zâtî arasında

⁴⁶ Sehî, (H.1325): s.99; Âşık Çelebî, (1971): vr. 195a; Latîfî, (2000): s.431

⁴⁷ Latîfî, (2000): s.431

⁴⁸ Âşık Çelebî, (1971): vr.195a; Sehî, (H.1325): s.99; Latîfî, (2000): s.431

⁴⁹ Tuhfe-i Nâilî, (2001): s.770, Madde No. 3244; Latîfî, s.431

⁵⁰ Latîfî, (2000): s.431

⁵¹ Sehî, (H.1325): s.99, * “ hõş-ıab· , elfâzı hem-vâr ve nazmı hûb u üstüvâr”

⁵² Âşık Çelebî, (1971): vr.195a, ** “ ‘ arş-a-i nazmuñ feridesi velâkin şem-i şî-ri bî-fer”

geçen ve tezkirelerde kayıtlı olan latifeleşme örneklerindedir. Ferîdî'nin Zâtî hakkında söylediği beyit:

Ne oğur na yazar ne hûd işidür

Vay anuñ şağır ağızını yebati

Zâtî de bu beytine şu kıtayla cevap vermiştir:

Yebati diyü sögmişdür dilince

Müselmânlar ne bilsün ol zebânı

Dilin terk itmemiş dînini bilmen

Diyene göreddür gâlib lisânı

Ne kâfirdür döner mi hiç dîninden

Dînine göredür yine zebânı

Yebati nâbered diyü işitdüm

Dilince sögmek ister bize ya'ni

Geleli gerçi kâfirden çoğ oldı

Dağhî terk itmez ammâ ol lisânı

Feşâhat cevşenini ol giyicek

Olur nazm ilinüñ şâhib-kırânı

Çopuzdan öğrenüpdür var ise ol

O burğı diller ile ol beyânı

Depesi üstine bir çâr-ţâkı

Be-gâyet aķçası yoķ yaptı anı

Anı biz bilmezüz ne dirse disün

Dilince sögdi ķursun bize bânı

Zâtî'nin Ferîdî hakkında söylediği diğer bir beyti de şudur:

Âh ol Ferîdî miskînüñ bir nâfe miski var imiş

Bir mîşeyi şıçrar iken şahrâda düşmiş nâfesi⁵³

Zâtî'nin Ferîdî'ye cevâbını ihtivâ eden yukarıdaki kıtanın biraz değişik söyleyiş şekline Âşık Çelebî'de de rastlanmaktadır.

Kıta:

Tuţup tîg-i zebânı ile cihânı

Ferîdî oldı Zü'l-ķarneyn-i şânî

Depesi üstine bir çâr-ţâkı

Be-gâyet mâlı çokdur yaptı anı

Be-gâyet pehlivândur ķoç yigitdür

Toķuşdursak gidi kâfirle anı

Tuţar akrânı başı üzre her dem

Anuñla buldı ol nâm ü nişânı

⁵³ Latîfî, (2000): s.431-432 : küfür anlamlı “ yebati” kelimesi Sırça olması hasebiyle ve Zâtî'nin Ferîdî için bu kelimeyle “ dilince sögmişdür” demesine bakarak Ferîdî'nin Sırp asıllı kul oğullarından (devşirmelerden) olduğu anlamı çıkmaktadır.

Feşâhat cevşenini ol giyicek

Olur nazm ehlinüñ şâhib-kırânı

Yebati diyü sögmişdür dilince

Müselmânlar ne bilsün ol zebânı

Niçe hûş yaraşur billâh Zâtî

Anuñ ağzında ol kâfir zebânı⁵⁴

HÂKÎ (ö.16. yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Üsküp'te doğmuş⁵⁵ ve asıl adı Yûsuf⁵⁶ olan Hâkî, II.Bâyezîd devrinde yaşamış şairlerdendir.⁵⁷ Müspet ilimleri tahsil ederken feragat edip ilim yolunu terk etmiştir. Sehî Bey, Hâkî'nin çok bilgiye sahip ve deli dolu (dîvâne-reng)^{58*} bir şahsiyet olduğunu söylerken Latîfî onun, "devrinde geçerliliği olan ilimlerden o kadar nasiplenmediğini ve ilim bilmekle o kadar meşhur" bir kimse olmadığını belirtir.^{59**} Şair, Sultân II.Bâyezid devrinde vefat etmiştir.⁶⁰

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Sehî Bey'in "*hayli eş'âra mâlikdür*"⁶¹ dediği Hâkî'nin, şairler arasında pek ünlü bir şair olmadığını söyleyen Latîfî, onun şiirde o kadar eli yatkın ve usta bir kimse olmadığını da belirtir.⁶² Künhü'l-ahbâr sâhibi Ali'ye göre ise Hâkî'nin şiirleri orta yolda ve değerinde yani, "*ne saqîl ü bî-ma'nâ ne inceden ince*"dir.⁶³ Aslında Hasan Çelebi⁶⁴ ve

55 Sehî, (H.1325): s.105; Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.326; İsen Mustafa, (1994): *Künhülahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara: s. 155; Kastamonulu Latîfî, (H.1314): *Tezkire-i Latîfî*, İkdâm Matbaası, Dersaadet, Süleymâniye Kütüphanesi, Zühdü Bey Bölümü, Eski kayıt no. 209: s.144

Latîfî tezkiresinin yukarıda kaynağını verdiğimiz matbu nushası dâhil yukarıda adlarını verdiğimiz bütün 16. y.y. tezkirelerinde, Hâkî'nin Üsküplü olduğu belirtilirken Rıdvan Canım'ın tenkitli metnini hazırladığı Latîfî'nin Tezkireti'ş-şu'arâ ve Tabşîratu'n-nuzamâsında Hâkî Manastırlı olarak gösterilmiştir (a.g.e.,s.245). Burada Hâkî, Manastırlı gösterilmiş olmasına rağmen hakkında verilen bütün bilgi ile şiir örnekleri, diğer tezkirelerde ve Latîfî'nin yukarıdaki matbu nushasında anlatılan Üsküplü Hâkî'ninkinin aynıdır. Bu da bahsedilen şairin aynı şahsiyet olduğunu göstermektedir.

56 Sehî, (H.1325): s.105

57 Latîfî, (2000): s.243

58 Sehî, (H.1325): s. 105 , * "çok ma'rifete kâdir, dîvâne-reng"

59 Latîfî, (2000): s.243, ** "Egerçi 'ulûm-ı mütedâvileden çendân behresi ve ma'ârif-i fûnûn ile o kadar şöhresi yokdur"

60 Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.326; Tuhfe-i Nâilî, s.240, Madde No. 997

61 Sehî, (H.1325): s.105

62 Latîfî, (2000): s.243,244

63 Künhülahbârın Tezkire Kısmı, (1994): s.155

64 Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.326

Latîfî, aşağıdaki matla ve beyitlerden onun şiirlerinin ne kıymette ve kudrette olduğu en iyi şekilde anlaşılacağını belirtirler.

Matla:

Melâmet çekmezüm hergiz ki hicrân ber-kemâl eyler
Ki bir nesne kemâl olsa felek anı zevâl eyler

Beyit:

N'ola cellâd ise ğamzeñ esirgemez mi insâm
Göricek kâfir esirger garîblükde müselmânı

Farsça şiirlerinin de mevcut olduğunu haber veren Latîfî, Hâkî'nin Ahlâk-ı Nâsırîden tercüme olan mesnevî tarzında tertiplenmiş Pend-nâme adlı bir eserinin olduğunu söylemektedir. Kendisinin deli dolu bir şahsiyet olması hasebiyle gizli işlerin çektiği zorluklarından ve tecrübe etmiş olduğu hâl ve hareketlerinden öfkelenmeyle hiddeti deliliğin bir çeşidi sayarak kahırla hiddetlenmenin belâ ve kazâ semtinin kötü yollarına götürdüğünü söylemiştir. Pend-nâme adlı risâlesinden olan şu mesnevî beyitleri onun bu konudaki görüşlerini gösterir:

Tehevür kim cünûndan bir burakdur

Ne gelse ehline anuñ ehaqqdur

Tehevür 'aklı kor zîrâ 'amelden

Olur hâlî çü esbâb-ı hıyelden

Odur 'âkil müdarâ ola kârı

İde râzı şığâr vü kibârı

Daĥî hem 'azb u cerb ola lisâmı

Ki rûhı gibi seve ĥalk ânı

Yirinde h şdur itse r ş-handi

Begense halkı v  itse pesendi

Müdürü kı1 müdürü ‘ lem d r

Müdürü eyler ol kim  dem d r

Vel kin olma  amm z u m n fık

Nif k ehlin ne halk ister ne H lık

Ulularla da hem urma pençe

Esirge c nu  virme Őikence⁶⁵

⁶⁵ Latif, (2000): s. 244-245

HEMDEMÎ (16.-17. yy.-Ö. H.1090/M.1679)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Üsküpte doğmuş olan Hemdemî, şair İshak Çelebî'nin Lalasının oğludur. Bu sebeple İshak Çelebî'nin yanında yetişmiş ve İshak Çelebî'nin vefatına kadar hem Sahn müderrisliğinde hem Şâm kadılığında hizmetkârı olmuştur.⁶⁶ Âdem Dede'nin "*cenâb-ı hilâfet-me'âblarına intisâpla*" nâm ve şân kazanan "*dervîşân-ı bî-nişân*"dan olmuştur.⁶⁷ İki oğul sahibi olduğu söylenen Hemdemî, İshak Çelebî'nin vefatından sonra mukataat kâtibi olmuş ve bazı vezirlerle devlet adamlarına musahiplik yapmıştır. Musâhabetinin "*rindâne*" ve münâdemetinin "*levendâne*" olduğu söylenir. Âşık Çelebî, onun ayrıca uzun bir zaman kâfir elinde esir kaldığını ve onların hapsi ve işkencesi altında gönlü yaralı ve kırgın bir hâlde yaşadığını rivâyet eder.⁶⁸ Herhalde esâretten sonra olacak, Vodina adlı kasabaya yerleşmiş ve burayı vatan edinerek cüzî bir kazanç ve çiftliğe kanaat etmiş⁶⁹ olarak burada⁷⁰ H.1090/M.1679 senesinde vefat etmiştir.⁷¹* Şahsiyet olarak dervîş ve rind meşrep bir kimsedir.

Edebî Kişiliği ve Şiirleri:

Musâhabetle münâdemeti rindâne ve levendâne olan Hemdemî'nin üslûbu da "*rind-i cihân üslûbudur*".⁷² Esrâr Dede, onun düzgün ve akıcı şiirleri ile muteber söyleyişleri olduğunu belirtir.⁷³* Hemdemî'nin de kendisini şu şekilde övdüğünü görüyoruz:

⁶⁶ Âşık Çelebî, (1971): vr.76a; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s. 1067; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.1208, Madde No.4736

⁶⁷ Esrâr Dede, (2000): *Tezkire-i Şu'arâ-i Mevlevîyye*, Hazırlayan: Dr. İlhan Genç, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara:s.523

⁶⁸ Âşık Çelebî, (1971): vr.76a; Hasan Çelebî, (1989): C.II,s.1067

⁶⁹ Âşık Çelebî, (1971): vr.76a

⁷⁰ Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.1067

⁷¹ Esrâr Dede, (2000): s.523; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.1208, Madde No.4736 , * Esrar Dede, Hemdemî'nin Galata kabristânında fakirler arasında medfûn olduğunu yazarken, Nâilî, onun Vodine kasabasında medfûn olduğunu yazmaktadır.

⁷² Âşık Çelebî, (1971): vr.76a

⁷³ Esrâr Dede, (2000): s.523 * "selîs eş'ârî ve mu'teber güftârî vardır"

Her kimüñ ki olmaya yanında yâr-ı Hemdemî

Hem günü zâyi‘ geçer hem rüzgârı hem demi

Şiirlerinden örnekler:

Beyitler:

Bî-ķayd olam diyen bu cihânda gedâ gerek

Bî-minnet olmak isteyen ehl-i ‘abâ gerek

* * *

Ėasret-i âb-ı ‘ineb geçdi hevâ-i câna

Çâre ne bâde içüp biz de geçenden geçelüm⁷⁴

* * *

Hemdemî didüm ķapuña geldi yaşı demi

Ėande-i düzdîde idüp didi dilber Hemdemî⁷⁵

⁷⁴ Hasan Ėelebî, (1989): C.II, s.1068

⁷⁵ Ėşık Ėelebî, (1971): vr.76a

İSHAK ÇELEBÎ (16.yy.-ö.H.944/M.1538)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Kılıççı İbrahim⁷⁶ diye bilinen zanaat erbabından bir babanın oğlu olarak Üsküp'te doğmuştur.⁷⁷ Babası kılıç ustası olduğundan Kılıççı-zâde sanıyla da tanındı.⁷⁸ Asıl adı İshak'tır.Şiirlerinde adını mahlas olarak kullanmıştır.⁷⁹ Hasan Çelebî, tezkiresinde her ne kadar onun başlangıçta baba mesleği ile uğraştığını imâ eden ifadeler⁸⁰ kullansa da diğer tezkirelerin hiç birinde bu iddiasını doğrulayıcı veya destekleyici herhangi bir bilgiye rastlanamamıştır. Zamanının ilim müesseselerinde öğrenimini tamamladıktan sonra Kara Bâlî Efendi'den mülâzım olmuştur.^{81*} Mülâzemetten sonra, tahsil arkadaşı ve eski dostlarından olan Amrî, Serfice'ye kadı olurken İshak Çelebî tedris alanına yönelerek Siroz (Serez)'a müderris olur.Arkadaşı Amrî, İshak Çelebî'ye mektup gönderip o zamandaki kadılığın verdiği huzur ve rahatlıktan bahsederek kadılığa rağbet ettirip müderrislik mesleğinden vazgeçirmek istese de başarılı olamaz.İshak Çelebî, arkadaşının mektubuna aşağıdaki kıtası ile cevap vererek müderrislik mesleğinden memnun olduğunu belirtir.

⁷⁶ Âşık Çelebî, (1971): vr.42a; Hasan Çelebî, (1989): C.I.s. 158; Riyâzî, vr.23; Tuhefe-i Nâilî, (2001): C.II, s.32, Madde No.118

⁷⁷ Bizim kullandığımız tezkire kaynaklarının hiçbiri İshak Çelebî'nin doğum tarihini haber vermezken, M. Nâil Tuman, Tuhefe-i Nâilî adlı eserinde İshak Çelebî'nin doğum tarihini H.899/M.1493 olarak kaydetmektedir. Belli ki burada Nâilî, Hasan Çelebî Tezkiresinde verilen, İshak Çelebî'nin "H.939 yılında Sahn müderrisliğinde 40 yaşındayken tövbe ettiği" bilgisinden hareketle bu tarihi elde etmiştir. Riyâzî ise, tezkiresinde İshak Çelebî maddesinde Hasan Çelebî'nin bu bilgisinin yanlış olduğunu söyler. İleride tövbe tarihi hakkında bilgi verilirken dipnotlarda görülecektir. İshak Çelebî'nin yine kaynak belirtmeden doğum tarihini belirten ve bunu 1464 olarak veren bir başka araştırmacı Mustafa İsen'dir (Bkz. Ötelerden Bir Ses, Kültür Tarihimizde Üsküp ve Üsküplü Şairler, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s.136). Mustafa İsen de herhalde burada, tövbe tarihini 909 olarak Âşık Çelebî'den almış, bu esnada 40 yaşında olduğu bilgisini ise Hasan Çelebî'den almış ve bunları geriye doğru hesaplayarak doğum tarihini 1464 olarak elde etmiş olacaktır.Bu da herhalde şairin doğumunu daha eskiye götürmek kaygısıyla yapılmıştır.

⁷⁸ Tuhefe-i Nâilî, (2001): C.II, s.32, Madde No.118

⁷⁹ Âşık Çelebî, (1971): vr.42a

⁸⁰ "...erbâb-ı hîrîfetten iken ...", C.I, s.158,

⁸¹ Hasan Çelebî (1989): C.I, s.158; Riyâzî, vr.23; Fâik Reşad, (1975): *Eslâf*, Hazırlayan: Şemsettin Kutlu, Kervan Kitapçılık, İstanbul, s.95; Tuhefe-i Nâilî, (2001): C.II, s.32, Madde No.118; *Merhum Mehmet Çavuşoğlu ile M.Ali Tanyeri, (1990): *Üsküblü İshak Çelebî, Dîvan- Tenkitli Basım*, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul: s.1) bütün kaynakların İshak Çelebî'nin Karabali Efendi'den mülâzım olduğu bilgisini Âşık Çelebî'ye dayanarak verdiklerini yazmalarına rağmen Âşık Çelebî'nin bizim incelediğimiz iki nüshasında İshak Çelebî'nin Kara Bali Efendi'den mülâzım olduğunu bildiren herhangi bir ifadeye rastlanamamıştır.

Kıta:

Ṭâlib-i medrese cem‘iyyet-i yârân eyler

Dört gün haftada bir beg gibi dîvân eyler

Da‘vâ faşlında efendi ki olur kâdıllar

Toğruyı şöyle koyup egriye bühtân eyler⁸²

Siroz’dan sonra Edirne’de İbrahim Paşa medresesine, buradan da Üsküp medresesine müderris olmuştur. Üsküp müderrisi iken H.923/M.1517’de Yâvuz Sultân Selim Arabistan (Mısır) fethine çıktığı sırada keyfini canlı, gönlünü hoş tutacak bilgili ve hoş sohbet birkaç musâhibin bulunup yanına gönderilmesini ister. Devlet erkânı, bu göreve Galata kadısı Bursalı Nihâlî Cafer Çelebî’yi, Mihaliç kadısı Köse Bezen’i ve Üsküp müderrisi İshak Çelebî’yi tayin ederler. Fakat bunlar, pâdişâhın huzuruna çıkıp el öperken Âşık Çelebî’nin ifadesiyle “*kılıçları bellerinde bulunmağla elleriyle ayaklarına balta urup ayaklarıyla devletlerin deperler*”. Bu hareketlerine çok kızan Sultan Selim, ilk önce öldürülmelerini emretmeyi düşünse de ilimlerine saygısından bunları affedip denemeye karar vermiştir. Bunlar ise, bu durumun farkında olmayıp lâubali hareketlerine devam ederler. Nitekim el öpme sırasında önüne geçen Nihâlî Cafer Çelebî’ye kızan İshak Çelebî uygunsuz bir beyit söyler, Cafer Çelebî de aynı şekilde bir beyitle cevap verir. Daha sonra Pâdişâhla satranç oynamaya davet edildiklerinde Pâdişâh, satrançtan feragat edip latife ve bilgi bakımından hangisinin daha üstün olduğunu denemek için bunlarla ciddiyetle sohbet etmeye başlar. Fakat gel gör ki, bunların karşılıklı ağır söyleşmeleriyle latifeleşmeleri Pâdişâh’ın huzurunda da devam eder. Artık sabrı tükenen ve bu hallerinden utanan Pâdişâh, “*biz muşâhib istedik bunlar bî-nevâ imiş ve her biri bir sûret-i bî-ma‘nâ imiş*” diyerek yol harçlığı olacak cüz’î bir bahşişle üçünü de eski görevlerine geri göndermiştir.⁸³ Hasan Çelebî’nin, kendi babasından naklen anlattığına göre, İshak Çelebî’nin iki arkadaşıyla beraber Pâdişâh’ın musahibi olarak seçilmesini kıskanan Halim Çelebî ve Pâdişâh’ın mevcut diğer musahipleri, İshak Çelebî ve arkadaşlarına Pâdişâh’ın hezeliyâtta hoşlandığını söyleyip

⁸² Âşık Çelebî, (1971): vr.43b

⁸³ Âşık Çelebî, (1971): vr.42a,42b; Hasan Çelebî, (1989): C.I.s.162,163

bunları müstehcence söyleşmeye yönlendirirler ve böylece Pâdişâh'ı bunlardan nefret ettirip geri gönderilmelerini sağlamışlardır.⁸⁴

Üsküp'ten sonra Bursa'da Kaplıca Medresesine müderris olmuştur.⁸⁵ Şuh bir mizaca sahip olan İshak Çelebî'nin Bursa'da iken etmiş olduğu zamparalıkla şâhidbâzlıklar, Âşık Çelebî'nin ifadesiyle “Bursa'da söylenir târihtir”. Âşık Çelebî, bu konu hakkında “*ol zamânda lutf-ı tab‘a mahmûl imiş, şimdiki zamânda bâ‘is-i teşnî‘ vü tevbîhdür*”⁸⁶ şeklinde bir değerlendirmede bulunur. Onun buradaki maceralarına ışık tutan bir de “Bursa Şehrengizi” mevcuttur.⁸⁷

Bursa'dan sonra İznik'teki Sultân Orhan Medresesine müderris olmuştur.⁸⁸ İznik müderrisliğinden sonra, İshak Çelebî'nin H.933/M.1526-27'de devrinde bir hayli yüksek mevkilerden sayılan Edirne'deki Dârülhadîs Medresesi müderrisliğine tayin edildiğini öğreniyoruz.⁸⁹ Bu sırada şair arkadaşı Muammâyî, her takti‘i bir tarih olan şu beyti söylemiştir:

‘Âlim ü ehl-i tefsîr rûşen-fakîh-i âfâk

Allâh ne müsteħâkdur Darü‘l-ħadîse İshak⁹⁰

Bursa'daki zevkperest ve renkli hayatına Edirne'de de açık-meşrepli insanlarla arkadaşlık ederek devam etmiştir. Nitekim zamanında açık meşrepliliğiyle ün salmış Yûsuf-ı Sîne-çâk, İshak Çelebî, medreseye her giderken başında Mevlevî külahıyla atı önünde gider, İshak Çelebî'nin :

⁸⁴ Hasan Çelebî, (1989): C.I.s.163

⁸⁵ Hasan Çelebî, (1989): C.I.s.158; Âşık Çelebî,(1971): vr.42b

⁸⁶ “O zamanda (bu davranış) tabiatın güzelliğine hamledilmiş, şimdiki zamanda (ise) ayplanma ve azarlanmaya sebep olan davranışlardandır.”, vr.42b

⁸⁷ Âşık Çelebî, (1971): vr.42b

⁸⁸ Hasan Çelebî, (1989): C.I.s.158

⁸⁹ Hasan Çelebî, (1989): C.I.s.158; Âşık Çelebî,(1971): vr.42b

⁹⁰ Âşık Çelebî ve Hasan Çelebî, bu tarih beytini arkadaşı Muammâyî'nin söylediğini belirtirken Latîfî, tezkiresinde bu beyti İshak Çelenî'nin kendisi hakkında “mefâhireten” söylediğini belirtir.

Derd-mend İşhak anı zühd ü perhîzûñ senüñ

amdulillâh gördük e âşüfte vü şeydâ seni

beytini nağme ile okuyup önünde semâ edermiş. İşhak Çelebî de “şevk dedeciğim, şevk dedeciğim” diyerek yoluna devam ederken bu nağmeyi dinlermiş.⁹¹ Latîfî de onun buradaki mâcerâlarından olarak Işık Kasım lakaplı “ehl-i istiğnâ” bir molla ile olan latîfeleşmelerini naklediyor. Mollanın lakabı Işık Kasım olması nedeniyle İşhak Çelebî, ona ışık ıstılahlarıyla süslediği aşağıdaki şiiri “mektûb-ı muhabbet” üslûbunda yazıp kendisine gönderir:

şiir:

Ey serîr-i mülk-i ‘aşka hân olan server dede

Cümle esrâr-ı rumûza menba‘ u mazhar dede

Mülk-i istiğnâda miřlüñ yok erenler cânıçün

‘Âlem-i itlâkdan gerçi dem urur her dede

Bu yalancı pîre-zen dehrüñ yüzine bamayan

Tekye-gâh-ı vağdet-i ‘âlemde gerçek er dede

Işık Kasım da “İşhak” isminin halk ağzındaki şeklini cinaslı kullandığı şu beyitle cevap verir :

Cihânda eylügen hergiz unutmaz âdem İşak

Bu eylügen idevüz biz de sana âdem ıřak⁹²

⁹¹ Âşık Çelebî, (1971): vr.42b

⁹² Latîfî, (2000): s.173

Dârühadîs müderrisi iken İstanbul'a gelip Sahn müderrisliği için müracaat eder. Burada aynı yere tayinlerini isteyen Çivi-zâde ve İsrâfil-zâde ile birlikte, Rumeli Kazaskeri Muhyiddin Efendi ve Anadolu Kazaskeri Kâdirî Efendi tarafından Ayasofya'da üç günde üç ilmden imtihan edilirler. İmtihan sonunda üçü de aynı başarıyı gösterip birbirinden üstün görülemediğinden durum devrin pâdişâhı olan Kanûnî Sultân Süleymân'a arz edilir. Pâdişâh da her biri eski görevine gitsin diye ferman buyurur. Fakat sonradan her üçü de değişik tarihlerde Sahn'a müderris olmuşlardır.⁹³ Nitekim İshak Çelebî, H.937/M.1531'de Sahn-ı Semâniye'ye müderris olmuştur.⁹⁴ Abdülkerim-zâde'nin küçük oğlu bu olaya "Sahna şerefdür" diye tarih düşürmüştür. İshak Çelebî, uzun zaman burada kabiliyet sahibi insanları etrafında toplayan saygın bir kişilik olmuştur. Her zaman sarıksız dolaşması dolayısıyla da Sahn-ı Semâniye'nin baş açık mollası ve her konuda kendisine müracaat edilen bilgin sıfatıyla ün salmıştır.⁹⁵

Sahn müderrisliği imtihanına birlikte girdiği akranlarından Çivi-zâde Mısır'a, İsrâfil-zâde Şam'a kadı olur.Yegân-zâde İklik Sinan Çelbî de Edirne Murâdiye'den Sahn'a gelip İshak Çelebî'nin bir üst sorumlusu olur.Bu sırada Mekke'de mücâvir bulunan ve İshak Çelebî'nin yakın arkadaşı olan Deli Birader Gazâlî, Sinan Çelebî'nin açık meşrepliliğini biliyor olacak ki, aralarında herhangi bir şeyin olması ihtimaline karşı İshak Çelebî'ye uyarıcı nitelikteki şu kıtayı gönderir:

Kıta:

Saña İshak bir su'âlüm var

Çakıyup şâ'llah dücret itmeyesin

Çaka mismârı Mısr'a İbni Çivi

Sen seni Şâm'da bekitmeyesin

Çala şûrını İbni İsrâfil

Sen anuñ ünini işitmeyesin

⁹³ Hasan Çelebî, (1989): C.1,s.158,159

⁹⁴ Hasan Çelebî, (1989): C.1,s.159; Âşık Çelebî, (1971): vr. 42b

⁹⁵ Âşık Çelebî, Millet Genel Kütüphanesi, Ali Emîrî- Tarih, No: 772, s.128

Iklık öte sen ana yar deh olup

Bile yanınca şıklık itmeyesin

Saňa yir yođ iç ilde çün bildün

Pes ne için kenâre gitmeyesin

Şâ'llah yiydin yumurda gibi hemân

Yata yata yirün yiyitmeyesin

Gâh tedrîs u geh kazâ diyüben

Ara yirde bolay ki yitmeyesin⁹⁶

Bu sıralarda kendisine Şam kadılığı verilir. İlk önce bu görevi kabul etmek istemese de sonradan kazaya rıza gösterir. Sanki can kulağına “ömrünün son zamanını Şam’da geçireceği” ifşâ edilmiş gibi yola çıkışının tarihini aşağıdaki beyitle düşürür:

Beyit:

Şehr-i Zi'lhiccede ‘azmum sefer-i Şâm oldı

Başladum yazmağa târîhini ahşâm oldı

Buradaki “ahşâm” kelimesini, Âşık Çelebî, tezkiresinde ebced hesabına göre H.942/M.1536 rakamıyla karşılar⁹⁷, Riyâzî, tezkiresinde bu ibarenin altında 943 rakamını düşürmüştür.⁹⁸ Şam’a yaklaşıldığı sırada Sâlihiyye denilen kasabada ömür defterinin Şâm’da dürüleceğini sezmiş olarak hemen bütün tezkirelerde kayıtlı bulunan aşağıdaki beyti söylemiştir:

Beyit:

⁹⁶ Âşık Çelebî, (1971): vr.43a

⁹⁷ Âşık Çelebî, (1971): vr.43a

⁹⁸ Riyâzî, vr.23

Cennet koğuşu gelmege başladı meşâma

İrişe gibi kâfilemüz menzil-i Şâma

Şam kadılığında bir iki sene bulunduktan sonra ağır hastalanmış ve Kanûnî Sultân Süleyman tahtta iken⁹⁹ H.944/M.1538’de burada vefat etmiştir. Ölüm döşeğinde iken aşağıdaki beyti söyleyerek kendisi ölüm tarihini düşürmüştür:

Beyit:

Gelicek hâlet-i nez‘a didi târîhini İshak

Yöneldüm cânib-i Hağğa başum açuğ yalın ayak¹⁰⁰

Riyâzî, başkalarından rivâyette İshak Çelebî’nin bir gün ellerini duaya kaldırarak yüz binden ziyâde evliyâ ve enbiyânın yattığı Kubûr-ı Sâlihîn denilen mezarlıkta gömülmeyi ve kıyamet günü o sâlih kişiler arasında dirilip gölgelerine ve şefaatlere sığınmayı kendisine nasip etmesi için Allah’a yalvardığını anlatır. Gerçekten de duası kabul edilmiş olacak ki, Şam’da vefat ederek Kubûr-ı Sâlihîn denilen o mübârek mezarlıkta defnedilmiştir.¹⁰¹ Şahsiyet olarak kaynaklar, İshak Çelebî’den birçok üstün meziyete sahip kişi olarak bahsederler. Nitekim Hasan Çelebî, onun daha başlangıçta görülmedik ilâhî faziletlerle feyizleri fitratında gizlediğini, ihsan ve faziletler mecmuası,

⁹⁹ Latîfî, (2000): s.171

¹⁰⁰ Şairin vefat tarihi hakkında tezkireciler arasında ihtilâf vardır. *Tuhfe-i Nâilî*(s.32, Madde No.18)’de bizim de tezkirelerde tespit ettiğimiz gibi (buradaki bilgileri *Tuhfe-i Nâilî*’den naklen verdiğimiz için tezkireler dışındaki kaynaklarda belirtilen bilgileri de zikredeceğiz) şöyle verilmektedir: *Riyâzî, Kâf-zâde Fâzî, Beyânî* tezkireleri, *Ali Tarihi-Kühü’l-ahbâr* ve *Keşfü’z-zunûn*’da H.944; *Âşık Çelebî, Hasan Çelebî* ve *Kâmusu’l-a’lâm*’da H.949; *Şakâyık-ı Mecdî, Osmanlı Müellifleri, Eslâf* ve *Sicill-i Osmânî*’de H.943 olarak gösterilmektedir. Bu ihtilâf, *İshak Çelebî*’nin kendisinin söylediği rivâyet edilen, yukarıda vermiş olduğumuz tarih beytinin kelimeleri imlâlarının müstensihler tarafından başka şekilde yazılması sebep olmuştur. Fakat *Riyâzî*, tezkiresinde 23. varâğın yan kısmında düşürdüğü notunda, *İshak Çelebî*’nin H.944 vefat tarihinin sabit olduğunu söyler. *Hasan Çelebî*’nin beyitteki “yöneldüm” ibâresini zamirle hesap edip imlâda savsaklama yaptığını ve “kırk dokuz (949)”da vefat ettiğini söylemekle hatâ ettiğini yazmaktadır. *Riyâzî*, bu hususu belirttikten sonra *Kandî*’nin:

İrtihâlin işidüp Kândî didi târîhini

Eyledi ‘azm-i Na’im İshak geçdi Şamdan

tarih beytini de şahit olarak gösterir. Böylece vefat tarihini H.944/M.1538 şeklinde sabit olduğunu belirterek en azından bizim bu konudaki ihtilafımızı bertaraf etmiş olur.

¹⁰¹

Riyâzî, vr.23

olgunluk ve letâfet sahibi olduğunu yazmaktadır.¹⁰² Osmanlı sahasındaki ilk tezkire yazarı Sehî Bey, onu bize “*şâhib-fazl, hûş-tab*” ve “*emâsil-i ‘aşr u efâzıl-ı dehrde mümtâz ve ehl-i ‘ilm arasında envâ‘-ı fazâil ile imtiyâz bulmuş*” biri olarak tanıtır.¹⁰³ Latîfî, onu “*kıdvetü‘l-‘ulemâ-i fi‘l-âfâk ve mecma‘i‘l-fazâ‘il ve‘l-ahlâk*” biri olarak takdim eder.¹⁰⁴ Âşık Çelebî, onun Sahn-ı Semâniye medreselerinde “*niçe zamân mecma‘-ı kavâbil ve menba‘-ı fevâzıl*” ve “*her fennüñ merci‘-i ileyhi fâzıl u dânâsı*” olarak ilmi ve araştırmacılığıyla kiskanılacak şahsiyetlerden olduğunu yazmaktadır.¹⁰⁵ Riyâzî de onun “*fazl u kemâli mümtâz ve müselleme*” biri olduğunu söylemektedir.¹⁰⁶ Öyle ki, Hasan Çelebî onun ilmi ve irfânıyla zamanında övülmüş ve kabul görmüş olduğu için Arabistan (Mısır) Seferinde Yâvuz Sultân Selim’in musahipliğine seçildiğini söyler.¹⁰⁷ Fakat daha önce zikrettiğimiz bazı münasebetsizlikleri yüzünden diğer iki arkadaşıyla birlikte geri gönderilmişlerdir. İلمي ve şiiriyle tanınmış bir şahsiyet olarak İshak Çelebî’nin, Çivi-zâde, İsrâfil-zâde, Nihâlî Cafer Çelebî, Amrî, Haydar Çelebî, Yegân-zâde İklik Çelebî, Muammâyî, Kadı Bezen, Gazâlî (Deli Birâder) gibi zamanındaki âlim ve şairlerle yakın dostlukları olmuştur.

Latifeci kişiliğiyle her zaman hazır cevap olmuştur. Her şeye latife ile karşılık veren İshak Çelebî, kadılığı esnasında kendisinden bir fetvâ veya bir meseleye çözüm istendiğinde latife ile anında cevap verirdi. Nitekim böyle Şam’da kadı iken kendisine bir Arap kadını gelip “*يا مولانا القاضي طلقني*”^{*} der. Kendisi ise buna “*يا ايها المرأة الطلاق لمن*” şeklinde cevap vererek hem bu konudaki hadis-i şerifi okur hem de hükmünü söylemiş olur.¹⁰⁸ Kendisiyle yakından görüşmüş olan Latîfî, mizaç olarak onun şuh, mizah ve latifeden hoşlanan, şakacı ve güler yüzlü biri olduğunu söyler.¹⁰⁹ Fakat onun, tezkirelerin ittifakla ve ısrarla belirttikleri en büyük özelliği

¹⁰² Hasan Çelebî, (1989): C.1, s.159-160

¹⁰³ Sehî Bey, (H.1235): s.45, “bilgi sahibi, hoş yartılışlı” ve “zamanındaki akranları ile fazilet sahipleri arasında seçkin ve sahip olduğu bilgi ve fazilet çeşitliliğiyle imtiyâz bulmuş”

¹⁰⁴ Latîfî, (2000): s.171, “dünya âlimlerinin başı ve ahlak ile erdemleri kendisinde toplayan”

¹⁰⁵ Âşık Çelebî, Millet Ktp.Nüshası, s.128, “istidatlı ve bilgili kişileri etrafında toplayan kaynak” ve “her ilimde kendisine müracaat edilen bilgin”

¹⁰⁶ Riyâzî, vr.23

¹⁰⁷ Hasan Çelebî, (1989): C.1, s.162

¹⁰⁸ Âşık Çelebî, Millet Ktp.Nüshası, s.128, * “Ey Kadı Efendi beni boş”, ** “Ey kadın boşama , kendi iradesiyle almış olanın eliyledir, İshak’ın eliyle değil”.

¹⁰⁹ Latîfî, (2000): s.173

şüphesiz ki fazlaca rint, zarif, zevk ve şevk-perest meşrebe sahip olarak güzellere hastalık derecesinde düşkün oluşudur.¹¹⁰ Öyle ki Gelibolulu Ali, Kühühlahbâr'ında onu, “*memâliki-i zevk u şevkuñ şehryâr-ı şehri-âşûbî*” olarak nitelendirir.¹¹¹

İshak Çelebî, başka bir şahsiyet özelliği olan kayıt tanımazlığıyla da tanınmıştır. Mollalar zümresinden olmasına rağmen evde veya dışarıda her nerede bulunsa baş-açık sarıksız oturmuş.¹¹² Dolayısıyla sarıklılar zümresi arasında baş açık molla diye şöhret bulmuştur. Alçak gönüllü olan şair, riyâ ve büyülenmeden uzak olup maddiyat heveslisi değildi.¹¹³ “Meyhâne ve içki âlemlerinde can şarabı gibi nâmus ve hayâ kâsesini mermer taşlarına çalmakta”¹¹⁴ imiş ve “fazlaca açık meşrepli olduğundan içkicilikle suçlanırmış”. Kendisi ise, H.909/M.1503'te hasta olup gençliğinde işlediği bütün günah ve kötü alışkanlıklara “tübtü ila'llâh” diye tarih düşürerek tövbe ettiğini ve ondan sonra hiçbir harama el sürmediğini söylemiş.¹¹⁵ Fakat onun bu iddiasına rağmen, hayatının sonuna kadar mahbûb-dostluğu ve “sîm-berân-ı meh-veşânla” yani, gümüş göğüslü ve ay yüzlü güzellere sohbeti elden bırakmadığı hususunu çağdaşı 16.yy. tezkirecilerce ısrarla belirtilmektedir.¹¹⁶ Nitekim Âşık Çelebî, onun tövbe ettiğini söyledikten sonra devamla “*lâkin mahbûb-dostlukda ve âşık-pîşelikde âlemüñ rind-i bî-bâkı hammâmlarda ve mesîrelerde mahbûb işitse varup seyr itmekden zürefânuñ cüst ü çâlâkı idi*” demektedir. Hasan Çelebî de onun “*âhir-i ömre dek mahbûb-dostluk mezhebinden tahvîl*” etmediğini yazmaktadır.¹¹⁷

110

Âşık Çelebî, (1971): vr.43a; Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.161-162, Latîfî, (2000): s.172; Riyâzî, vr.23

111

Kühüh'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.191

112

Âşık Çelebî, (1971): vr.43a

113

Latîfî, (2000): s.172

114

Kühüh'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.191

115

Âşık Çelebî, (1971): vr.43a ; Hasan Çelebî, tezkiresinde başkalarından rivâyetle *İshak Çelebî*'nin H.939'da yaşı kırka vardığı halde Sahn müderrisi iken “tübtü ila'llâh” diyerek tövbe ettiğini söylüyor.(C.1.s163-164). *Riyâzî* ise, tezkiresinde H.909'u tövbe tarihi olarak esas alır ve Hasan Çelebî'nin tövbe tarihi ile ilgili malumatını her bakımdan isabetsiz bulup *Hasan Çelebî*, şairin tövbesinin Sahn müderrisliği esnasında vuku bulduğunu söylerken “hâb-ı fâhîş” ettiğini söyler. *İshak Çelebî*'nin H.937'de Sahn müderris olduğunu ve “Sahna şerefür” ibâresinin bunun tarihi olduğunu söyleyerek söz konusu müderrisliğin tövbe tarihinden yirmisekiz yıl sonra vuku bulduğunu yazmaktadır.(vr.23)

116

Merhum Mehmed Çavuşoğlu (a.g.e'de), Tarihçi Ali'nin, şairin başından geçen bir hadisenin etkisiyle mahbûp-dostluğa da tövbe ettiğini ve o hadiseyi tafsilatıyla haber verdiğini yazsa da, Kühühlahbârın Tezkire Kısmında böyle bir bilgiye rastlanılamamıştır.

117

Âşık Çelebî, (1971): vr.43a; Hasan Çelebî, (1989): s.161-162

Dilberlerle teklifsiz dost olarak İshak Çelebî, ömrü boyunca hiç evlenmemiş, rindâne ve kalenderâne bir hayat sürmüştür.¹¹⁸ Tezkireler, onun dilberlere düşkünlüğü ile ilgili olan rivâyetlerle doludur. Her gördüğü dilberin “illetsiz hastası” olduğunu anlatan Latîfî,onun çok çapkın biri olduğunu ve her gördüğü dilberi ne yapıp ederek avladığını söyler.¹¹⁹

Kaynaklar, İshak Çelebî'nin bu zaafından bahisle onun bir dilberle sohbet uğruna iş güç kaygısını bırakıp muradına erişinceye kadar peşini bırakmadığını söylerler. Öyle ki, Gelibolulu Ali, onun Sahn müderrisi iken medresesine katırı üzerinde giderken yolda işveli, parlak bir güzel görünse peşine takıldığını ve sonuna kadar takip ettiğini söyler. Bundan dolayı onun, mollalar arasında arsızlıkla, ahali yanında ise laubalilikle şöhret bulduğunu anlatır.¹²⁰ Riyâzî de tezkiresinde onun bu özelliğiyle ilgilibununla ilgili rivâyetler anlatır.¹²¹

Âşık Çelebî, daha önce bu konuda söylediklerinin yanında onun zampara biri olduğunu da söylüyor. Bununla ilgili olarak ise, İshak Çelebî'nin “reîs-i küttâb-ı dîvân” iken, tahsil arkadaşı ve daha sonra öldürülmüş olan Haydar Çelebî'nin sılasına gidip bir avrat aldığını ve bir süre zamparalıkla meşgul olduktan sonra arkadaşına bunun zevklerini anlatan Farsça bir mektup gönderdiğini anlatır. Bu hareketlerinden dolayı da kendisinin ağır eleştiri oklarına hedef olmuştur.¹²²

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

İshak Çelebî, âlim şairlerden veya Latîfî'nin tabiriyle “ *‘ulemânuñ şu‘arâsından ve şu‘arânuñ fuzelâsından*” dır. Kendisi, diğer ilimlerden ziyâde şiir ilminde tam olgunluk sahibi olduğundan “*şöhret-i şi‘rle*” dünyayı tutmuş ve şiirleri âşıklar zümresinin dillerinde sürekli dolaşmıştır.¹²³ Yaşantısı ve meşrebi hakkında kendisini

118 Hasan Çelebî, (1989): s.161-162; Latîfî, (2000): s.172-173; Riyâzî, vr.23; Eslâf, (1975): s.95

119 Latîfî, (2000): s.173

120 Künhü'l-ahbârın Tezkire Kısmı, (1994): s.191

121 Riyâzî, vr.23

122 Âşık Çelebî, (1971): vr.44a

123 Latîfî, (2000)s.171-172

eleştiren Gelibolulu Ali, şair olarak onu övmektedir. Üsküp'ten onun gibi şair ve âlimin çıkmadığı gerçeğinin herkesçe kabul edildiğini ve fazilet ile bilinliğiyle meşhur olduğunu söyler.¹²⁴ İntikal konusunda insafli davrandığını söyleyen Latîfî:

Bu çeşmüm çeşme-sârınuñ ‘acep hûnîn akar yaşı

Meger var ise ol ‘aynuñ ciger dâğındadır başı

beytinin İshak Çelebî'ye isnad edildiğini anlatır. Kendisi, ondan bunun aslını sorduğunda bu matlâm kendisine ait olmayıp şairinin bilinmediğini fakat bu matladan gayrı gazeldeki beyitlerin kendisine ait olduğunu söylemiştir. Hattâ Kemâlpaşa-zâde ile karşılıklı tevârüd iddialarını yalanladıklarını söyledikten sonra “*ikisi dahî bu huşûşda şâdıklar ve fâyıklar dur ammâ matla‘ından gayrısı bizümdür diyü ikrâr u i‘tirâf ve matla‘-ı mezkûruñ nâdire-i devrân idüğine tamâm inşâf itdiler*” der.¹²⁵ Âşık Çelebî ise, onu “*kişver-i inşâ vü şî‘rûñ şûh-ı şehr-âşûbî*” yani, inşâ ve şiir ülkesinin şehrini birbirine katan şuh kişisi olarak takdim eder.¹²⁶ Sehî Bey, onun, zamanındaki ilim ehli arasında seçkin bir şahsiyet olduğunu belirttiikten sonra sağlam, akıcı söz söylemede ve güzel manalar bulmada tavsif edilemeyecek kadar titiz davrandığını söyler.¹²⁷ Hasan Çelebî de onun, zamanında fesahat ve beyân ilimlerinde şöhret bulduğunu, belâgat dolu şiirlerinin zamanın irfân sahibi kişilerin dillerinde “*vird-i zebân*” olduğunu anlatır.¹²⁸

Şiirleri, âşıkâne ve açık tarzdadır. Gazelleri, levendâne ve açık olup yapmacık ve sanat gösterişinden uzak sade, güzel ve latîf bir edâ ile yazılmışlardır.¹²⁹ Edâ güzelliği ile Rum şairlerinin en iyilerinden sayılan İshak Çelebî, gazel şairi olarak tanınmıştır. Bunun yanında Bursa Şehrengizi ve Serv ile Tîğ kasideleri vardır.¹³⁰

124 Künhü'l-ahbârın Tezkire Kısmı, (1994): s.192

125 Latîfî, (2000): s.172

126 Âşık Çelebî, (1971): vr.42a

127 Sehî Bey, (H.1325): s.45

128 Hasan Çelebî, (1989): C.1, s.160

129 Hasan Çelebî, (1989): C.1,s.160; Âşık Çelebî,(1971): vr.43a; Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı,(1994): s 192

130 Âşık Çelebî, (1971): vr.42b,43b

Latîfî, şiiirlerinin hoşâ giden, sade, âşîkâne ve açık olmasını onun sohbet esnasındaki dostlarıyla olan hasbi hâllerini ve gönlündekileri şiiirlerinde işlemiş olmasına bağlamaktadır. Yani o, şiiirlerinde içten gelen duygularını işlemiştir.¹³¹ Bundan dolayı şiiirleri, halk arasındaki kâsebâz ve cânbâz gibi meydan oyuncuları tarafından düğünlerde ve başka yerlerde çokça okunmuşlardır. Bir defasında böyle bir düğünde kâse-bâzlar tarafından hep kendi gazellerinin okunduğuna şâhit olan İshak Çelebî, biraz da övünerek “ *‘acaba bizüm gazellerümüz olmasa bunlar ne okurdı ola*” der. Bu sırada yanında hazır bulunan ve devrin bilginlerinden olan Şâh Kâsım, araları iyi olmadığından biraz da alay yollu “ *bunlar olmasa sizüñ gazellerüñüzi kim okurdı ola*” der.¹³²

Âşîkâne ve sade yazılmış benzersiz şiiirleri elbetteki sadece kâsebâz ve cânbâz zümresinin dillerinde değil devrin zarafet sahibi âşîk kişilerin dillerinde de sürekli olarak dolanmışlar bağıri yanık bu âşîklara tesellî gibi gelmişlerdir.¹³³ Aşk şairi olan İshak Çelebî’nin şiiirlerindeki aşk, maddî aşk olup tasavvufî aşkın izlerine rastlanmamaktadır. Şiiirlerinde sosyal şikâyetlerde bulunduğunu da görüyoruz.^{134*}

Bütün Rumeli şairleri gibi İshak Çelebî de şiiirlerinde atasözü ve deyimlere çokça yer vermiştir. Bunu da aşağıda verilen şiiir örneklerinde açıkça görmek mümkündür. Hayâl gücü yüksek olan şairin orijinal ve latîf buluşları ile nâzik ve güzel istiâreleri vardır. Şiiirinin sanat gösterişinden uzak ve sade olmasına karşılık inşâsı tam bir tekellüf üzere yazılmış olup daha sanatlı ve tumturaklıdır.¹³⁵ İnşâ alanında Sultân Selim’in kardeşi Şehzâde Ahmet ile olan mücadelelerini yazdığı Selim-nâmesi mevcuttur. Ayrıca mektup suretleri de çok övgüye lâyık görülmüştür. Yani o, sadece

131 Latîfî, (2000): s.172

132 Âşîk Çelebî, (1971): vr.43a-43b

133 Riyâzî, vr.23

134 Hasan Çelebî, (1989): C.1, s.160 :

* kâdrüñi bilmeyen irerse n’ola vuşlatuñna

Bir zamândur ki begüm mañşîbî hep câhil alır

135 Âşîk Çelebî, (1971): vr.43b

şairleriyle değil süslü inşâsı ve mektup yazıcılığı ile de devrin büyüklerince beğenilip takdir edilmiş bir şahsiyettir.¹³⁶

İshak Çelebî, şairliğinin yanında iyi bir tarihçi olarak da bilinmektedir. Bu alanda, Sultân Bâyezid saltanatının sonlarında meydana gelen büyük depremden Yâvuz Sultân Selim'in (M.1512-1520) cülûsunu ve Sultân Bâyezid'in (M.1481-1512) vefatını içine alan bir tarih kitabı da yazmıştır. Tarih düşürme konusunda usta olan şair, Yâvuz Sultân Selim'in cülûsuna her mısraı cülûs tarihi olan şu kıtayı tarih olarak düşürmüştür:

Kıta:

Elâ ey hâmi-i şer'-i muṭahhar

Şeh-i gerdûn Sulṭânu's-selâṭîn

Süleymânsın nigîn-i devletüñle

Yanuñda ben ḳuluñ bir mûr-ı miskîn

Ḳabûl eylesen felek şimdi olupdur

Ṭapu ḳulı ḳapuñda maşlahat-bîn

Şehâ 'âlî-nesebsin vire Allâh

Beḳâ vü 'adl u dâd u emn ü temkîn

Ezelden saña Ḥaḳdan virilüpdür

Şehâ her ḥâşıl-ı îcâd u tekvîn

Du'âñı ḳıldum irişdi semâya

Didi gökden sevâkîn-i 'arş âmîn¹³⁷

¹³⁶ Kühnü'l-ahbârın Tezkire Kısmı, (1994): s.192

¹³⁷ Âşık Çelebî, (1971): vr.43b

Üç dilde şiir söylemeye kadir olan İshak Çelebî'nin hayli hacimli mürettep Dîvânı¹³⁸ vardır.

Şiirlerinden örnekler:

Gazel:

Devr-i hüsnünde *haţtuñ zulm ile cân u dil alur*

Bir sipâhî gibi kim yılda iki *hâşıl* alur

Yine *cân kaşdına* ‘asker çeküp ol *haţt-ı siyâh*

Yine *câsûs-ı müjeñ sîneye* geldi *dil alur*

Mâh u mâhîye irerse n’ola *âhumla* yaşum

Sefer ehli ki *seher-hîz ola çok menzil alur*^{139*}

Derd ü hasretle geçer ehl olan *İshâk* gibi

Hûblar şöhetinüñ zevkını nâ-ķâbil alur

* * *

Serv kasîdesinden:

Toğrusı olmaya idi *ķalbinde rây-ı keç*

Bulurdı *istikâmet* ile *i’tibâr serv*

Ĝâlib üşendi ‘asker *bâd-ı hazândan*

Şahn-ı çemende yaptı *zümürüd hisâr serv*^{140**}

¹³⁸ Merhum Mehmet Çavuşoğlu ve M.Ali *Tanyeri* tenkitli basıma hazırlayıp neşretmişlerdir.Bkz. *Üsküplü İshak Çelebî Dîvânı*,

Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul-1990

¹³⁹ * Bu beyit Âşık Çelebî tezkiresinde bulunmayıp İshak Çelebî'nin neşredilen tenkitli divanından buraya alınmıştır. (s.141)

¹⁴⁰ ** Çalışmamızda tezkireler esas alındığından şairin Serv kasidesinden sadece Âşık Çelebî’de (vr.43b) zikredilen iki beytini buraya aldık, kasidenin tamamını merak edenler İshak Çelebî'nin neşredilmiş divanına bakabilirler (s..46-49)

Beyitler:

Gözüm izüñ tozın göñlüm *kapuñ derbânlığın eyler*

Biri beglik hevâsında biri iksîre talibdür

* * *

Şimdiye dek ol perî-rûya *yanam derdüm* benüm

Gitdi şimden gerü kime *yanayum derdum* benüm¹⁴¹

* * *

Bu çeşm çeşme-sârınuñ ‘aceb hûnîn aķar yaşı

Meger var ise ol ‘aynuñ ciger tağındadur başı¹⁴²

* * *

Hudâdan dilerüm ‘aşķa giriftâr olmasun kimse

Güzellik sende hâtm olsun belâ bende tamâm olsun¹⁴³

* * *

Yolına sen sanmañ *cânı fedâ eyleyelüm*

Turalum kavlümüze ‘ahde vefâ eyleyelüm

.....

Kim bakar ni‘mete pâyân mı var h^vân-ı ğamuñ

Cümle ‘aşķ ehline İshâķ şilâ eyleyelüm¹⁴⁴

141 Âşık Çelebî, (1971): vr.43b

142 Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.160

143 Latîfî, (2000): s.173

144 Beyânî, (1997): s.27

İZÂRÎ (16. yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Üsküp'ün büyük kadılarından olan Karaca Hasan'ın küçük oğlu ve şair Özfî'nin küçük kardeşidir. İlim tahsili yolunun henüz başındayken ömrü vefâ etmeyip mülâzım olmadan âhîret yurduna göç etmiştir.

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Hayattan pek nasibi olmayan ve çok genç yaşta vefat eden İzârî'nin tezkirelerde edebî kişiliğiyle şiirlerini anlatan bir ifadeye rastlanmamaktadır. Yalnız Hasan Çelebî'nin onun hakkında kullandığı “ *şaded-i taḥşîl-i kemâlde iken âhîrete intikâl itmişdür ve âfitâb-ı İzârî kemâlin bulmadan zevâle irmişdür*” ifadesinden İzârî'nin aslında bir güneş gibi parlamaya başladığı fakat genç yaştaki ölümüyle bu güneşin kemâle ermeden zevâl bulduğu anlaşılmaktadır.

Şiirlerinden örnekler:

Beyitler:

Beni yüz döndüre şanma bıçağın pâresine

Başum üzre tutayum boynumı tek yâresine

Çızıl ala çana yunsun ço şehâ pîrehenüm

Yine girürdi bıçağınla tenüm arasına

Rübâ'î:

Bir yaña güşt-gîr-i 'aşk-ı nigâr

Bir yaña âteş-i gam-ı dil-dâr

Bilmezem kınkısıyla tıtuşayum

Ve kınâ Rabbenâ 'azâbe' n-nâr¹⁴⁵

¹⁴⁵ Hasan Çelebi, (1989): C.II, s.620; Âşık Çelebi, vr.172b

LA'LÎ (16.yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Kanûnî Sultân Süleymân (M.1520-1566) devrinde yaşamış ve Şehzâde Cem şairlerinden¹⁴⁶ olan La'lî Üsküp'te doğmuştur.¹⁴⁷ Yüzüyle teni kırmızı olması hasebiyle kendisine şairlik mahlası olarak "La'lî" mahlasını seçmiş, halk arasında da bu mahlasıyla tanınmıştır.¹⁴⁸ Tezkireler onun girmiş olduğu ilim yolundan feragat edip Üsküp'te bazı evkâf maaşlarıyla yetinerek hayatını devam ettirdiğini söylerler.¹⁴⁹ Bazı tezkire yazarları ise La'lî'nin Cem Sultân'la birlikte gurbet diyârına gittiğini¹⁵⁰ ve kendisi de şair olan Cem Sultân'ın sonsuz cömertlik nimetleri ile lutuflarına nâil olduğunu¹⁵¹ yazarlar.

Kişilik olarak kaynaklar, La'lî'nin kalender meşrep,¹⁵² hoş tabiatlı ve nâzik¹⁵³ bir kimse olduğunu belirtirler. Kanûnî Sultân Süleymân devri sonlarında vefat etmiştir.¹⁵⁴

Edebî Kişiliği ve Şiirleri:

Hasan Çelebî, La'lî'nin Cem Sultân'ın lütuflar kadehinden içmiş belâgat sahiplerinden biri olarak içinin derinliğinden irfan sahiplerince takdir edilip itibar gören, inci gibi şiirlerin çıktığını söyler.¹⁵⁵ Âşık Çelebî de, onu yaşlı ve zayıf olarak gördüğünü fakat fıkra ve latîfe sanatında usta bir sanatkâr olduğunu belirtir.¹⁵⁶ Latîfî ise, La'lî'nin

¹⁴⁶ Sehî, (H.1325): s.96; Latîfî, (2000): s.489; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.838; Tuhfe-i Nâilî, (2001): s.890, Madde No. 3700

¹⁴⁷ Latîfî'nin " vaqan-ı aşlısında ihtilâf vardır" demesine karşın Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.838; Âşık Çelebî, (1971): vr.107b; Beyânî, (1997): s.241 ve Kühülahbânn Tezkire Kısmı, (1994): s.369 gibi kaynakların çoğunda onun Üsküp'te doğduğu belirtilmektedir.

¹⁴⁸ Latîfî, (2000): s.489; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.838

¹⁴⁹ Âşık Çelebî, (1971): vr.107b; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.838; Beyânî, (1997): s.241; Kühülahbânn Tezkire Kısmı, (1994): s.369

¹⁵⁰ Sehî, (H.1325): s.96

¹⁵¹ Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.838

¹⁵² Âşık Çelebî, (1971): vr.107b; Kühülahbânn Tezkire Kısmı, (1994): s.369

¹⁵³ Sehî, (H.1325): s.96

¹⁵⁴ Tuhfe-i Nâilî, (2001): s.890, Madde No.3700

¹⁵⁵ Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.838

¹⁵⁶ Âşık Çelebî, (1971): vr.107b

Rumeli’de büyüleyen şairlerden biri olduğunu belirterek “*mesele muvâfik*”, hoş giden beyitleriyle “*rengîn*” söyleyişlerinin olduğunu söyler. Çoğu şiirleri etrafıca düşünmeden sohbet esnasında vâki olurmuş. Bu şekilde güzel bir çok ferdle rubâ’îyi birden bire söylemiş. Latîfî ayrıca, onun her beytinin “*tekellüf u tahayyül*” (gösteriş ve hayâl) den uzak olmadığını belirtir.¹⁵⁷ Beyânî de, La’lî’nin “*rengîn*” yani, latîf ve süslü üslupla sağlam (rasîn) şiirler sahibi olduğunu söyler.¹⁵⁸ Bir çok kimse La’lî’nin gazellerine nazîreler söylemiştir. Tezkire sahibi ve aynı zamanda şair olan Latîfî de La’lî’nin gazellerine nazîre söyleyenlerden biri olmuştur.

Şiirlerinden örnekler:

Gazel

Zahidüñ göñlinde cennet ‘âşıkunñ dîdâr-ı yâr
Her kişinüñ lâ-cerem başında bir sevdâsı var

‘Âşıkunñ hâlât-ı vecdin ihtiyârî şanmañuz
Dil-rübâlar şîvesi âdemde kımaz ihtiyâr

Haste câna şol kıya bakışlaruñla kıyma kim
Şîve vü nâz ile öldürdüñ beni hey gamze-kâr

Didüm ey gül var mıdur La’lî gibi bir ‘âşıkunñ

Ğonce-veş kıldı tebessüm nâz ile didi hezâr^{159*}

157

Latîfî, (2000): s.489

158

Beyânî, (1997): s.241

159

Âşık Çelebî, (1971): vr.107b ; *Latîfî’nin La’lî’nin yukarıdaki gazeline söylediği nazirenin matla ve makta beyitleri:

şafîa-i haddinde yârüñ şanmañuz hâtt-ı gubâr

Zerrelerdür kim güneş ruhsânı itmiş âşikâr
Ey Latîfî ‘ömr-i fânî her nefes geçmektedir

Şol sular gibi kim eylemez bir dem karâr

(Latîfî, s.489)

MÎRÎ (16. yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

16. yüzyıl divan şairlerinden ve seyitler zümresinden olan Mîrî, Üsküplüdür. Kendisi Mîrî-i Rûmî lakabıyla tanınmaktadır. Hayatını seyahat ederek geçiren şair, dünyanın bir çok yerini gezip görmüş tecrübe sâhibi bir kimsedir. Latîfî, onun ufak tefek sanatların çoğunda belki de bütün ilimlerde eksiksiz ve hüner sahibi bir üstâd olduğunu fakat buna rağmen müflis ve nâ-şâd bir hayat sürdüğünü söyler. Bu sebeple devlet erkânından ve ilimle hüner erbâbının hâmisî ile muhtaçların gözeticisi olan İskender Çelebî'ye hünerini ve cevherini göstermek maksadıyla yarı ince bir varak üzerine “*haft-ı bî-misl-i yâkut-misâl*”ı ile “*huût-ı muhtelifeyi*” toplayarak ona sunmuştur. Sunmuş olduğu varakta kendisinin de içinde bulunduğu sıkıntılı durumunu anlatan Selmân'ın, İbn-i Yemîn ve Ömer Hayâm'ın mukattaâtıyla rubâiyyâtından bir çok beyit yazılmıştır. Farsça olan ve Mîrî'nin durumunu anlatan bu kıtaların burada sadece Türkçe karşılıklarını veriyoruz.

Selmân'ın kıtası: “ *Ne şenlikli bir hayat, himmeti yüce “Anka beni kanaat Kaf'ının zirvesinde oturttu. Buğday gösterip arpa satan hain felek, benim yetenek papağanımı darıyla kandırdı”*. İbn-i Yemîn'in kıtası ise şöyledir: “*Dostlarım, felek benim gönlümce dönmüyor, zamâne hünerli kişilerin düşmânıdır zâten. Vefâsız dünyâdan cefâ çekişim tabii bir şeydir. Sıkıntı, değeri yüce kişilerin nasibidir. Gökyüzünde binlerce yıldız vardır, fakat tutulma zahmeti güneş ve ayın gönlündedir”*”.

Kaynaklarda La'lî'nin ne zaman ve nerede vefat ettiği konusunda hiçbir bilgi mevcut değildir.

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Mîrî'nin şiiri ve şairliği hakkında tezkirelerde pek bir bilgi bulunmamakla birlikte Latîfî'nin Mîrî hakkında anlattıklarından yola çıkarak aslında onun bir çok sanata vâkıf bilgi ve hüner sahibi olarak kadri bilinmemiş şairler zümresinden olduğunu

söylemek mümkündür. Ayrıca Farsça'ya da vâkıf olan şairin yazdığı Türkçe şiirlerinin yanında Selmân, İbn-i Yemîn ve Ömer Hayâm gibi ünlü Fars şairlerinin rubâilerini iyi bilen Mîrî, muhtemelen bunları Türkçe'ye kazandırarak devrin irfânının istifadesine sunmuştur. Ayrıca diğer Rumeli şairleri gibi onun da şiirlerinde atasözleriyle deyimlere yer verdiği görülmektedir. Bu da onun aşağıdaki beytinden anlaşılmaktadır.

Şiirlerinden örnekler:

Beyit:

N'ola bî-gâne itse 'âlimüñi

Bu meseldür *şehir yuvaya yarar*¹⁶⁰

NÂMÎ (16. yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Benli Memi lakabıyla tanınan ve Üsküp'te doğmuş¹⁶¹ olan Nâmî, Sultân III. Murat (M.1574-1595) devri şairlerindedir.¹⁶² Sehî, onun ilimleri etraflıca araştırıp tahsilini tertip ile gördüğünü belirterek kadı olduğunu söyler.¹⁶³ Kaynaklar, Nâmî'nin doğduğu şehir halkı arasında kabiliyeti ve davranış güzelliğiyle dikkat çektiğini yazarlar¹⁶⁴ Sehî de, güzel tabiatlı oluşunun yanında onun “ *âşık-meşrep ve şûrîde-mezheb*” olduğunu da belirtir.¹⁶⁵

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Kaynaklarda Nâmî'nin şiiri ve şairliği hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir. Sadece Âşık Çelebî, gazellerinden örnekler verirken “ *bu gazeli hûb vâki' olupdur*” şeklinde çok genel bir değerlendirme ifadesinde bulunmuştur. Fakat bununla birlikte Nâmî'nin âşık meşrep oluşundan yola çıkarak şairliğiyle şiirlerinin de bu vadide olacağı tahmin edilebilir. Nitekim onun aşağıdaki beyitleri bunu göstermektedir.

Şiirlerinden örnekler:

Beyitler:

Dem mi vardur gözlerüm yaşımı 'ummân eylemez

Ol perî baña çoğ iş eyler hemân kan eylemez

¹⁶¹ Sehî, (H.1325): s.113; Beyânî, (1997): s.284; Âşık Çelebî, (1971): vr.129a

¹⁶² Tuhfe-i Nâilî, (2000): s.1028, Madde No. 4214

¹⁶³ Sehî, (H.1325): s.113

¹⁶⁴ Âşık Çelebî, (1971): vr.129a; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.965; Beyânî, s.284

¹⁶⁵ Sehî, (H.1325): s.113

Hâtem-i la‘l-i lebiyle aldı dil iqlîmini

‘Asker-i mûr ile bu fethi Süleymân eylemez¹⁶⁶

NİYÂZÎ
(16.yy.- Ö. H.944/M.1537)

Hayatı ve Şahsiyeti:

16. yüzyıl şairlerinden olan Niyâzî, Üsküp'te doğmuştur.¹⁶⁷ Şair Üsküp'lü Riyâzî ile hemşeri olduğundan sürekli onunla birlikte bulunmuştur. Bu sebeple konuşmasının berrak su ve hâlis şarap gibi akıcı ve güzel olduğu belirtilmektedir.

Kaynaklar, Niyâzî'nin "*fakîr-sûhte*" fakat vakar sahibi bir şahsiyet olduğunu belirtirler. Hayatı boyunca ne birine gidip bağlanmış ne de bir kaside veya kıtaya birine açıkça bendeliğini bildirmiştir. Öyle ki Âşık Çelebî onun, bahşişte güneş gibi altın dağıtan bir el olsa da gidip haysiyetle vakarını küçük düşürmediğini söyler. Nitekim çağdaşı olan Hayâlî'nin istiğnâ zirvesine ulaşmasına vesile olan İbrâhim Paşa'ya da baş eğmemiştir.¹⁶⁸ Hasan Çelebî de bu olaya parmak basarak, Hayâlî Bey'in koruyucusu olan İbrâhim Paşa'nın ömrünün son zamanlarında Niyâzî'nin hayat meclisinde şanssızlık kadehinin dönmesinden hâtırının son derece kırıldığını ve bundan sonra da hiç kimsenin intisap mihrâbına baş eğmeyip makam ve mevki sahiplerine bağlanma hırsı göstermediğini belirtir.¹⁶⁹

Kendisi çok güzel murabbalar söyleyip bağladığından murabbaları, büyüklerin toplantı yerleriyle sohbet meclislerinde sürekli okunmuş. Bir gün, Niyâzî'nin murabbaları o devirde vezîr-i azam olan Ayas Paşa'nın sohbet meclisinde okunmuş. Murabbalardaki ses ve belâgat güzelliği kulağına dokunmuş olan Ayas Paşa, Hayâlî'ye rağmen Niyâzî'yi on beş akçe ile sipâhî bölüğüne dâhil etmiş¹⁷⁰ ve Âşık Çelebî'nin ifadesine göre "*pey-ender-pey harâc ve 'adet-i agnâmdan'*"* hizmetler vermiştir. Fakat,

¹⁶⁷ Âşık Çelebî, (1971): vr.146a; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.1022; Beyânî, (1997): s.310; Tuhfe-i Nâilî, (2000): C.II,s.1126,

Madde No:4499

¹⁶⁸ Âşık Çelebî, (1971): vr.146a

¹⁶⁹ Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.1022

¹⁷⁰ Âşık Çelebî, (1971): vr. 146a; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.1022; Beyânî, (1997): s.310; * " 'adet-i agnâm' " Osmanlı zamanındaki mâliye terimlerinden olup, koyun ve keçiden alına resme (vergiye) verilen add.(Kaynak: M. Zeki Pakalın, (1993): *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Basımevi, İstanbul, s.20)

Hasan Çelebî'nin “ *ol esnâda rû-yı Niyâzî cenâb-ı kâr-sâza sür dimiş ve bu ‘âlem-i miḥnet u ḥazânda ḥidmet-i erbâb-ı devletden girîzân olup dergâh-ı ḥalk-ı bî-niyâza yüz urmuşdur*” ifadesinden onun bu esnada devlet erbabına hizmetten kaçıp halkın yalvarmasız dergâhına sığındığı anlaşılmaktadır.

Havâstan ve yakınlarından iltifatlarla hürmetler gören Niyâzî, Âşık Çelebî'nin belirttiğine göre sipâhî bölüğüne atanmasından sonra kendisini ibâdete vermiş ve üç dört yıl olmadan vefat etmiştir.¹⁷¹ Kaynaklarda vefat tarihi H.944/M.1537 olarak gösterilmektedir.¹⁷²

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Âşık Çelebî'nin ifadesiyle Niyâzî'nin şiirlerindeki edâları Rumeli üslûbu üzeredir. Gazel tarzında o kadar kuvvetli bir şair olmadığı söylenen Niyâzî'nin murabbalardaki ustalığı konusunda bütün kaynaklar hemfikirdirler. Nitekim Âşık Çelebî, Niyâzî hakkında “*tarz-ı gâzelde yedi yoğ idi ammâ murabba'larda mûmâreseti çoğ idi*” diyerek gazellerinin pek meşhur olmadığını fakat murabbalarının mecmuaların çoğunda kayıtlı olduğunu ve hemen bütün meclislerde okunduğunu söyler.¹⁷³ Beyânî ise, onun musikî ehli olarak daha çok murabbalar söylediğini ve bunları güzel makamlarla bağladığını belirtmesinin yanında murabbalarının meclis ve mahfillerde okunduğunu ve böylece “*meşhûr-ı âfâk*” yani, dünyaca meşhur olduğunu belirtir.¹⁷⁴ Hasan Çelebî de Niyâzî'nin musikî ilminde usta biri olarak çoğunlukla murabbalar söylediğini ve murabbalarıyla meclisleri renklendirdiğini söyler. Bunun yanında murabbalarının değerlendirmesini yaparak “zamanında murabbaları meşhur olup bu işle uğraşanların beğenisini kazanmıştır. Fakat şimdi olan tasnifler ve murabbalara nispetle eski zamanın bir çeşidi olarak kalmıştır”^{175*} ifadelerini kullanır.

¹⁷¹ Hasan Çelebî, (1989): C. II, s.1022; Âşık Çelebî, (1971): vr.146a-146b

¹⁷² Tuhfe-i Nâilî, (2000): C.II, s. 1126, Madde No.4499

¹⁷³ Âşık Çelebî, (1971): vr.146a-146b, * “*gazel tarzında eli yoktu ama murabbalarda ustalığı çoktu*”

¹⁷⁴ Beyânî, (1997): s. 310

¹⁷⁵ Hasan Çelebî, C.II, s.1023* “*Egerçi zamânında muraba'ları meşhûr olup kabûl-i ehl-i u şîle vu şûl bulmuşdur.Lâkin şimdi olan taşnîfât ve murabba'lara nisbet taqvîm-i pâri na maḥûlesi olmuşdur.*”

Şiirlerinden örnekler:

Gazel

Kûşe-i ğamda hayâl-i yârdur eglencemüz

Bülbül-i ‘aşkuz dilâ gül-zârdur eglencemüz

Ömri çoğ olsun ğam-ı zülfüñ beni terk eylemez

Eksik olmaz kânde ise vardur eglencemüz

Cennet-i firdevs için zâhid bugün ğam çekmezüz

İki ‘âlemde hemîn dîdârdur eglencemüz

Akıdup göz yaşını bülbül gibi nâlânıyuz

Bir yüzi gül serv-i hoş-reftârdur eglencemüz

Künc-i firkatde Niyâzî gâh ğamdur gâh elem

Gâh vaşf-ı yârla eş’ârdur eglencemüz

Murabba:

Hevâ-yı ‘aşk dil-berden kesilmez

Belâ vü derd miñnetden kesilmez

Nice pend eylesem kim ögölmez

Yeñilmez bu deli göñlüm yeñilmez

Yine bir yâre meftûn olmağ ister

Ğam-ı hecr ile mañzûn olmağ ister

Düşüp tağlara mecnûn olmağ ister

Yeñilmez bu deli göñlüm yeñilmez

Âl ile benüm göñlüm alan yârũ elinden¹⁷⁶

ÖZRÎ (16. yy.-Ö.H.929/M.1522)

Hayatı ve Şahsiyeti:

16. yüzyılı divan şairlerinden olan Özrî, Üsküplüdür.¹⁷⁷ Daha önce adı geçen şair İzârî'nin büyük kardeşi olan¹⁷⁸ Özrî'nin babası, Karaca Hasan adıyla bilinen Üsküp kadılarında biridir.¹⁷⁹ Bu yüzden kendisi de Karaca Hasan-zâde sanıyla da anılmaktadır.¹⁸⁰ Şair Üsküplü İshak Çelebî'nin muasırı ve musâhibi¹⁸¹ olan Özrî, kaynakların anlattıklarına göre yürümekte zorlanacak kadar bir ayağı topal olduğu için kusurlu anlamına gelen bu mahlası kendisine seçmiş, dolayısıyla Özrî-i Leng lakabıyla tanınmıştır.Latîfî,“*kaṭ‘-ı mesâfât-ı ‘aşkda kem-peymâ olduğu münâsebetle ‘ozr-i leng idüp ‘Özrî tahalluş itmişdür*”^{*} ifadesiyle bir nevi onun bu mahlası seçmedeki sebebi de açıklamış olur. Nitekim şairin kendisi de hasbihâlini anlattığı beyitlerinde özrünü şu şekilde beyan eder:

Beyit:

‘Âşkuñ yolına varmağa yoḡ pây ḡudreti

Şanma bu yolda ‘Özrî ḡuluñ ‘özr-i leng ider¹⁸²

Topal olmakla birlikte kaynakların ifadelerine göre geniş bilgi sahibi olup¹⁸³ bazı yerlerde kadılık yapmıştır.¹⁸⁴ Âşık Çelebî, Mîrîm çelebî ile olan yakınlığı dolayısıyla

¹⁷⁷ Latîfî, (2000): s.387

¹⁷⁸ Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.260; Âşık Çelebî, (1971):vr.172b

¹⁷⁹ Beyânî, (1997): s.170; Âşık Çelebî, (1971): vr.172b

¹⁸⁰ Fâizî, s.72; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.655, Madde No. 2792

¹⁸¹ Latîfî, (2000): s.387

¹⁸² Âşık Çelebî, (971): vr.172b; Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.260; Beyânî, (1997): s.170; Latîfî, (2000): s. 387, * “ aşkta mesafeler

kat etmede çok geride kaldığı münâsebetiyle topallık özrünü ileri sürüp Özrî mahlasını kullanmıştır.”

¹⁸³ Beyânî, (1997): s.170

¹⁸⁴ Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.260; Âşık Çelebî, (1971): vr.173a

Özrî'nin müneccimlik ilmiyle uğraştığını ve belki de bu konuda kendisine geleceğin üstâdı gözüyle bakılabileceğini belirtir.^{185*}

İshak Çelebî'nin sohbet arkadaşlarından biri olan Özrî, şahsiyet olarak tatlı sözlü, açık meşrep ve eğlenceyi seven zarîf bir kimsedir. Bununla birlikte Latîfî, onun “nedâmet dâiresini” devir etmede pergel gibi tek ayaklı ve eşsiz biri olarak haraç mesleğinden olanlara ayaktaş olduğunu ve aşkıta mesafeler kaydetme konusunda gerilerde kaldığını söyler. Âşık Çelebî ve Hasan Çelebî de, onun ayağının doğruluk yolunda düz basmadığını, hâkim olduğu topraklardaki memleketleri Timur misâli fesada verdiğini ve dirhemlerle dinarlar hangi tarafta ise o tarafa mâil olduğunu söyleyerek onun rüşvetçi oluşuna işâret ederler. Hattâ Hasan Çelebî, Özrî'nin başından bu sebepten dolayı teftiş ve azledilme korkusunun hiç eksik olmadığını da belirtir. Âşık Çelebî de, Özrî'nin açık meşrepliliği yanında, tuhaf davranışlara eğilimli biri olarak yükseklerden aşağılara doğru iniş çıkışlar yaptığını, bu yüzden de hem uğursuz hem bahtlı olduğunu belirtir.

Âşık Çelebî'nin anlattıklarına göre mevlüd bilme konusunda usta olan Özrî, her yıl Pâdişâh'a takvim sunmaya gücü yeten bir şahsiyettir. Nitekim kendisi Varna kadısı iken, Pâdişâh Kânûnî Sultân Süleymân İstanbul'a varınca yapılan törenin vesilesiyle Pâdişâh'a bir takvim sunar. Sunduğu takvimin içinde ise “*kale fethedilecektir, fakat fetih zamanı dâhilinde aylarla yılları hesaba katmak gerekir*”^{186**} diye yazmıştır. Bu sözler üzerine kalbi çok kırılan Pâdişâh, takvim sahibi kim ise hemen gelip huzurunda hazır olmasını ve yazdığı ahkâma cevap verip gereken cezayı bulmasını ister. Bu şekilde cihân pâdişâhının hışmına uğrayan Özrî, kendi tâlihine kıymış olur ve korkudan dolayı ilk önce gidip hocasının arkadaşı ve müneccimlik meslektaşısı olan Remmâl Mustafa'ya içine düştüğü durumu anlatır. Bu şekilde Remmâl Mustafa ile kendi ölümünü uydurma konusunda anlaşılır ve ayın tutulduğu gecede vefat edeceğini söyleyerek olayı düzeltirler. Âşık Çelebî'nin ifadesine göre gerçekten de Özrî'nin ölümü o zamanda ve bu şekilde olmuştur. O akşam ay tutulmuş ve Özrî, yatsıdan sonra

¹⁸⁵ Âşık Çelebî, (1971): vr.173a,* “Mîrîm Çelebî meñhûma qarâbet-i takrîb ile ‘ilm-i nücûma müştâğil belki ol fende bir üstâd-ı müstağbel imiş.”

¹⁸⁶ ** “kale a fetih olur ammâ zamân-ı fetih in zimâm-ı şühûr u a vâm iktizâ ider”

vefat edip sabah Rodos şehitleriyle birlikte defnedilmiştir.¹⁸⁷ Ölüm tarihi kaynaklarda H.929/M.1522 olarak geçmektedir.¹⁸⁸

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Latîfî, Özrî'nin şiirde o kadar kudreti olmadığını ve sanatlar irâd etmede mahareti olmadığını fakat bunun yanında gayet çok tazmîn ile tercümesinin bulunduğunu ifade eder.^{189*} Latîfî'nin bu söylediklerine karşılık Âşık Çelebî ise, Özrî hakkında bunun tam tersini söyleyerek şiirde ona az kimsenin benzediğini ve fesâhatta ona ancak Nizâmeddîn-i A'rec'in denk olduğunu belirtir.^{190**}

Şiirlerinden örnekler:

Matla:

Dil-i 'uşşâk-şifâ oldu perîşân kâkûl

Ûâmetüñ fitne vü ser-fitne-i devrân kâkûl

Beyitler:

'Ankebût-ı cânâ dûd-ı nâle oldu pîrehen

Yirde gökde yiri yok miskîne ancak kefen

* * *

Deşt-i gam peyki geçünmiş niçe yıllar Mecnûn

Hey dirîgâ yalıñuz buldı deli meydânı¹⁹¹

¹⁸⁷ Latîfî, (2000): s.387; Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.260; Âşık Çelebî, (971): vr. 173a

¹⁸⁸ Fâizî, s. 72; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.655-656, Madde No. 2792

¹⁸⁹ Latîfî, (2000): s.389, * " 'Özrî'nin bu fende ol kadar kudreti ve irâd-ı şânâyî-de mahâreti yoğdur ve tazmîn ü tercemesi gâyetde çoğdur."

¹⁹⁰ Âşık Çelebî, (1971): vr.173a, ** " şi rde aña az kimse hem-pâ olurdu.Feşâhatde ancak aña Ni zâmeddîn-i A-rec hem-tâ olurdu."

¹⁹¹ Latîfî, (2000): s. 389; Âşık Çelebî, (1971): vr.173a

RİNDÎ
(16. yy.-Ö.H.973/M.1565)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Kendisi hakkında tezkirelerde pek bilgi verilmeyen Rindî'nin asıl adı Mehmet olup Üsküp'lüdür. Tuhfe-i Nâilî'de verilen bilgilere göre Alaşehirli Veysî'nin pederidir. Kadılık yapmış ve H.973/M.1565 senesinde vefat etmiştir.^{192*}

Şahsiyeti ve şiiri hakkında kaynaklarda hiçbir bilgi verilmeyen Rindî'nin Tuhfe-i Nâilî'de kayıtlı bulunan sadece şu beytini örnek gösterebiliriz:

Beyit:

Zôr-bâz-ı hicr olup hengâme-i 'aşkuñda ben

Dûd-ı âhumdan başum üstinde dikdüm bir direk

¹⁹²

Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.I, s.376, Madde No. 1553; Kâfzâde Fâizî, s.51; * Mehmet Nâil, Tuhfesinde Rindî'nin asıl adının Mehmet ve Alaşehirli Veysî'nin pederi olduğunu yazmasına karşın, Kâfzâde Fâizî'nin bizim esas aldığımız Millet Ktp. Ali Emîrî, Manzum 1325 Numaralı nushasında sadece Veysî Çelebî olarak geçmektedir. Vefat tarihi ise Tuhfe-i Nâilî'deki tarihle aynıdır

RİYÂZÎ

(16.yy.-ö. H.953/M.1546)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı Mehmet olan Riyâzî, Üsküp doğumludur.¹⁹³ Baba Çelebî adında küçük bir kardeşi¹⁹⁴ olduğu söylenen şair, halk arasında Memi Şâh lakabıyla tanınmıştır.¹⁹⁵ Akranları arasında hayli sivrilen ve şöhret sahibi olan Riyâzî, dânişmendler zümresindedir. Devrindeki bilgin kişilerden ilim öğrenip sonunda İstanbul'da Sahn-ı Semâniye müderrislerinden olan Celâlzâde Sâlih Efendi'nin iadesi (muavinliğin) den mülâzım olmuştur.¹⁹⁶ Kaynakların çoğu onun mülâzemette iken veya henüz yeni mülâzım olup mansıp sahibi olmadan vefat ettiğini yazarken¹⁹⁷ Kühühlahbâr yazarı Ali, Riyâzî'nin ömrünün son kalan kısmında Filibe'ye kadı, hattâ kadılar arasında şöhret sahibi olduğunu ve Kadı Hân'ın Mesâ'il-i Müşkile adlı sersini sadeleştirdiğini (veya şerh ettiğini) belirtir.¹⁹⁸

Şahsiyet olarak, anlayışlı, hoş sohbet, her zaman güler yüzlü, içip eğlenmeyi adet edinmiş, zarâfet sahibi, lâubâli ve rind meşrep bir kimse olan Riyâzî, devrinde Farsça'yı çok iyi bilmekle Rum diyârının her yerinde hem havas hem avam arasında beğenilen biri olmuştur. Fakat, bunun yanında kendisi rind meşrep ve lâubâli, latîfeleri de bu minvâl üzere olduğu için halk arasında "perîşân-mezheb" ve harâbâtî meşrep olarak bilinmiştir. Hattâ Riyâzî'nin bu sebepten dolayı zamanında bazı kişilerce (ilhâd) tanrıtanımlıkla suçlandığını da görüyoruz.^{199*} Riyâzî'nin halkın ayıplanmalarıyla tekdirlerine sebep olan bazı söyleyişleri onun şu beyitlerinde mevcuttur:

¹⁹³ Âşık Çelebî, (1971): vr. 242b; Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.427; Beyânî, (1997): s.109; Kühühlahbârın Tezkire Kısmı, (1994): s.222; Riyâzî, Riyâzî Tezkiresi, Lala İsmail, No.314, Süleymâniye Kütüphanesi, vr.70; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.I, s.386, Madde No.

1593; Latîfî, (2000): s.283; Ahdî, vr.123 (bu son iki tezkirede Riyâzî'nin asıl adı geçmemektedir.)

¹⁹⁴ Kühühlahbârın Tezkire Kısmı, (1994): s.222

¹⁹⁵ Âşık Çelebî, (1971): vr.242b-243a; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.I, s.386, Madde No. 1593

¹⁹⁶ Âşık Çelebî, (1971): vr.243a; Riyâzî, vr. 70; Latîfî, (2000): s.283; Ahdî, vr. 123

¹⁹⁷ Latîfî, (2000): s.283; Ahdî, vr.123; Âşık Çelebî, (1971): vr.243a

¹⁹⁸ Kühühlahbârın Tezkire Kısmı, (1994): s.222

¹⁹⁹ Ahdî, vr.123; Âşık Çelebî, (1971): vr.243a; Latîfî, (2000): s.284; Kühühlahbârın Tezkire Kısmı, (1994): s.222-223, Riyâzî, vr.70; *Âşık Çelebî, Riyâzî'nin zarafet kastıyla yerine göre açık latîfeler söylediğini ve bu sebeple kimilerince kötü itikat sahibi olmakla, kimilerince de tanrıtanımlıkla suçlandığını söyler.Latîfî ise bu konuyu biraz daha açarak, Riyâzî'nin (ilhâd) tanrıtanımlıkla ilgili ve haramı mubah kılıcı bazı kelimeleri kullanmayı zarafetten sayıp böyle kelimeleri latîfelerinde seçtiğini belirtir.

Nice bir bekleyesüñ kûşesini medresenüñ

Yüri var mey-gedeya sâgar ile müd-resenüñ

* * *

Rehne çekdüñ mey-i gül-gûne yine destâr

Rindler içre Riyâzî baş açuğ fâsıksuñ²⁰⁰

Kaynaklarda Riyâzî'nin mülâzemetine devam ederken veya mülâzım olup henüz bir mansıba kavuşmadan H.953/M.1546 senesinde²⁰¹ genç yaşta vefat ettiği belirtilmektedir.

Edebî Kişiliği ve Şiirleri:

16. yüzyıl divan şairlerinden olan Riyâzî, ilim ehli şairler zümresindedir. Kaynaklarda hüner sahibi olduğu söylenen şair, yaşadığı devirde Farsçayı çok iyi bilmekle, başka bir ifade ile “*Fârîsînüñ dakâ'ikına vâkıf*” olarak şöhret bulmuş ve “*çurûb-ı emşâl ü mevâkı' isti'mâline 'ârif*” olarak akranlarından üstün olmuştur.²⁰² Öyle ki Âşık Çelebî, onun Farsça'da Fârîsî belâgat sahiplerinin takipçisi olduğunu ve kabiliyet sahibi talebelerin Farsça'yı kendisinden öğrendiklerini söyler. Ayrıca kasideler ve Şebistân'daki müşkil beyitler konusunda kendisine müracaat edip onu mümeyyiz yerine koyduklarını ve bu yüzden hücrelerinin “kûşe-i cennet” gibi gılmânlarla dolu olduğunu belirtir.²⁰³

Şüphesiz ki Riyâzî'nin en büyük özelliği şiirlerinde ve latîfelerinde halk tabirleriyle cinas ve ihâm sanatını aşırı derecede kullanması ve Şebistân-ı Hayâl adlı risâledeki beyitlere çok iyi vâkıf ve şiirlerinin Şebistân-ı Hayâl yolunda olmasıdır.²⁰⁴ Söyleyişlerinde kendine hâs edası olan Riyâzî'nin şiirleri, pür-hayâl çoğu ihâm ve tecnîs-i lafzî sanatlarıyla söylenmiş olup bir çok tevriyeli manayı da kendi içlerinde

²⁰⁰ Künhülahbârın Tezkire Kısmı, (1994): s.222

²⁰¹ Âşık Çelebî, (1971): vr.243a; Riyâzî, vr.70; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.I, s.386, Madde No.1593

²⁰² Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.427; Beyânî, (1997): s.109

²⁰³ Âşık Çelebî, (1971): vr.243 a

²⁰⁴ Ahdî, vr.123; Âşık Çelebî, (1971): vr.243a

barındırırlar. Bundan başka, Riyâzî'nin normal sohbet esnasındaki konuşmalarında da bu tür sanat gösterişinden uzak kalmadığı ve her söylediği söze zarif manalar bulmak için çaba sarf ettiği söylenmektedir. Hattâ Âşık Çelebî ve Hasan Çelebî, kendini bu derecede cüziyyâta vermemiş olsa onun “eş‘ârı nefîs ve edâsı selîs” bir şair olacağından şüphelerinin olmadığını belirtirler. Fakat bu kadar cüziyyâta girmesinden dolayı asıl önemli sanat güzelliğinden uzak kalmıştır.²⁰⁵

Riyâzî'nin bir başka önemli özelliği de latifeci²⁰⁶ ve her vesileyle hoş, hattâ açık latîfeler söyleyen bir şahsiyet olmasıdır. Ahdî, onun bu özelliğiyle ilgili olarak şairler arasında latifeleriyle meşhur ve zarifler yanında zarafetiyle anılan ve “*cümle latîfeleri vird-i zebân-ı nüdema-yı cihân ve pesendîde-i pîr ü civân*” biri olduğunu söyler.

Meselâ onun latife örneklerinden olan şu latifesi ihâm sanatını hâvi olduğundan günün zariflerince çokça beğenilen latîfelerden olmuştur. Kendi ağzından anlatılır: “Bir gün hamama vardım. Hamamcı adamı durmayıp suya (girer) ve hamam hizmetçisini (nâtûru) bulduğu başmağı siler ve dellâkî peştemâl sıkır ve müşteriyi tas çalar gördüm. (Ben de) bir alay sarık alıp yürüyüverdim.”²⁰⁷

Latîfî ise, Riyâzî'nin şiire o kadar el yatkınlığı ve devamı olmadığını, bu yüzden nâdir olarak şiir yazdığını söyler. Bununla birlikte şiirde bir “*semt-i mahsûsa*” gittiğini ve bir nevi “*tarz-ı hâs*” bulunduğunu belirtir.²⁰⁸ Kühühülâhbâr yazarı Ali de, Riyâzî'nin zarifâne çıkışmalar yapan ve bir hoş latîfesini bir kasîdeye ve avâmâne bir güzellemeyi bir risâleye değiştiremeyecek^{*} kadar kendine has tarzına sâdık bir şair olduğunu işâret eder. Ayrıca ihâmlı söyleyişleri ve konuşmalarıyla kendi fikir akçesini böyle manasız söyleyişler yolunda harcayarak tam bir esere sahip olamadığını belirtir. Şu latîfesi onun tipik ihâm dolu latifelerindendir: “*Anlatılır ki, bir gün yârânı ile işret etme niyetiyle Galata'ya giderken diğer sâdık dostları, çabucak “cenâb-ı pîr-i muğâna” varsak, safâ*

²⁰⁵ Âşık Çelebî, (1971): vr.243a; Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.427

²⁰⁶ Riyâzî, vr.70

²⁰⁷ Ahdî, vr.123

²⁰⁸ Latîfî, (2000): s.284

* “*Ammâ sitem-i çarîf maqûlesi olup bir rengin laîfesini bir kasîdeye virmezdi. Ve avâmâne bir şibe-i çayyibeyi bir risâleye virmezdi.*”

*eyleseک diye acele ederek hemen Pereme Boğazına gelinmiş.Safâlı arkadaşları büyük bir izdihâmla gemiye binmişler. Riyâzî ise, bir tek ihâmını herkese duyurmak için ‘ben deñüz geçmezüm’ deyip o gün ayş u işretten feragat etmeyi evlâ görmüştür.”*²⁰⁹

Muammâda “nâm-dâr” olan ve lügazda darb-ı meseller yaratan Riyâzî, ayrıca tasavvuf risâlelerine de göz atmıştır.²¹⁰ Gelibolulu Ali, onun Abdurrahman Câmî’nin^{211*} gazelini şerh ettiğini ve adını da “Keşfü’l-Hağâyık fî Halli’ d-Değâyık” koyduğunu söyler.

Şiirlerinden örnekler:

Gazel

Diyeli hâl-i ‘izâruñ fitne fenninde beñiz

Çomadı ben ‘âşık-ı bî-çârede cânâ beñiz

Ger şora ben hâküñi ol lebleri âb-ı zülâl

Çurı sevdâ ile yaşı baħr-ı ‘ummânda deñiz

Ey Mesîhâ-dem yiter ağlatdı hicrûñ nice bir

Telħ-kâm oldu biħâr-ı eşkden bu mürdeñüz

Çadduñi ey serve teşbîh eyleyenler vechi var

Çaddine ol lâle-ruħ-sâruñ eger gül dirseñüz

Baħr-ı şî‘ri âb-ı luşfa ğarğ iden kimdür diseñ

Dürr-i yemm-i ma‘rifet cânâ Riyâzî beñdeñüz²¹²

²⁰⁹ Künhülahbârın Tezkire Kısmı, (1994): s.222

²¹⁰ Âşık Çelebî, (1971): vr.243a

²¹¹ * ان كان حسن بودونه بود از جهان نشان

²¹² Künhülahbârın Tezkire Kısmı, (2000): s.222-223

SEYDÎ (16.yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Halk arasında Dülgerzâde²¹³ lakabıyla tanınan Seydî Çelebî, Üsküp'te zengin ve câmilerle imâretler inşâ etmekle meşhur olan Dülger-zâdeler sülâlesindedir.²¹⁴ Hasan Çelebî ve diğer bazı kaynaklar, onun kul oğullarından yani, devşirme olup bölük (Yeniçeri-Kapıkulu ocakları) halkından olduğunu söylerler.²¹⁵ Âşık Çelebî, Seydî'nin şahsiyet olarak hoş yaradılış ve şân şöhret sahibi, lâubâli ve âşık meşrep bir civân olduğunu belirterek her zaman İstanbul'un bir meşhur mahbûbunu alıp türlü elbiselerle atı üzerinde gezdirdiğini söyler. Böyle bir mahbuba bir sebepten dolayı incindiğini ve kendisine şarap içirerek sarhoş ettikten sonra birkaç zampara arkadaşını davet edip bir iki gün düğün ettiklerini anlatır ve bu hadiseyle ilgili şu kıtayı yazmıştır:

Kıta:

Serv-i çâlâk gibi ser-keş iken

İndürüp zîr-i hâk itmişler

Ne halâyıkdan eyleyüp dehşet

Ne egüp haqqı bâk itmişler

Gül gibi yüzini yire depüben

Dâmenin çâk çâk itmişler

213 Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.496; Âşık Çelebî, (1971): vr.164a; Beyânî, (997): s.132; Tuhfe-i Nâilî, (2001): s.462, Madde

No:1933

214 Âşık Çelebî, (1971): vr.164a

215 Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.496; Beyânî, (1997):s.132; Tuhfe-i Nâilî, (2001): s.462, Madde No. 1933

Hayâlî Bey'in de bu uygunsuz hadiseyi işitip bir hicviye yazdığı belirtilir.²¹⁶ Âşık Çelebî'nin Seydî'nin meşrebiyle ilgili yukarıda söylediklerine karşın Hasan Çelebî, onun "mahbûb-sûret", irfâna tâlip ve güzel ahlaklı olduğunu belirtir.²¹⁷

Kaynaklarda Seydî'nin vefat tarihi, tam yıl olarak verilmemekle birlikte, yukarıda bahsi geçen Saraç Ali Bâli hadisesinden sonra fazla yaşamayıp elli yaşlarında olduğu halde²¹⁸ Kanûnî Sultân Süleymân devri ortalarında²¹⁹ vefat ettiği anlatılmaktadır.

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Edebî kişiliği hakkında tezkirelerde pek bilgi verilmeyen Seydî'nin nazmı sâde ve güşâde (rindâne) bir şair olduğu belirtilmektedir.²²⁰

Şiirlerinden örnekler:

Gazel

Serîr-i külhen olanlar serâyı neylerler

Pâlâs-ı 'aşkı giyenler kabâyı neylerler

Güzeller üşe gelüp pâ-y-mâl ider gönlüm

Bu pâre pâre dil-i mübtelâyı neylerler

Du 'âñı şofu belâ def' ider dimişsin sen

Belâyâ karşı varanlar du 'âyı neylerler²²¹

* * *

²¹⁶ Âşık Çelebî, (1971): vr.164a; Hayâlî Bey'in hadise hakkında yazmış olduğu hicviyeyi merak edenler Âşık Çelebî'nin Seydî maddesine bakabilirler.

²¹⁷ Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.496

²¹⁸ Âşık Çelebî, (1971): vr.164a

²¹⁹ Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.496

²²⁰ Beyânî, (1997): s.132; Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.496

²²¹ Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.497

Mûnisüm miḥnet ü ğam olalı ḥandân oldum

Bende-i ‘aşq olalı ‘âleme sulṭân oldum

Câme-i aṭlas u dîbâyı nidelüm dünyâda

Ben ki ğalṭân-ı türâb reh-i cânân oldum²²²

SİHRÎ (ö. 16. yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

16. yüzyıl divan şairlerinden olan Sîhrî'nin asıl adı Mehmet olup Ahdî ve Sehî'ye göre Üsküplüdür.^{223*} İlim meraklısı olan ve bilgisi, marifet ve zarâfet sahibi oluşuyla tanınan Sîhrî, her zaman geçmiş hükümdarların hayatlarına ilgi duymuş ve bunlara ait tarih kitaplarını araştırarak inşâ tarzına son derece vâkîf olmuştur. Aynı şekilde sicil defterleri ile şeriat mahkemeleri beratlarının inşâsına vâkîf olarak İstanbul ve Edirne'de mahkeme kâtipliği yapmıştır. Sehî Bey de tezkiresini yazdığı sırada Sîhrî'nin "*bi'l-fi'l mevlâ'l-mevâlî*"^{224**} Edirne kadısı huzûrunda *hidmet-i kitâbetde* olduğunu belirtir. Ayrıca bu işten çok para kazandığını ve gerek büyük âlim kişiler gerek

²²³ * Tezkire yazarlarından Ahdî ve Sehî Bey bu Sîhrî'nin Üsküplü olduğunu yazarlarken, Mehmet Tuman Nâil, divan şairlerinin muhtasar biyografilerini veren Tuhfe-i Nâilî adlı eserinde (s.416, Madde No. 1722) söz konusu şairimiz hakkında verdiği malumatın çoğu Ahdî ve Sehî'nin Üsküplü dedikleri Sîhrî hakkında verdikleri malumatın aynısı olmasına rağmen onu Edirneli olarak göstermiştir. Meselâ şairin asıl adı ve görevi hakkında verilen bilgilerle beyit örnekleri aynıdır. Tuhfe-i Nâilî'de Edirneli olduğu söylenen bu Sîhrî maddesinde örnek verilen,

İşümi altun ider sâkî gümüş peymâneler

Kimyâdür var ise hâk-i der-i mey-hâneler

beyti hem Ahdî'de hem de Sehî'de Üsküplü olarak gösterilen Sîhrî'nin örnek beyitleri arasında yer almaktadır. Bunun yanında Sehî Bey ve Ahdî'de verilmeyen farklı bilgi olarak, çok hızlı yazı yazmasından dolayı onun babasına Divdest dendiği ve Sîhrî'nin de Divdestoğlu sanıyla tanındığı ve Kemâlpaşazâde ile muasır olduğu gibi bilgiler verilmiştir. Tuhfe-i Nâilî'de Sîhrî mahlaslı iki ayrı şair geçmektedir. Her ikisinin de asıl adları Mehmed'dir. Fakat bunlardan biri İstanbullu olup Memî Şâh sanıyla tanınmış ve kendisi hakkında verilen bilgilerden hiç biri Ahdî ve Sehî Bey'in Üsküplü diye takdim ettikleri Sîhrî ile hiçbir şekilde örtüşmemektedir. Tuhfe'de Edirneli olarak gösterilen Sîhrî hakkındaki bilgiler ise Üsküplü Sîhrî'yle aynen örtüşmektedir.

Komisyon tarafından hazırlanan Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğünde ise (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s.447-448) üç ayrı Sîhrî'den bahsedilmektedir. Bunlardan birincisi Memî Şâh sanıyla tanınan İstanbullu Sîhrî'dir ki Serezli Hasan Çelebî'den mülâzım olduğu söylenir. İkincisi, asıl adı Mehmed olan Üsküplü Sîhrî'dir ki Edirne ve İstanbul'da mahkeme kâtipliği yaptığı anlatılmaktadır. Üçüncü Sîhrî de yine asıl adı Mehmed fakat, Edirneli olduğu söylenen Sîhrî'dir. Bu Sîhrî, Divdestoğlu sanıyla tanınan, Kemâlpaşazâde ile muasır olan ve aynı zamanda Edirne'de mahkeme kâtipliği yapmış olan Sîhrî'dir. Rıdvan Canım da hazırlamış olduğu Edirneli Şairler adlı kitabında 16.yy. şairlerinden olduğunu söylediği Sîhrî'yi Edirneli olarak gösterir. Buradaki Sîhrî ile ilgili verilen bilgiler, tıpa tıp yukarıda adını zikrettiğimiz İsimler Sözlüğünde geçtiğini söylediğimiz üçüncü yani, Edirneli Sîhrî'yle ilgili verilen bilgilerin aynısıdır. Fakat dikkat çekici olan, Rıdvan Canım'ın burada verdiği kaynak isimleri arasında Ahdî ve Sehî Bey'i de zikretmiş olmasıdır. Bu mevzunun biraz kaşık olmasına rağmen bize en doğru tespit Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğünde yapılmıştır ki üç Sîhrî'yi de ayrı kabul edip ele almak gerekir.

²²⁴ ** Sehî Bey, buradaki "*mevlâ'l-mevâlî Edirne kadısı*" ifadesiyle her halde o dönemde Edirne'de kadılık yapmış olan Kemâlpaşazâde'yi kast etmiştir. Dolayısıyla Sîhrî'nin Kemâlpaşazâde'nin yanında mahkeme kâtipliği yaptığı ihtimâl dâhilindedir.

havâs ve avâm katında ün yaptığını söyler. Hoş yaradılış, anlayış sahibi ve hafızası kuvvetli olan Sîhrî, her nevi ilme kadir olan olgun bir şahsiyet olmuştur.²²⁵

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

İlim sahibi şairlerden olan Sîhrî, şiirden ziyâde inşâdaki ustalığıyla tanınmıştır. Geçmiş hükümdarlara ilgisi dolayısıyla tarih kitaplarını araştırmış, bu vesileyle inşâdaki ustalığına ulaşmıştır. Ayrıca kitâbet ilmine de son derece vâkîf ve mahkeme kâtipliği yapmış olan şair, “mükâtebât ve mürâselât” (resmî yazışmalar) üslûbunda da çok başarılı bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahdî'nin anlattığına göre kitâbetteki ustalığı yanında Sîhrî, maânî ve beyân ilimlerinde de seçkin ve fesâhatla belâgati yüksek olan bir şahsiyettir. Fakat bununla birlikte Ahdî, onun diğer şairler gibi zürefâ arasında pek meşhur olmayan ve şuarâ mecmualarında şiirlerinden pek övgüyle bahsedilmeyen bir şair olduğunu belirtir.

Şiirlerinden örnekler:

Matla:

Sünbül ü reyhân benüm kabrümde hâr u hâs yiter

Bû-yı za‘ferân kefen yir yir aña nergis yiter

Beyit:

İşümi altun ider sâkî gümüş peymâneler

Kimyâdür var ise hâk-i der-i mey-hâneler²²⁶

²²⁵ Ahdî, vr.137; Sehî, (H.1325): s.117;

²²⁶ Sehî, (H.1325): s.117-118; Ahdî, vr,137

VÂLİHÎ (16. yy.-ö.H.1008/M.1599)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Üsküp'te doğmuş olan Vâlihî, 16. yüzyıl divan şairlerindedir. Asıl adı Ahmet Çelebî olup bir kadının oğlu olması dolayısıyla Kadızâde lakabıyla da tanınmıştır.²²⁷ İlim tahsilini tamamlayıp Karamanlı Ahizâde Mehmet Çelebî'den mülâzım olmuş ve yine onun yanında Sultân Bâyezid Medresesinde mutasarrıf iâdesi (yardımcılığı) görevinde bulunmuştur. Daha sonra ise görevli bulunduğu yerde yani, Edirne kazâsına kadı olmuştur. Edirne'de bulunduğu süre içerisinde Emîrî Çelebî ve buranın diğer zarif kişileriyle muaşeret etmiştir.²²⁸

Kadılar arasında bilgisi ve irfanı ile tanınan²²⁹ Vâlihî, halk arasında da davranış güzelliği ile tanınmıştır. Gerçekten de o, beğenilen ahlak ve davranışlarıyla bilinen, insanî faziletler ve olgunluklarla vasıflanmış vakar sahibi ve tasavvuf eserlerini inceledikten sonra kalbi ilâhî aşkla dolmuş bir şahsiyet olmuştur.²³⁰ Kaynaklar, Vâlihî'nin H.1008/M.1599 sensinde yani 16. yüzyılın sonunda vefat ettiğini ve Üsküp'te medfûn olduğunu yazarlar.²³¹

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Edirne ve İstanbul'da uzun bir müddet kendisine hizmet etmiş ve renkli beyitlerini yakından dinleyip inceleme şansına sahip olarak Ahdî, Vâlihî'nin marifet olgunluğuyla meşhur, eşsiz bilgisiyle “şâ'ir-i metîn”, şairlik yaradılışı her zaman naz semtinde gezen ve bu vâdide “*hayli nâzik elfâzla ma'ânî-i hâşşa mâlik*” bir şair olduğunu belirtir. Gazellerinin baştan başa “pür-mesel”, rengîn, hoşâ giden ve latîf

227

Ahdî, vr.235; Âşık Çelebî, (1971): vr.76a; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.1030; Beyânî, (1997): s.313; Riyâzî, vr.140; Fâizî, s.123; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.1145, Madde No.4550

228

Âşık Çelebî, (1971): vr.76b; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.1030

229

Beyânî, (1997): s.313

230

Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.1030-1031

231

Fâizî, s.123; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.1145, Madde No.4550

olduğu söylenen Vâlihî'nin manzumeleri de hayallerle süslü, sanatlı ve güzeldir. Kullandığı mazmunlar da belâgat dolu mazmunlar olmuştur.²³² Hasan Çelebî de onun, “pür-intizâm” beyitlerinde kullandığı mahallî ve süslü söyleyişler ve iç açıcı beyitleriyle kesin olarak günün belâgat büyüklerinden ve halk-ı âlem arasında büyük şairlerden kabul edildiğini söylemektedir. Bu doğrultuda Hasan Çelebî, onun pür-belâgat söyleyişleri ile pür-safâ olan şiirlerini bir “*dilber-i ra'nâ*”ya benzetir ve bütün insanların bu mükemmel güzelliğın hayranı ve sarhoşu olduğunu ve gönül ehlinin hepsi eşi benzeri olmayan (şiir) sûretinin hayranı ve tutkunu olduğunu söyler. Hâlâ da yaşadığı zamanda şairlik yaratılışıyla şiir bahçesinde söz ve dil papağanıyla belâgatın şeker tarlasında şeker üretmekte olduğunu belirtir. Vâlihî, tasavvufa da ilgi duymuş ve bu alandaki eserleri incelemiş biri olarak tasavvuf konusundaki geniş bilgisiyle de tanınmıştır.

Hasan Çelebî, Vâlihî'nin müretteb ve mükemmel divan sahibi olduğunu da söyler.²³³ Âşık Çelebî de, Vâlihî'nin “bıkr-i ma'nâya ve rengîn edâya kâdir” bir şair olduğunu belirtmektedir.²³⁴

Şiirlerinden örnekler:

Gazel:

Ėam-ı zülfüñle siyeh şâle bürünsün yürüsün

Sâye-veş ‘aşk eri yanuñca sürünsün yürüsün

‘Âkıbet çerhine toķunmaz ise seyl-i sirişk

Âsiyâbı felegüñ varsun ögünsün yürüsün

232 Ahdî, vr.235

233 Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.1031

234 Âşık Çelebî, (1971): vr.76b

Câm-1 gül-fâmla sâkî yine reftâre gelüp

Bezm-i gülşende nihâl-i güle dönsün yürüsün

İrmeyüp sûr-1 vişâlüne çeken mâtem-i gam

Cûy-1 eşki gibi taşlara döğünsün yürüsün

Yâd kııl Vâlihiyâ vaşf-1 haṭ u reftârın

Ġazelüñ ger diler iseñ ki oḡunsun yürüsün^{235*}

235

Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.1031-1032; Riyâzî, vr.140 , *Şairin bu makta beyti, aynı zamanda divan şiirinin poetikası beyânındadır.Yani, bu beyitte divan şiirinin zevki ve okunma sırrı da ortaya konmuş olmaktadır. Vâlihî'nin ne kadar güçlü bir şair olduğunu göstermek için sanırım bu gazel bize yeter.Çünkü bu gezet, üç asır sonra 19. yüzyılda divan şiirinin son temsilcilerinden sayılan Enderunlu Vâsıf'ta da etkisini sürdürmüş ve aynı gazel, kendisine nazîre olarak ona aşağıdaki meşhur kıtasını yazdırmıştır:

Ol gül-endâm bir âl şâle bürünsün yürüsün

Ucu göñlüm gibi ardınca sürünsün yürüsün

Alub âğûşa bu çağında miyân-ı nâzın

Saran ol serv-ıadi Vâşıf öğünsün yürüsün

Bu şekilde Nihad Sâmi Banarlı'nın Resimli Türk Edebiyeti'nda Vâsıf'ın " en güzel şiiri" olduğunu söylediği ve "Nedim Divanı'nda bile müstesnâ bir yer alabilecek bir ifadeyle söylediği"ni belirttiği bu kıtasının özgün bir buluş değil de 16.yüzyılın güçlü divan şairlerinden olan Üsküplü Vâlihî'nin yukarıdaki "yürüsün" redifli gazeline nazîre olarak söylendiği gerçeği de ortaya çıkmış olmaktadır. Sadece Vâsıf değil, 18. yy. tezkire yazarlarından olan Riyâzî de Vâlihî'nin bu gazeline bir nazîre söylemiş, fakat asıl gazelin yanında zayıf kaldığı görülmektedir:

Öykünüp raks ile reftârına dönsün yürüsün

Gülşenüñ kebg ile fâvûsı öğünsüñ yürüsün

Perr ü bâlini döğüp faşl-ı hazânda bülbül

Gülerüñ mâtem-i hecr ile yolunsun yürüsün

Ser-i zülfüñ gibi dil pâyuña düşsün dâyim

Ḳande gitseñ bile yanuçca sürünsün yürüsün

Devr idüp şevḳ ile şem-i ruḡuñ eṭrâfını dil

Yaḳılup yanmada pervâneye dönsün yürüsün

İtdi ser-geşte Riyâzîyi hevâ-yı aşkuñ

Âsiyâblar gibi taşlarla döğünsün yürüsün

(Riyâzî, vr. 140)

Beyitler:

Sâdedür mir'âta teşbîh eylemek ruhsârûnı

La 'l-i şîrînüñe senbûse dimek hâyîdedür

* * *

Tarâvet bağlamış zülfüñ cemâlinde melâhat var

Güzellenmişsin ey meh-rû yine hayli leţâfet var

* * *

Hezâr-pâre olupdur gam-ı ruhuñla ciger

Hadeng-i gamzeñi gönder ki bir biñe geçer

VESÎM (18.yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Bu şairle ilgili bilgi veren tek kaynak Sâlim Tezkiresidir. Buna göre Vesîm, Üsküplü olup Seyyid Ahmet Efendi ismiyle tanınmıştır. Aynı zamanda Şâfî-zâde sanıyla da meşhur olan şair, Enderûn-ı Hümâyûn'da hizmet yapmış ve Hane-i Hassa ağalarından biri olarak Top Kapı Sarayındaki Hırka-i Saâdet hücrelerinde hizmetler etmiştir.

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Tam olarak hangi yüzyılda yaşadığı konusunda bilgi verilmeyen Vesîm'in, 18. yüzyıl tezkirelerinden olan Sâlim Tezkiresindeki “*şu ‘arâ-yı ‘aşruñ güzîdelerinden ve dâniş-verân-ı va ktuñ pesendîdelerindendir*” ifadesinden 18. yüzyıl şairlerinden olduğu anlaşılmaktadır. Şiiri ve şairliği hakkında pek bilgi verilmeyerek sadece yaşadığı asır şuarâsının seçkin ve bilginlerinden olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, şiirlerinden örnek verilirken kendisi hakkında “*zât-ı bülend-iktidâr*” olduğu belirtilmektedir.

Şiirlerinden örnekler:

Beyitler

Reg-i cândur beyâz-ı gerdenüñde nâr-ı gîsûlar

Sevâd-ı sâye-i güldür ruğunda haţ-ı hûş-bûlar

Hzer mihr itmeden her gün ider bir maţla‘ı tenvîr

Nigâh itsen çatı her-câyîdür ‘âlemde meh-rûlar

* * *

Bağmaz oldu dil-i mecrûhuma çeşm-i siyehüñ

Rişte-i ülfeti kesdi gibi tîğ-i nıgehüñ

Şeref-i şöbet-i dildârı ümîd itme Vesîm

Hem-nişîni ola mümkün mi gedâ pâdişehüñ

* * *

Âzurde eyler ol ten-i sîmîn nâz-ı gül

Berk-i semende olsa saña nâr-ı pîrehen²³⁶

VUSÛLÎ

(16.yy.-Ö.H.1000/M.1592)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı Mehmet²³⁷ olan Vusûlî, Üsküplüdür.²³⁸ Gaza yapmakla meşhur olan Yahyalı ocağından²³⁹ ve uç beylerinden olan Küçük Bâli Paşa'nın oğludur. Vusûlî'nin kendisi de, bugün Macaristan'da kalmış bulunan Arad şehrine uç beyi olmuştur. Bundan dolayı Mehmet Beg sanıyla da tanınmıştır.²⁴⁰ Hayatı savaş meydanlarında geçen, gayretli ve bilgili oluşuyla tanınan Vusûlî, olağan üstü cesaretiyle devlet ve din düşmanlarının yüreklerine korku salmıştır. Tezkirelerin ittifâkla belirttiklerine göre Vusûlî, yiğitliği, adâleti, cömertliği ve ahlak güzelliğiyle ün salmış bir şahsiyettir. Kühü'l-ahbâr sahibi

²³⁷ Âşık Çelebî, (1971): vr.80a; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.1046; Kühü'l-Ahbârın Tezkire Kısmı, (1994): s.330; Beyânî, (1997):s.322; Riyâzî, vr.142; Fâizî, s.125; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.1172, Madde No: 4643

²³⁸ Riyâzî, vr.142; Fâizî, s.125 ve Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.1172, Madde No:4643'de Yahyalı ocağından olan bu Vusûlî'nin açokça Üsküplü olduğu belirtilirken, Beyânî Tezkiresinde onun doğum yeriyle ilgili "Rumelinde Yahyalı ocağından" gibi çok genel bir ifade kullanılmaktadır.Kalan diğer tezkirelerde Vusûlî'nin doğum yeri belirtilmemekle birlikte bunlarda Yahyalı ocağından olduğu söylenen Vusûlî ile ilgili verilen bilgilerin ortak olduğu görülmektedir.

Komisyon tarafından hazırlanan Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğünde (Kültür ve Turizm Bakanlağı, Ankara, 1988, s.531-532) ikisinin asıl adı Mehmed, birinin (Germiyan-Şuhudlu) Hamza olan üç ayrı Vusûliden bahsedilmektedir.Fakat İsimler Sözlüğündeki Üsküplü Vusûlî maddesinde verilen bilgilerin hiçbiri (asıl adı ile ölüm tarihi hariç) asıl tezkire kaynaklarında Üsküplü olduğu söylenen Yahyalı ocağından olan Vusûlî'ye ait bilgilerle örtüşmemektedir.Bu da asıl adları aynı (Mehmed) olan iki Vusûlî'nin İsimler Sözlüğünde birbirine karıştırıldığını göstermektedir.Bunu daha iyi görebilmek için İsimler Sözlüğünde asıl adları Mehmed olan iki Vusûlî hakkında verilen bilgileri burada aynen veriyoruz:

I.Vusûlî: (ö.1000/ 1592) Üsküp'te doğdu.Asıl adı Mehmet'tir.Abdî Ağa'nın oğludur.Anadolu kazaskeri Mehmed Çelebî'den mülâzım oldu.İstanbul'da müderrislik yaptı.Sultân Selim şehzâde iken yanından ayırmadı ve hocası Şemsî Çelebî'ye damat edildi.Konya ve Kütahya'da kadılık yaptı.Sonra Bursa ve İstanbul kadılıklarına getirildi.Kazasker oldu.İstanbul'a üç kez hâkim ve vâli oldu.İmam Tartûşî'nin "Sirâcü'l-Vehhâc" adlı eserini çevirdi.Bu kitapta çok sanatkârâne bir dil kullandı.

II.Vusûlî: Yahyalı beylerindedir.Asıl adı Mehmet Bey'dir.Küçük Bâli Paşa'nın oğludur.Cömertliği ve kahramanlığı ile tanındı.Şiirleri beğenilir.Mürettep ve mükemmel divanı vardır.

Görüldüğü gibi bizim burada esas aldığımız ve asıl Tezkirelerde Üsküplü olduğu bildirilen Yahyalı ocağından ve Küçük Bâli Paşa oğlu Mehmed Beg Vusûlî maddesine ait olan "1000/1592 ölüm tarihi" ile "Üsküpte doğdu" gibi bilgiler İsimler Sözlüğünde hataen Abdî Ağa'nın oğlu olan Mehmed Vusûlî maddesinde verilmiştir.Çünkü görüleceği gibi adları aynı olan bu iki Vusûlî iki ayrı şahsiyet olup Tezkireler asıl, Yahyalı beylerinden ve Küçük Bâli Paşa'nın oğlu Mehmed Beg Vusûlî'nin Üsküp'te doğduğunu ve H.1000/M.1592'de vefat ettiğini kaydederler.

Fakat ilginç olan bir husus daha vardır ki, o da , Prof. Dr. Mustafa İsen'in makelelerini topladığı Ötelerden Bir Ses adlı kitabındaki "Kültür Tarihimizde Üsküp ve Üsküplü Divan Şairleri" adlı makalesinde (s.139) Üsküplü Vusûlî hakkında verdiği bilgilerin Tezkirelere Göre İsimler Sözlüğünde hataen Üsküplü gösterilen Vusûlî'yle aynı olmasıdır. Bu da Mustafa İsen'nin Vusûlî ile ilgili bilgileri aynen İsimler Sözlüğünden aldığını göstermektedir.

²³⁹ Âşık Çelebî, (1971): vr.80; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.1064; Beyânî, (1997): s.322; Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.330; Riyâzî, vr.142; Fâizî, s.125; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.1172, Madde No: 4643

²⁴⁰ Âşık Çelebî, (1971): vr.80; Riyâzî, vr.142

Ali, onun bütün varını bağışlayarak hebâ olduğunu ve sırtındaki ile hazinesindeki elbiselerini bahşış vererek bazen uryan kalıp terzileri elbise yetiştirinceye kadar dışarı çıkmasının mümkün olmadığını söyler. Âşık Çelebî de, cömertliğine işâret ederek Vusûlî'nin garip kimselerin sığınağı, seyahat eden yolcuların dergâhı ve kâfir eline esir düşen gazilerin yardımcıları olup daima düşkünlerin elinden tuttuğunu belirtir. Ümerâ içinde önde gelen şahsiyetlerden biri olan Vusûlî, aynı zamanda irfân sahipleri ile şairlere sürekli olarak sevgi ve ilgi besleyerek daima onların koruyucusu olmuştur. Kühü'l-Ahbâr yazarı Ali de “*dâ'imü'l-evkât kapusından üç dört yüz âdem eksik olmazdı.İçlerinde beş on nefer şâ'ir olmamasını câ'iz görmezdi. Ya'nî ki muttasıl râğbeti hüner-verlere ve ülfeti ma'rifetle nâm-verlere maşrûf idi*” diyerek bunu açıklamaktadır.²⁴¹

Kaynaklarda, Vusûlî'nin 16.yüzyılın sonlarına doğru H.1000/M.1592 tarihinde vefat edip Üsküplü Vâlihî'nin “*Qabrini nûr eyle yâ Rabbe'l-enâm*” mısraıyla vefatına târîh düşürdüğü belirtilmektedir.²⁴²

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Beyler içinde üstün ve önde gelenlerden biri olduğu gibi Vusûlî, şârlar arasında da parlak şair tabiatıyla üstün kabul edilmiş bir şahsiyettir. Nitekim Hasan Çelebî, Vusûlî'nin kahramanlık tuğunun perçemiyle devletin koruyucusu olduğundan başka, irfân sahiplerince latîf bulunup beğenilen belâgat dolu beyitleri ve fesahat dolu şiirleriyle belâgat ikliminin de “*mîr-i sühandânı*” olduğunu belirtir. Beyânî de, onun “*kişver-i feşâhatuñ mîr-i mîrânı ve memâlik-i belâgatuñ server-i sulţânı*”^{243*} olduğunu belirtmektedir. Riyâzî ise, onun parlak şairlik tabiatının çerağını ümerâdan olan şairlerin kelâmından yaktığını ve eşsiz şiirler sahibi olduğunu belirtir.

²⁴¹ Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.1046; Âşık Çelebî, (1971): vr.80a-80b; Beyânî, (1997): s.322; Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.330

²⁴² Beyânî, (1997): s.322; Riyâzî, vr.142; Fâizî, s.125; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.1172, Madde No: 4643

²⁴³ * “*feşâhat ülkesinin beylerbeyi ve belagat memleketlerinin baş sultânı*”

Kaynaklarda ayrıca, Vusûlî'nin mürettep ve mükemmel divanı olduğu kaydedilmektedir. Nitekim Hasan Çelebî, onun değeri yüksek olan divanında hayli olgun manaların toplanmış olduğunu belirtir.²⁴⁴ Kendisi, uç beyleri ve gaziler kısmından olması dolayısıyla aşk şiirlerinde de savaş ve uç beyliği ile ilgili terimler ve kelimelerle teşbihler yaptığını görüyoruz. Bu husus onun şu beytinde açıkça görülebilir:

Beyit:

Mecrûh olup saña begüm baş ile geldi

Serhadd-i gamuñda n'ola dil olsa ser-âmed

Diğer bütün Rumeli şairleri gibi Vusûlî'nin de şiirlerinde bir hayli atasözü ve deyimlere yer verdiğini ve tezkirelerde yer alan örnek şiirlerinden görülebildiği kadarıyla gayet sade ve anlaşılır bir Türkçeyi kullanmıştır. Kaynakların belirttiğine göre Vusûlî, 16.yüzyılın en güçlü divan şairlerinden olan Bâkî'nin bazı gazellerine nazîreler de yazmıştır.

Şiirlerinden örnekler:

Beyitler:

Ey şanem şöyle hayâlünle muşavver oldı kim

Deyr-i dil şimdi hele büthânedен şûtreliüdür

* * *

Gözi yaşına Vuşûlnüñ âfendi kalma kim

Nûr-ı Dîdem nice itsün saña derdini döker

* * *

Olup ser pâ berehne baħr-ı ‘aşka ıalmaq isterler

Budur abdâllar ‘aşkuñda ‘uryân olmağa bâ’is^{245*}

* * *

Eger dâmânuña irmezse destüm dârı vuşlatda

Elüm yaķañda ey serv-i ser-efrâzüm kıyâmetde

* * *

Gül gibi çünki güşâd oldı ğazâ meydânı

Lâle-renk eylese tañ mı şühedâ meydânı

* * *

O meydânı da güzel ol zülf-i semen-bû da güzel

Çılca yok ‘ayb begüm o da güzel bu da güzel²⁴⁶

245

Riyâzî, vr.142, *Riyâzî Tezkiresi’nin bizim esas aldığımız (Millet Kütüphânesi, Ali Emîrî, Tarih, No:765) nüshasındaki 142. varağın yan kısmında düşülen notta Vusûlî’nin bu beytini, Bâkî’nin şu beytine nazire olarak yazdığı belirtilmektedir:

Yaķarlar hep fetil-i dâğ olur destâr ile câme

Budur abdâllar ‘aşkuñda ‘uryân olmağa bâ’is

Gerçekten de bu beyit, Bâkî divanındaki “ olmağa bâ’is” redifli gazelinde mevcuttur.(Bkz. Sabahattin Küçük, (1994): Bâkî Dîvânı,

Teñkitli Basım, TDK Yayınları, Ankara, s.117)

246

Âşık Çelebî, (1971): vr.80b

ZÂRÎ (16. yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Üsküplü olan Zârî, Sultân II.Bâyezid Hân (M.1481-1512) devrinde yaşamış divan şairlerindedir.²⁴⁷ Babasının adı Karaca Hasan olması hasebiyle kendisi Karaca Hasanzâde sanıyla da tanınmıştır.^{248*} Tezkirelerin hiçbiri mesleği hakkında bilgi vermezken Latîfî, onun kuzât (kadılar) zümresinden olduğunu söyler.

Sultân II. Bâyezid'in mâdihlerinden olduğu söylenen Zârî, latifeci ve ihamlı konuşmalarıyla hazır cevap bir şahsiyettir. Nitekim Latîfî, onun bu özelliğiyle ilgili olarak şu latifeyi rivayet eder: Şairimiz, bir helvacıya “ihâm-ı tamâm” ile konuşup “ halka çingöz var mı” diye sorar. Helvacı da, zarifâne cevap yerinde yüzünü ekşitip sabunu gösterdiğinde “efendi hizmetdeyiz maslahat sabuna kalsın” demiş ve bununla ilgili şu beyti söylemiş:

Dadı var mı güzel helvâyî ki

İllere helvâ bize turşî şatar²⁴⁹

Kaynaklarda, Zârî'nin Sultân II. Bâyezid zamanında vefat ettiği belirtilmektedir.²⁵⁰

²⁴⁷

Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.429; Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.156; Latîfî, (2000): s.285; Fâizî, s.54; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.I, s.389, Madde No: 1065

²⁴⁸

Latîfî, (2000): s.285; Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.156; Riyâzî, Süleymâniye Kütüphanesi, Lala İsmail, No:314, vr.71; Tuhfe-i Nâilî, (2001): s. 389, Madde No:1065

* Bütün tezkireler Zârî'den Karaca Hasan-zâde (Karaca Hasan oğlu) olarak bahsederken, Mustafa İsen'in hazırlamış olduğu Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmında Zârî'nin lakabı Koca Hasan-zâde olarak zikredilmektedir.Bizim de metin karşılaştırması için kullandığımız Kühü'l-Ahbâr'ın Süleymâniye Kütüphanesi, Fâtih Bölümünde 4224 numarayla kayıtlı bulunan nüshasında 194. Zârî'nin lakabı Karaca Hasan-zâde olarak okunmaktadır.Büyük bir ihtimale burada bitişik olarak yazılan ر (ra) ve و (vav) harfleri birbirine çok benzer şekilde yazıldıklarından, Karaca (فوجہ) Koca (فوجہ) şeklinde okunmuş ve lakabı Karaca Hasan-zâde yerine Koca Hasan-zâde olarak aktarılmıştır.

²⁴⁹

Latîfî, (2000): s.285

²⁵⁰

Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.429

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Sultân II. Bâyezid devri şuarâsından olan Zârî, kendi asrında beğenilen ve belli başlı şairlerden biri olmuştur. Latîfî'nin “Bâyezîd Hân mâdihlerindendir” ifadesinden Zârî'nin Sultân II. Bâyezid Hân'a kasideler yazdığı anlaşılmaktadır. Şiirlerinin “meşhûr, muhayyel ve ma‘mûr” olduğunu söyleyen Latîfî, onun güzel manalar da bulduğunu belirtir. Künhü'l-Ahbâr sahibi Ali de Zârî'nin “bazı nâzikçe sözler ve matlalar düşürmekle meşhûr” olduğunu belirtir. Necâtî Bey'in “döne döne” redifli gazeline nazîre söyleyen Zârî, bu konudaki ustalığını da göstermiş olmaktadır. Nitekim Latîfî, Necâtî'nin “döne döne” redifli gazeline ondan daha güzel nazîre yazan kimsenin bulunmadığını belirtir.

Şiirlerinden örnekler:

Matla:

Kemeri kuçmağa ol sîm-beri döne döne
Der-miyân itdi nice sîm ü zeri döne döne^{251*}

Beyitler:

Çeşmüne cân almada cellâd beñzer beñzemez

Ğamzeñe kan dökmede faşşâd beñzer beñzemez

* * *

251

Latîfî, (2000): s.285; Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.156; Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.429

* Necâtî Bey'in “döne döne” redifiyle yazdığı iki tane gazeli mevcuttur (Bkz. Tarlan Ali Nihat, (1997): *Necâtî Beg Divanı*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, s.430- 433). Bunların ikisi de aynı Fe'ilâtın fe'ilâtın fe'ilâtın fe'ilün kalıbıyla yazılmış olup biri beş beyitlik biri yedi beyitlidir.

Bu gazellerden beş beyitlik olanın matla beyti şöyledir:

Bu cefâdan ki kadeh ağzuñ oper döne döne
Nâr-ı gayretde kebâb oldu ciger döne döne
(a.g.e.,s.430)

Necâtî'nin çok meşhur olan yedi beyitlik “döne döne” gazelinin matla beyti ise şöyledir:

Çıkalı göklere ahum şereri döne döne
Yandı kandîl-i sipihrüñ cigeri döne döne
(a.g.e.,s.433)

Destüñi öpmege söz geçmedi ibrâm itdüm

Devlet el virmedi pâbûsına iqdâm itdüm²⁵²

MANASTIRLI ŞAİRLER

AYÂNÎ

(16.-17.yy)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Sultân I. Ahmet (M.1603-1617) devri Őairlerinden²⁵³ olan Ayânî, asıl adı Sûleyman olup Manastır Şehrinde doğmuştur. İlim tahsilini tamamlayıp Monla Çelebî'den mülâzım olmuştur. Fakat kendisi hasta ve zayıf olan Ayânî, henüz bir mansıp almadan genç bir yaşta vefat etmiştir. Yumuşak ve güzel yaradılışıyla Şöhret bulmuş ilim ve irfan sahiplerinden olan Şair, Şûh meşrep, gönlü hoş, akranları arasında üstün ve beğenilen bir Şahsiyet olmuştur.

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Şûh bir yaradılış ve ilim sahiplerinden olan Ayânî, Şiirlerini de bu vadide yazmıştır. Nitekim Âşık Çelebî, onun hasta, güçsüz ve zayıf olmasına rağmen musâhabeti “safâ-bahş” ve Şiirlerinde “hâlet u halâvet” olan bir Şair olduğunu belirtir. Hasan Çelebî de, Ayânî'nin Şiirlerine letâfetin hâkim olduğu, onun belâgat dolu Şu gazelinden belli olduğunu söyler:²⁵⁴

Gazel:

Gülşen-i Şun'da bir gönca-i zîbâsın sen

Bâğ-ı kudretde yâhûd lâle-i hamrâsın sen

Nûrsın Şûret-i insânda yâhûd rûh-i beden

Ki bu âyîne-i hüsn içre hüveydâsın sen

²⁵³ Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.715, Madde No: 3029

²⁵⁴ Âşık Çelebî, (1971): vr.185a, Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.707

Görinür ‘aks-i ruḥuñ âyîne-i ḥâtırda

Mihr-veş zerre-i nâ-çîzde peydâsın sen

Nola ger gülşen-i kûyuña İrem dirse gönül

Yüzi cennet gibi Kevser boyı tûbâsın sen

Ey ‘Ayânî dil-i pejmürdemi iḥyâ itdi

N’ola ger yâre disem var ise ‘Îsâsın sen²⁵⁵

CELÂL BEY
(16.yy./ö.-H.982/M.1574-)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Yahya²⁵⁶ adında timâr sahibi bir sipâhinin oğlu²⁵⁷ olarak Manastırda doğdu.²⁵⁸ Asıl adı Hüseyin²⁵⁹ olup şiirlerinde Celâl(î) mahlasını kullanmıştır.Yüksek rütbelere sahibi olduğu için de kendisi çoğu tezkirede Celâl Beg diye takdim edilir.²⁶⁰ Gelibolulu Ali'nin ifadelerinden anladığımızı göre evli evli ve çocuk sahibi olmuştur.²⁶¹ Gençlik yıllarında timâr sahibi iken²⁶² İstanbul'a gelip bir süre burada kalmıştır.²⁶³ İstanbul'a ilk gelişinde, o zamanda Cezâir timârlarına defterdâr olan İkinci İskender Çelebî'nin hizmetine girmiş, onun iyiliklerini görmüştür. İskender Çelebî, onun terbiyetini üstlenip âdetâ öz evladı gibi hazırlayıp yetiştirir. Bu sıralarda İstanbul'da bulunan tezkire yazarlarından Âşık Çelebî ile sohbet arkadaşlığına başlamıştır. Âşık Çelebî, Celâl

²⁵⁶ Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.I, s.150, Madde No: 603; Mehmet Nâil, Tuhfesinde Celâl Bey'in babasının adını verdiğiinden başka Celâl Bey'in kendisinden de Enderûnî olarak söz etmektedir.Enderûnî ifadesi, devletin idâresine memur olanalar için kullanılan bir tabirdir.Mehmet Nâil de bu ifade ile herhalde Celâl Bey'in sarayda yetişmiş olmasını ve devlet işlerinde memur olmuş olmasına işâret etmek istemiştir.Bununla birlikte babasının adına sadece Tuhfe-i Nâilî'de rastladığımızı belirtmiş olalım.

²⁵⁷ Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.298; Riyâzî, vr.43

²⁵⁸ Ahdî, vr.29; Âşık Çelebî, (1971): vr.63a-63b; Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.255; Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.298;

Beyânî, (1997): s.60; Riyâzî, vr.43; Eslâf, (1975): s.119; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.I, s.150, Madde No: 603

²⁵⁹ Âşık Çelebî, (1971): vr.63a; Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.255; Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.298; Riyâzî, vr.43;

Eslâf, (1975): s.119; Tuhfe-i Nâilî, (1971): C.I, s.150, Madde No:603

²⁶⁰ Hasan Çelebî, Künhü'l-Ahbâr, Riyâzî, Fâizî, Eslâf veTuhfe-i Nâilî kendisini Celâl Bey olarak takdim ederlerken, Ahdî ve Beyânî onu Celâl Çelebî; Âşık Çelebî de madde başlığında Celâlî diye takdim eder, devamında ise kendisinden Celâl Çelebî olarak bahsetmektedir.

Künhü'l-Ahbâr sahibi Ali, "celâl" kelimesinin "büyüklük, ululuk" anlamı ile Celâl Bey'in mahlası Celâl arasında bir münâsebet kurarak Allah'ın bir hikmeti gereği mahlasının cezbesi onu, yüksek makam ve şöhretlere ulaştırdığını hattâ giderek Sultân II.Selim'in sohbet meclislerinin vazgeçilmez kişisi yaptığını söyler. (Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, s.298)

²⁶¹ Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.298; Celâl Bey'in Şam Beylerbeyiliğine tayin edilmek istenmesi ile ilgili şu ifadeler onun evli olduğunu gösterir: "Acabâ seyâhat itdügi yirlerden kanğı memlekete mâil olmışdur diyü vâlide-i Sulţân Murâd Hân izzn-i pâdişâhî-sâmî-mekân ile hâfûn-ı Celâle söyledi". Celâl Beyin Şam'a tayin edilip silâ ziyareti nedeniyle oraya gitmesinin tehiri ile ilgili şu ifadeler de açıkça onun oğlu olduğunu gösterir: "Pes şadr-ı a şam-ı kâm-yâb her hâlde luğ ile cevâb eyledi.İster misîñüz şimdi müteselimiñüz emirle gitsün hemân bu târîhde mülk-i Şâmı zabt itsün mañdümüñuza dağhî hâşlaruñuz sâ'atiyle tevcîh kılnsun sözlerin söyledi.Celâl Beg te'hîri münâsib gördi.Nihâyet hâşlarınıñ bir miğdânn oğluna virdi". Ayrıca Hasan Çelebî (C.I, s.255), Riyâzî (vr.43) ve Eslâf (s.119)'ta onun Hamâ Beyi Cafer Paşa'nın kızı ile evlendiği açıkça belirtilmektedir.

²⁶² Âşık Çelebî, (1971): vr.63b; Hasan Çelebî, (1989): C.I,s.255; Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.298; Riyâzî, vr.43;

Eslâf, (1975): s.119

²⁶³ Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.255

Bey’le meyhâne meclislerinde, Eyyup, Kâğıthâne, Galata ve Hasköy encümenlerinde, Zâtî dükkânında, Atmeydanında, bahar ve hazan sohbet cemiyetlerinde, bazan hamamlar ve Davutpaşa İskelesindeki güzeller seyrinde, bazan da hânkâhlarda vefâ semâında ve meyhânelerde dümbelek semâında ve bunun gibi bir çok yerlerde hemdem olduklarını ve daha o günlerde Celâl Bey’in alınında büyüklük ve yüksek makam ile şöhrat izlerinin “fecd-i sâdık” gibi parladığını söyler.²⁶⁴ Bir müddet İstanbul’da kaldıktan sonra mansıp ve rütbe ummayı bırakıp tarîkat kalenderleriyle seyâhate çıkmıştır. Bu sûretle Arap diyârını, daha doğrusu Şam ve Halep şehirleri ile havâlisini gezerek buradaki tarîkat ve hakikat şeyhleriyle görüşmüş, onların hizmetlerine girmiştir. Marifet sahibi bu büyük insanların yanında dünya zevklerinden uzak olarak kendini ibâdete adayıp nefis olgunluğuyla “abâ-pûş” olup dervişliğe soyunmuştur. Öyle ki, Âşık Çelebî, onun bu aşk ateşinin cezbesiyle bu mukaddes toprakları baştan başa gezdiğini söyler.^{265*} Buralarda Hamâ Beyi Cafer Paşa ile görüşüp tanışmış ve onun himâyesine girerek özel sohbet meclislerine dâhil olmuştur. Âşık Çelebî’nin ifadesiyle “feleğin çemberinden geçmiş” olan Cafer Paşa, Celâl Bey’in kenara atılmış çok hünerli ve değerli bir şahsiyet olduğunu fark etmiş ve kadrini bilmiştir. Celâl Bey’in hat çeşitlerinde diğerlerini hayrette bırakan ustalığı olması ve Cafer Paşa’nın da hoşnüvislikde “kalem gibi eli”nin olması hasebiyle Celâl Bey’e olan muhabbeti daha da artmıştır. Bundan dolayı Celâl’in iyi yetişmesi için “bezl-i himmet” ederek onu geçen zaman tâcının zirvesi yapmıştır.²⁶⁶ En sonunda ise güzel edeple marifetini beğenerek öz kızını verip kendisini damat edinmiştir.²⁶⁷

Arap diyârını gezdikten sonra tekrar Anadolu diyârına geçip buraları gezmiştir.²⁶⁸ Sultân II.Selim şehzâde iken Cafer Paşa kendisinin lalâlığına tayin edilip yanına giderken beraberinde Celâl Bey’i de götürüp Şehzâde’ye takdim etmiştir. Bu şekilde Şehzâde II.Selim’e intisap eden Celâl Bey, Cafer Paşa’nın himmetleriyle ilk

²⁶⁴ Âşık Çelebî, (1971): vr.63b

²⁶⁵ Ahdî, vr.29; Âşık Çelebî, (1971): vr.63b; Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.255; Kühü'l-Ahbâr’ın Tezkire Kısmı, (1994): s.298; Riyâzî, vr.43; Eslâf, (1975): s.119; * Hasan Çelebî ve Riyâzî, Celâl Bey’in Arap diyârını mansıp ummaktan uzak olarak kalenderlerle gezdiğini söylerlerken, Eslâf’ta “rızkını aramak peşinde” seyâhat etiği söylenir.

²⁶⁶ Âşık Çelebî, (1971): vr.63b-64a; Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.255; Kühü'l-Ahbâr’ın Tezkire Kısmı, (1994): s.298; Eslâf, (1975): s.119

²⁶⁷ Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.255; Riyâzî, vr.43; Eslâf, (1975): s.119; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.I, s.150, Madde No:603

²⁶⁸ Ahdî, vr.29

önce Şehzâde'nin özel kâtipliğine tayin edilmiş daha sonra da reîsü'l-küttâp olmuştur.^{269**} Artık bundan sonra Celâl Bey'in alında itibar ve büyüklük izleri gün gibi parlamaya başlamıştır.

Ali'nin Kühü'l-Ahbârında anlattığına göre Cafer Paşa, Şehzâde II.Selim'e bütün arz evraklarını Celâl Bey'in "hüsn-i hattı" ile göndererek Şehzâde'nin dikkatini çekmeye çalışıyordu.Nitekim II.Selim bir gün, lalasından bu dilekçeleri kimin yazdığını sorar.Cafer Paşa da fırsattan bilistifade Şehzâde'ye Celâl Bey'in vasıflarını överek anlatır.Hattâ Ali'nin ifadesiyle "medhinde ifrât idüp hûş-nüvisliğinden mâ'adâ ebyât u eş'ârı dahî vardur" diyerek kendilerine hâs musahip olmaya lââyık olduğunu bildirir.²⁷⁰ Bu şekilde Celâl Bey, giderek Şehzâde II.Selim'in "halvet-serâlarında" yer almaya başlamış ve onun has musahiplerinden ve en yakın adamlarından olmuştur.²⁷¹ Konya ovasındaki muhârebeden sonra, Sultân II.Selim tahta vârisi olunca²⁷² Celâl Bey'in Anadolu timarları defterdârlığı görevine tayin edilip şanla itibarının daha da arttığını görüyoruz.²⁷³ Böylece Sultân II.Selim'in hizmetine giren Celâl Bey, bu görevi saadet ve

²⁶⁹ Âşık Çelebî, (1971): vr.64a; Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.255; Kühü'l-Ahbâr'ın tezkire Kısmı, (1994): s.298; Beyânî, (1997): s.60; Riyâzî, vr.43; Eslâf, (1975): s119; **Âşık Çelebî, Hasan Çelebî ve daha sonra Riyâzî'nin Celâl Bey'in reîsü'l-küttâp olduğunu söylemelerine karşı, Gelibolulu Ali, Kühü'l-Ahbârında bu bilgiyi yalanlayıp garip bulmaktadır: "*Çarâbet bundadur ki tezâkir yazarlarından Monla Hasan bin el-muhennâ tetebu-unda taqqâr idüp reis-i küttâb oldı diyü yazmış .hâlâ ki yañılmış*" der. Ayrıca burada herhalde kadettiği kişi Âşık Çelebî olacak, Celâl Bey'in "akal dengesini kaybettiği, yükselmesi düşüşe döndüğü zaman kötü davranışlara koyulmadığı" bilgisini de kabul etmeyecek şu şekilde eleştirir: "*Merhûm Âşık ise mizân-ı akl u idrâkle deprendi. İrtifâ-ı inîçâta mübeddel olıcağ vaz-a mürtekb olmadı dimiş. Defaten şadr-ı a'zam ve müft-i ešham ve şeyh-i mükerrrem cenâbına mu'lefe'ti ve adem-i müdârâtını fehm itmemiş. Mâ-ıçâal ol yolda vefat itdi*". Bununla birlikte burada bizim kullandığımız Âşık Çelebî Tezkiresinin iki nüshasında da bu mahiyetteki bir bilgiye rastlamadığımızı belirtmek istiyoruz

²⁷⁰ Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.298

²⁷¹ Tezkirelerin hemen hepsi Celâl Bey'in Sultân II.Selim'e intisâb edişini yukarıdaki şekilde ve Cafer Paşa'nın himmetleriyle izâh ederlerken, Ahdî, tezkiresinde bunu başka ilginç bir olaya dayandırmaktadır.Şöyle ki: "Celâl Bey, Halep'ten Anadoluya geçtiği sırada tahtta bulunan Sultân Süleyman Hân'ın beş şehzâdesi; Sultân Mustafa, Sultân Mehmed, Sultân Selim, Sultân Bâyezid ve Sultân Cihângîr vardır.Hepsi de hayatta ve sağıhtadırlar.Sultân Süleymân bunlardan hangisini taht vârisi yapacağı konusunda mütereddid iken Celâl Bey, istihâreye yatıp rüyasında gördüğü bir pire bunu sorar.Pir de şu hadis-i şerifle olaya açıklık getirmiştir: "*hayru'l-umûri evşâ muhâ*", yani, "işlerin en hayırlısı orta olanıdır".Bunları kıta şeklinde nazma çeken Celâl Bey, Şehzâde Selim'in bir meclisinde okumuştur. İşte Ahdî, bu kıtayı Şehzâde II.Selim'e okuduktan sonra Celâl Bey'in, Şehzâde'nin musâhibi olma şerefine ererek akranları arasında sıvrıldığını söyler.

²⁷² Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.298

²⁷³ Ahdî, vr.29-30; Âşık Çelebî, (1971): vr.64a; Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.255; Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.298

büyüklik sermâyesi bilip onun saadet kapısından hiç ayrılmamıştır.²⁷⁴ Ali'nin başkalarından rivâyetle anlattığına göre, Celâl Bey'in Sultân II.Selim'in muhit ve meclisinde bulunmuş olduğu süre 20 yılı bulmaktadır.²⁷⁵

Celâl Bey, Anadolu timarları defterdârlığı görevinde iken Anadolu beylerbeyi olan Cenâbî Paşa vefat etmiş.Celâl Bey de vefatına şu tarihi düşürmüştür:

Kıta:

Cihândan munkaatı ' olup Cenâbî

Mü'essir oldı gâlib tîğ-i mirrîh

Bir eksiklüye naql itdüm bu hâli

Vefat itdi Cenâbî didi târih²⁷⁶

Bu arada yine Pâdişâh'ın muhitinde bulunan Celâl Bey, Pâdişâh'ın nezdinde çok tutulurdu. Bu sebeple devrinde hayli nüfuz sahibi olmuştu.Bir çok kimseyi elinden tutup yüksek pâyelerine çıkarmıştır. Bu aralar “veliyy-i ni‘metüm va bâ‘is-i devletümdür” diye Cafer Paşa hanedânının hakkına riyâet ederdi.Öyle ki, Cafer Paşa'nın oğlunun beylerbeyi (mîr-i mîrân) olması için çok uğraştı.²⁷⁷ Daha sonra, Sultân II.Selim tahta oturup pâdişâh olunca ise Celâl Bey, kendi talebi üzerine emîr-i âlem yapıldı.²⁷⁸ Böylece Hasan Çelebî, onun “ ‘alem-mișâl akrân u emșâl arasında ser-firâz ve mânend-i livâ-i sa‘âdet-pîrâ-yı sulțânî cümleden bâlâ vü mümtâz”²⁷⁹ olduğunu söyler.

²⁷⁴ Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.255

²⁷⁵ Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.298

²⁷⁶ Âşık Çelebî, (1971): vr.65a

²⁷⁷ Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.298

²⁷⁸ Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.256; Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.298; Riyâzî, vr.43; Beyânî, (1997): s.60; Eslâf, (1975): s.119; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.I, s.150; Madde No:603

²⁷⁹ “akranları arasında sancak gibi sivrilmiş ve saadet getiren sultânın sancağı gibi hepsinden üstün ve seçkin” (Hasan Çelebî, C.I, s.256)

Geçim kaynağı, Pâdişâhın akçesi ile zeâmeti olan²⁸⁰ Celâl Bey'in Pâdişâh himâyesindeki bu hayatı devletin bazı ileri gelen adamlarıyla anlaşmazlığa düşmesine²⁸¹ kadar devam etmiştir. Gelibolulu Ali'nin anlattığına göre Celâl Bey, Sultân Selim'in tahta culûsundan sonra emîr-i alem olunca Vezîr-i azam Uzun Mehmet Paşa, Şeyhülislâm Ebu Suud Efendi ve Baş Vâiz Nureddinoğlu Muhyiddin gibi devlet büyükleriyle anlaşmazlığa düşüp onlara olan düşmanlığını açığa vurma yolunu tutmuştur. Ali'nin ifadesiyle sanki o, “bu tarîkla teferrüd u tefavvuk hâtırâsında”²⁸² oldu. Bu davranışından dolayı biraz da Mehmet Paşa'nın tesiriyle Pâdişâh nezdindeki itibarını kaybetmiş ve musahipliğinden ayrılarak Şam beylerbeyiliğine tayin edilmiştir. Halbuki yine Ali'nin anlattığına göre Şam Beylerbeyiliğine atandığına dâir kendisine “hatt-ı hümayûn” verilmeden sadece iki gün önce Pâdişâh'ın meclisine kabul edilmiş ve eskisinden daha fazla iltifatla bahşilere mahzar olmuştur.²⁸³ Öyle ki Celâl Bey, hayatında bu kadar çok iltifat görmediğine binâen bunu Pâdişâh'ın meclisinde ayağının sâbit olduğuna hamletmiştir. Fakat kendisine Beylerbeyilik varakası verilince her nekadar şaşkına dönmüş ise de “rızâdan gayrı çâre”nin olmadığını, inat ederse faydasından çok ziyânının olacağını müşâhade etmiştir. Kısacası, artık evvelki fırsatla sıcaklığın kalmadığını ve “sultânlarda vefâ yoktur” nüktesinin gerçekleştiğini tüm çıplaklığıyla görmüştür. Pâdişâh'ın el ve eteğini öptükten sonra sadrazama gitmek için izin alır. Bir iki gün sonra beynesselâtinde yalnız bulunduğu sırada Mehmet Paşa'ya varıp Şam kıssasını anlatır. Fakat muradının ilk önce sıla ziyaretine gitmek olduğunu söyleyip, geldikten sonra Şam emrini almak ve haslarının o zaman kendisine verilmesi için ricada bulunur. Mehmet Paşa da lutufla cevap verip sılasına gitmek için gerekli izni verir. Hattâ “*ister misiñüz şimdi mütesellimiñüz emirle gitsün hemân bu târîhde mülk-i Şâmu zabt itsün mahdumuñuza dahî hâşlaruñuz sâ'atiyle tevcîh kılsın*” sözlerini söylemiştir. Celâl Bey ise, tehiri uygun görür ve zaten Pâdişâh fikrinin kesinlikle aleyhine değiştiğini görmesiyle hemen çekilip sılasına gitmeye karar vermiştir.

280

Ahdî, vr.30; Âşık Çelebî, (1971):. vr.64a; Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.255-256; Ahdî, “Hâlâ Pâdişâh-ı âli-himmetüñ devletinde ve şehzâde-i nigû-hulûkunuñ nazar-ı inâyetiyle müteferriq bölüğünde yüz biñ akça ile zeâmete mutaşarnf ve umûr-ı devlete vâkıf kimesnedür” ifadesinde Celâl Bey'in aldığı akça miktarını da belirtmiş olmaktadır.

281

Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.257; Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.298-299-300; Riyâzî, vr.43; Eslâf, (1975): s.120

282

“bu yolla tek ve üstün olma düşüncesinde”

283

“üç yüz dînâr muqavvam ve kırk biñ akçalık bir faşşî elmas îâtem Acem kalçalarından bir bisât-ı âli-kıyâm bahşış olunmuş idi”

Gitmeden önce son bir kez “bezm-i hâss”a girse de Ali’nin ifadesiyle “*anda dahî ne evvelki ülfeti gördü ne bir şemme safâ sürdü*”. Bazılarının söylediği ve yine Ali’nin rivâyet ettiği habere göre ise Celâl Bey’in Pâdişâh çevresinden uzaklaştırılmasına “*Fazlullâh Hurûfi’nuñ Cavidân nâm mecmu’a-i muzabrefâtına rağbet*”i sebep olmuştur. Buna göre, Şeyhülislâm Ebussuud Efendi Pâdişâh’a mektup gönderip içinde “*Bu maķûle rafz u ilhâdla müttehem olan şahşuñ harem-i muhtereme duķûli câ’iz degildür*” diye yazmıştır. Bunun üzerine Beylerbeyilik yoluyla Şam’a gitmesine karar verilmiştir. Riyâzî’nin de kendisine isnâd edilen bazı suçlarla “*meclis-i Pâdişâhîden dûr edildi*” derken her halde “*cerâyim-i isnâdi*”den kastı yukarıdaki suçlamalar olmuştur. Nihayetinde kendisine ilk önce sıla ziyaretinde bulunmasına izin verildi. Son olarak Pâdişâh’ın meclisine girerek “*üç yüz hasene in’âmları*”na mahzar olmuş. Bunun yanında Sadrazam Mehmet Paşa da kendisine “*beş yüz sikke dînâr-ı bî-hemtâ ve bir katar katır ve bir katar deve ve üç re’s rahş-ı sebük-pâ ve nice tonluk isķarlat ve atlas u kemhâ*” bağışında bulunmuştur. Öyle ki Celâl Bey, “*dünyâda hîdmet idicek Mehmed Pâşâ imiş*” diyerek vezîr-i azama ettiği muhalefetinden dolayı pişmân olmuştur. Bu şekilde hemen bütün ömrünü yanında geçirdiği Pâdişâh II.Selim’in muhitinden uzaklaştırılan Celâl bey, sılası Manastıra doğru yola çıkmıştır. Fakat tezkirelerin ifadesiyle ayrılık acısıyla candan ayrılmış, “ölümü müteayyen” olan hastaya dönmüştür. Manastır’a yola çıktığı ikinci konaktan aşağıdaki matlayla başlayan gazeli yazıp Pâdişâh’a göndermiştir.

Matla:

Buçeşm-i hûn-feşânum giryân olur kalur mı

Seyl-i sirişküm âhir ‘ummmân olur kalur mı

Manastır’a varınca ise aşağıdaki beyti yazıp Pâdişâh’a göndermiştir.

Beyit:

Bunca feryâdum işitdün dimedün dâd ideyin

Sen ki dâd itmeyesen ben kime feryâd ideyin²⁸⁴

Hulâsa Celâl Bey, Pâdişâh'ın muhitinden ayrılarak sonunda memleketi Manastır'a dönmüş. Manastır'a döndükten kısa bir süre sonra Pâdişâh'ın sohbetleri ruhuna işlemiş olduğundan bu ayrılık acısına dayanmayarak teessürden H.982/M.1574²⁸⁵ yılında burada vefat etmiştir.²⁸⁶

Celâl Bey, devrinde gerek Pâdişâhtan gerekse etrafından çok hürmet ve itibar görmüş bir şahsiyettir. Sürekli devrin münevver kişileri ve ilim sahibi olan büyük şeyhlerle bir arada bulunmuş, bu insanların yüksek ahlakla yaşayış güzelliklerinden nasibini almıştır. Bundan dolayı Ahdî, onun faziletli ve kâmil kişiliğiyle ilm-i te'vilde gizli sırların kâşifi ve aydınlıklar sahibi olarak bu devirdeki hakikat ile tarikat dairesinin kutbu, büyük şeyhlerin güzîdesi ile basiret sahiplerinin gözdesi olduğunu belirtir.²⁸⁷

Kendisi bilgili, olgun, edepli, dürüst ve mütevazı kişiliğiyle devrinde dikkat çekmiş, Pâdişâh'ın sayısız bahşişleriyle ihsânlarına nâil olarak yüksek makamlarla mevkilere ulaşmıştır. Bunun yanında, onunla arkadaşlık etmiş ve kendisini yakından tanıyan tezkire sahibi Âşık Çelebî'nin anlattığına göre, Celâl Bey'in Pâdişâh'a yakınlığı arttıkça dinini ve rütbesini ile dünya ve ahiret işlerini muhafaza etme konusunda daha da dikkatli davranmıştır. Yine kendisine yapılan ikrâm ve gösterilen hürmetler arttıkça saltanata ve devlet nâmusuna hâlel getirici hâl ve hareketlerden sakınması da o derece artmıştır.

Hayatında yapmış olduğu bütün işler, "*mîzân-ı hayır-h'âhi ile 'âkıbet-endîşi*" ile

²⁸⁴ Kühnü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.298-299-300; Hasan Çelebî (C.I, s.256) ve Eslâf (s.119), Celâl Bey'in tekaud edilip Manastıra gönderildiğini söylerler.Hattâ Eslâf'ta kendi isteğiyle emekli edildiği söylenir.Sultân Selim'in şehzâdeliği zamanından Celâl Bey'in dostu olan Kühnü'l-Ahbâr'ın yazarı Ali'nin yukarıdaki rivayeti daha doğru olsa gerektir.

²⁸⁵ Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.I, s.150, Madde No: 603, Burada Mehmet Nâil'in Celâl Bey'in vefatıyla ilgili düşüğü notu aynen veriyoruz: "*Mecellede, senesi gösterilmeksizin Yavuz Sultân Selim-i Evvel zmnında vefât ettiğı yazılı ise de vefatı târihine göre Selim-i Sâni asrına musâdıftır.*"

²⁸⁶ Tezkirelerdeki bütün ifadeler Celâl Bey'in Manastır'da vefat ettiğini imâ ederken, Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğünde onun "Manastır'a giderken yolda öldü"ğü yazılıdır.

²⁸⁷ Ahdî, vr.29

tartılmıştır. Hâl ve hareketlerinden ne kimse korkmuş ne de rencide olmuştur. Devrinde bir hayli nüfuz sahibi olan Celâl Bey, bir çok insanı elinden tutmuş, yüksek pâyelerine çıkmalarında yardımcı olmuştur.²⁸⁸ Yardım ettiği kişilerden biri şair Nihânî Turak Çelebî olmuştur. Nihânî Turak Çelebî, Celâl Bey'in hüsn-i terbiyetiyle Pâdişâh'ın meclisine dâhil olup musahibi olmuştur. Daha sonra ise iki şairin araları bozulup Ali'ni ifadesiyle “iki ‘âşık bir dil-ber sevmişe dönüp ‘uğde-i ülfetleri çözüldü”, Turak Çelebî, Celâl Bey'e aleyhtârlık etmeye başlamıştır. Nitekim, Merhum Celâl Bey bir murabbaında:

“Her kimi çekdümse cefâsın çekdüm”

mısraı ile bu durumunu anlatır. Fakat Nihânî Turak Çelebî, fazla ömürlü olmayıp genç yaşta vefat etmiştir.²⁸⁹ Görüldüğü gibi Celâl Bey'in yardım ettiği kişilerin bir çoğu aslında yardım edilme hakkının uzağında ve daha sonra kendisine düşmanlık etmiş olan kişilerdir. Fakat Âşık Çelebî, bu kişilerin Celâl Bey'in bereketli sabrıyla lâyük oldukları cezâlarını bulduklarını söyler. Özetle Celâl Bey, doğrulukla temizliği kendisine düstür edinmiş, dedi kodaya hedef olmaktan uzak, sadakat konusunda uyarı tam, tecrübe konusunda değeri büyük ve kin, hile ve dertlerden uzak bir şahsiyet olmuştur.²⁹⁰

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Kaynallarda coşkun, hoş sohbet yaradılış ve büyük himmet sahibi olarak kendisinden bahsedilen Celâl Bey, şairliğiyle şiirleri de övülen çok yönlü bir şahsiyettir. Ahdî, onun şiir ve inşâda “*bî-misl ü bî-mânend*” olduğunu ifade ederek, “*elfâz-ı nefîs ile meclis-ârâ*” ve “*kelimât-ı selîs ile sâhib-i edâ*” yani edâ ve üslup sahibi, Arap lisânında “*fâsihü'l-beyân*” olan Hasan misâli sâhir (büyüleyici), Fars dilinde ma‘ânî-perver Hoca Selmân gibi mâhir, Türk dilinde Nevâyî gibi “*mazmûn-ı hâssa kâdir*” ve Nesîmî gibi çok şiirlerinin olduğunu belirtir. Ayrıca Ahdî, Celâl Bey'i “*bûlbül-i*

288 Âşık Çelebî, (1971): vr.64a

289 Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.298

290 Âşık Çelebî, (1971): vr.64a

gülistân-ı ma‘ânî” ve “*tûfî-i şekeristân-ı hûş-edâ*” olarak niteleyerek “*güftâr-ı şeker-rîzi*” ve “*eş‘âr-ı gül-bîzi*” ile onun “*bî-nazîr*” olduğunu, “*ma‘ânî-i hâs*” bulmada ve yakıcı söyleyişleri ile Hüsrev (güneş) gibi olduğunu, nazmındaki kudreti ile her zaman bir “*tarz-ı nev*” peydâ ettiğini ve aynı zamanda “*şu‘arâ-yı zamân ve zürefâ-yı cihân*”ın benzersiz çoğu gazellerine nazîre söyleyip bu kişilerin câyizelerine ve iltifatlarına mahzar kaldığını söylemektedir.²⁹¹ Âşık Çelebî de, “*egerçi şiiirleri hûsn-i behçetde medh u ta‘rifden müstağnî ve her bir hayâli hacle-i nâzda bir şâhid-i bâ-ma‘nâdur*” ifadeleriyle Celâl Bey’in şiiirlerinin güzellik bakımından methedilmeye ve tarif edilmeye muhtaç olmadığını, zâten şiiirlerindeki her bir hayâlin nâz ve güzellikte manalı birer şâhit olduklarını söyleyerek hem şairliğini hem orijinal hayâleriyle şiiirlerini över. Ayrıca onun coşkun tabiatlı olduğunu ve eşsiz söyleyişler ve inci gibi şiiirler sahibi olduğunu da belirtir. Bir ara kendisiyle arkadaşlık etmiş Âşık Çelebî, onun şöhreti hakkında konuşurken de,

Haţtuñ gibi gül-i ter bir gülistânda bitmez

Çadduñ misâli ‘ar‘ar bâğ-ı cinânda bitmez

matlaıyla başlayan gazelini söylediğinde bu gazelindeki,

Bir bir işin bitürdüñ kûyuñda kullaruñuñ

Âgâh ol ey gül-i ter cân bustânda bitmez

beytinin bir hayli şöhret bulduğunu söyler ve bu gazeline “*mümeyyiz-i şu‘arâ olan Zâtî ve sâir şu‘arâ*”nın nazîreler söylediğini belirtir.²⁹² Gelibolulu Ali de onun “*pâkîze-gûy*” bir şair olduğunu söyler. Ayrıca esrar kullandığını ve bu sebeple hâtırına geleni şiiirde söylediğini ve nihâyet esrarın etkisinde hayâleriyle süslediği şiiirlerinin sanki “*bir mükerrer cûy*” olduğunu söyleyerek Celâl Bey’in şiiirlerinin çok akıcı olduğunu belirtir.

²⁹¹ Ahdî, vr.29

²⁹² Âşık Çelebî, (1971): vr.63b, 64b

Ali, ayrıca kendisiyle Celâl Bey arasında geçen bir olayı da anlatır. Şöyle ki: Çevrede herkesin aklını başından alan bir güzel varmış ve bir gün ortalıkta arz-ı endâm etmiş. Celâl Bey ve Ali ikisi bu güzel hakkında irticâlen birer matla söylerler. İlk olarak Celâl Bey,

‘Îd-i vaşluña irişmege tek imkân olsun

Bir başum var yoluña ol dahî kırbân olsun

matlarını söyler. Bunun üzerine Ali de,

Öldürürsün seni cân ile gönülden seveni

Beni evvel beni ey gözleri kıttâl beni

matlarını edâ ederek ertesi gün Turak Çelebî vasıtasıyla ikisinin de “bediheleri”, Şehzâde II.Selim Hazretlerine gösterilerek durumları bildirilir. Şehzâde ikisine de yirmişer hasene ihsânda bulunmuştur. Bunun üzerine Şehzâde’ye Ali’nin edâsının yüksek ve âşikâne, Celâl’in ise “valsına” ifadesindeki hafiflikle söyleyiş değerinin “miyâne” olduğu söylenmiş ve durumun böyle olmasına rağmen ihsânda niçin beraber tutuldukları sorulunca, “onun (Celâl Bey’in) makam ve rütbesinden, Ali’nin de marifet ve itibar kemâlinden kaynaklandığını bildirmiştir. Böylece Ali, nâzikçe Celâl Bey’i eleştirerek kendisinin şiirde ondan daha üstün olduğunu belirtmek istemiştir.²⁹³

Hasan Çelebî ise, gerçekte Celâl Bey’in şiirlerinin hoş olup güzel tertip edilmiş olduğunu ve çok beğenildiğini söyler. Tasavvufâne söylediği şiirlerde “o kadar letâfetle melâhat”ın bulunmadığını söylemekle beraber güzel şiirlere ve hoş, beğenilen söyleyişlere ve “pür-belâgat” şiirlere sahip olduğunu belirtir.²⁹⁴ Ahdî de, şairin halk arasında okunan sayısız şiirlerinin olduğunu söyler ve gazellerini “gazel-i bî-bedel”

²⁹³ Künhü’l-Ahbâr’ın Tezkire Kısmı, (1994): s.300,301

²⁹⁴ Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.256, “El-ḥaḳ eş-âri maḳbûl ve mürettebe-i taḥsîn ve kıbûle vuşûl bulmuşdur”.... “Egerçi taḥavvufâne didügi eş-ârında çendân leḳâfet u melâḳat yokdur.Lâkin eş-âr-ı ḥûb ve güftâr-ı mergûb dahî çokdur...”

olarak nitelendirerek Celâl Bey'in çok güçlü bir gazel şairi olduğunu belirtir.²⁹⁵ Bütün bunların yanında tezkirelerde yer alan bazı beyitlerinde Celâl Bey'in kendisinin de kendi şairlik kabiliyeti ile şiirlerini övdüğünü veya öz eleştiride bulunduğunu görüyoruz. Maselâ, şu beytinde kendi şairlik kabiliyetiyle şiirini överken,

İ'tikâdum bu Celâlî maḥzeninde ṭab'uñuñ
Beglere lâyıḳ nice biñ lü'lü-yı şeh-vâr var

aşağıdaki beytinde kendi şiirlerinin eleştirisini yapmaktadır,

Ba'zı şî'rüm ḳaṭı küstâḥ gelür baña Celâl
Oḳumadan varur ol serv-i ḥırâmân eline²⁹⁶

Butün bunlardan yola çıkarak Celâl Bey'in güçlü ve objektif bir şair olduğunu söyleyebiliriz.

Bütün Rumeli şairlerin şiirlerinde görülen samimilik, kuvvetli hayâl gücü ve sade dili kullanma ile çokça atasözü ve deyimlere yer verme özelliği Celâl Bey'de de görülen en büyük özelliklerden bir tanesidir. Onun şu beyitlerinde bu özelliğini en iyi şekilde görmek mümkündür:

Bir bir *işin bitürdüñ* kûyuñ ḳullaruñuñ
Âgâh ol ey gül-i ter *cân bôstânda bitmez*

* * *

La'lüñ öpmiş câm-ı mey iç sen daḥî ḳanın anuñ
Pâdişâhum ḥükm-i şer'îdür muḳarrer *ḳana ḳan*

295 Ahdî, vr.30

296 Âşık Çelebî, (1971): vr.64b

Câm-ı Kevserdür didüm câm-ı şarâbuñ ‘aynına

Ehli bezme göz kıpar baqđum habâbuñ ‘aynına²⁹⁷

* * *

‘İyd-i vaşına tek irişmege imkân olsun

Bir başum var o dağî yolına *kurbân olsun*²⁹⁸

* * *

Emrine râm u musahhir olsa tañ mı ins u cân

Hatt-ı yâkût-ı Süleymân mühridür hâtem dehen

Hat degildür lebleri etrâfını alan muhîf

Küştesiyçün *karalar giymiş* tûr-ı mâtem dehen²⁹⁹

Yukarıdaki beyitlerinde yer alan, “cân bôstânda bitmez” atasözü ile “işin bitürdüñ = işini bitirmek” , “kana kan (istemek)” , “göz kıpar = göz kırpmak” , “kurbân olsun = kurbân olmak” , “emrine râm (olmak)” , “karalar giymiş = karalar giymek” gibi deyimler sanırım Celâl Bey’in şiirlerinde atasözü ve deyimlerin kullanılması hakkında bir fikir vermektedir. Bunlar da sadece iki üç tezkirede yer alan bazı beyitlerinde kullanılan atasözleri ile deyimlerdir.

Celâl Bey, şairliği yanında “hış-nüvisliği” yani güzel yazısıyla, hattat oluşuyla da şöhret bulmuştur. Âşık Çelebî, onun hat çeşitlerinde “kalem gibi eli” ve görenleri hayrette bırakan ustalığının olduğunu söyler.³⁰⁰ Ahdî ise, Celâl Bey’in hattatlığı yanında resim nakkaşlığında da çok kuvvetli bir el sahibi olduğunu belirtir ve bu konuda şunları söylemektedir: “*envâ‘-ı huţûf yazmada bir derecede mâhirdür ki kâtib-i kazâ vü kader*

297 Âşık Çelebî, (1971): vr.63b

298 Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.257

299 Ahdî ,vr.30

300 Âşık Çelebî, (1971): vr.63b

şahâyif-i eyyâmı kalem-i şun‘ ile meşq ideli mişâlin yazmamışdur ve rüsûm-ı nuķûşa bir reng ile kâdirdür ki nakķkâş-ı ezel kilik-i nigâr-ı lem-yezel ile tarķ-ı zemîn u zamânı çekeli ol muţâla‘a-i şerîfle gözden geçürüp görmişlerdür.” Yani hat çeşitlerinde o derecede mâhir olduğunu söyler ki Allah’ın yaratma kaleminin o zamana kadar onunbenzerini kaydetmediğini ve resim nakışlarına da o kadar kadir olduğunu söyler ki pürhayâl olan güzeller nakışlarına Allah’ın yarattıklarından kimsenin aklının ermediğini ve büyük nakış ustalarının kitaplarının çoğunu mutalaa ederek gördüğünü ve şiirlerindeki güzelliği böyle kitapları görüp mutalaa etmiş olmasına bağlamaktadır.³⁰¹

Bütün bunların yanında Celâl Bey, güzel sesiyle de şöhret bulmuş ve güzel murabbalar bağlamıştır. Onun Şehzâde II.Selim’in hizmetinde iken,

Çoyun elâ gözlü İsmâ‘ilüm ol körpe kuzı

mısrâı ile bağladığı murabbainın meşhur olduğu söylenir.³⁰²

Celâl Bey’in ayrıca, târih düşürme konusunda da kabiliyeti olan bir şairdir. Nitekim kendisi Anadolu Defterdârı iken Anadolu Beylerbeyiliğinde bulunan Cenâbî Paşa’nın vefatına aşağıdaki kıtayı târih olarak düşürmüştür.

Kıta:

Cihândan munķatı‘ olup Cenâbî

Mü’essir oldı gâlib tîğ-i mirrîķ

Bir eksiklüye naklitedüm bu hâli

Vefât itdi Cenâbî didi târiķ³⁰³

301 Ahdî, vr.29

302 Künhü’l-ahbâr’ın Tezkire Kısmı, (1994): s.300

303 Âşık Çelebî, (1971): vr. 65a

Bazı mensur eserleri de bulunan Celâl Bey, tabiatının bir neticesi olarak munazara şeklinde Sa‘d u Sa‘îd adlı bir sürûr-encâm kitâbı yazmıştır. Bunun yanında bilgili kişilerce çokça beğenilmiş manzum bir Şerh-i ‘Avâmil kitabı ve aynı şekilde hüner erbâbının beğenisini kazanmış Aruzun faydalarını anlatan manzum bir risâlesi daha bulunduğu söylenmektedir. Ayrıca kaynaklarda, Hüsn-i Yûsuf adlı küçük bir manzum eseri daha olduğu söylenmektedir. Bu eserinde güzellerin vücudunun her azası hakkında birer gazel söylemek suretiyle 29 gazeli toplamıştır. Ahdî, onun bu eserini şu şekilde değerlendirir: *“Daḥî Hüsn-i Yûsuf nâm risâle bir taṣnîf-i ḥûb ve te’lif-i merḡûbdur ki elfâz-ı rûḥ-efzâ-yı rengîn ve ḥôş edâsı şîrîn derece-i taḥrîr u taḳrîrden müberrâ vü mu‘arrâdür ve ser-â-pâ a‘zâ-yı şâhid ve ra‘nâ vaşfinda yigirmi ṭokuz ‘aded ḡazel-i bî-bedel ve bir kaç nazm-ı pür-meşel ile şaḥîfe-i beyânı muraşşa‘ vü mülemmâ kılmışdur”*. Ahdî tezkiresinde yer alan ve “sıfat-ı dehen” yani “ağız vâsfinda” yazılmış aşağıdaki gazel onun bu eserinden alındığı söylenmektedir.

Gazel:

Merde ihyâ eyler açsa ol Mesîḥâ-dem dehen

Deyr-i ḥüsninde lebi ‘Îsîdürür Meryem dehen

Bûseler şunşa leb-i la‘linden eksilmez müdâm

Bezm-i ḥüsninde lebi Cemşîd Câm-ı Cem dehen

‘Îyd-i aḥḥîdür vişâli âsitânı müdde‘î

Fi’l-ḥaḳîḳa ka‘bedür ḥüsnice zemzem dehen

Emrine râm u musaḥḥir olsa tañ mı ins u cân

Ḥaṭṭ-ı yâḳût-ı Süleymân mührîdür ḥâtem dehen

Görinür kıand-ı mükerrer her nazarda lebleri
Anlaruñ beñzer ki mâ-beynde dür-i müdgam dehen

Hağ degildür lebleri etrâfını alan muhîf
Küştesiyçün kıaralar giymiş tûr-ı mâtem dehen

Lebleri hûn-h^vâra leflerle döşedi tamâm
Şaklaşun Hağğ hağğına açmış dür-i ‘âlem dehen

Dil-i kemer gibi dehân kıor kıolaşup beline
Kılca hûd mû-yı miyânında degildür kem dehen

Varluğı yokluğı bir oldu Celâlûñ gördi kim
Mazhar-ı esmâ lebidür noğta-i mübhem dehen³⁰⁴

CIVÂNÎ (16. yy.?)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Manastır'da doğmuş olan Civânî Efendi, ehl-i ilm zümresinden ve kadılık yapmış biridir. Şahsiyet olarak gönlü hoş ve neşeli bir mizaca sahip olduğu söylenir. Kaynaklarda şairin yaşadığı yüzyılı belirtilmemiş olmasına rağmen Sehî Tezkiresi'nde yer aldığına göre 15. veya 16. yüzyıl divan şairlerinden olmalıdır.

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Sehî Bey, neşeli bir tabiata sahip olan Civânî'nin avâmâne sözleri ile merdâne şiirlerinin olduğunu belirtmektedir.

Şiirlerinden örnekler:

Matla

Vefâ bünyâdı dil-berde n'olaydı üstüvâr olsa

Ya ben bî-çâre vü üftâdede şabr u qarâr olsa³⁰⁵

FÂİK (19.yy)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı Sâlih Fâik Bey³⁰⁶ olan şair, H.1241/M.1825 senesinde Manastır'da doğmuştur.³⁰⁷ Manastır hânedânından olan Fâik Bey³⁰⁸, Hacı Ahmed Bey adında birinin oğludur.³⁰⁹ Gençlik yıllarında H.1276/M.1860 senesi içinde İstanbul'a gelmiştir. Altmış yedi yaşına gelince kendisine Rikâb-ı Hümâyûn Kapucı Başılığı rütbesi verilen Fâik Bey, altmış sekizinci yaşının sonlarına doğru ise Harput eyâletinde ki Siverek kaymakamlığına getirilmiştir. En sonunda ise Siverek kaymakamlığından ayrılarak İstanbul'a dönmüştür.^{310*} H.1317/M.1899 senesinin Ramazanında vefat ederek Rumeli Hisârı kabristanında defnedilmiştir.³¹¹

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Fatîn'de Fâik Bey'in kişiliği ve şiiri hakkında bir değerlendirme ifadesine rastlanamamıştır. Fakat burada örnek verilen Farsça bir gazelinden³¹² yola çıkarak onun, Farsça şiir yazacak kadar Farsçaya vâkıf olduğunu ve Türkçe şiirlerinin yanında Farsça gazelleri de olan bir şair olduğunu söyleyebiliriz.

Şiirlerinden örnekler:

Beyit:

Bu çâr-tâk-ı 'âlem zindân-ı pür-belâdür

Her ferd-i âferîde bir derde mübtelâdür³¹³

³⁰⁶ Fatîn, Hâtimetü'l-eş-âr, Süleymâniye Kütüphanesi, Rauf Yekta Bölümü, No: 310, s.318; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.744;

Madde No 3136

³⁰⁷ Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.744; Madde No 3136

³⁰⁸ Fatîn, s.318

³⁰⁹ Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.744; Madde No 3136

³¹⁰ Fatîn, s.318-319, *Fatîn tezkiresinde Manastırlı Sâlih Fâik Bey'in görevleri ve yerleri bu şekilde anlatılırken, Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.744, Madde No:3136'da ayrıca Sâlih Fâik Bey'in Sinop mutasarrıfı olduğu kaydedilmiştir.

³¹¹ Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.744; Madde No 3136

³¹² Fatîn, s.319

³¹³ Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.744; Madde No: 3136

HÂFIZ
(18-19.yy./ö.H.1218/M.1803)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı Ebûbekir olan Hâfız Dede, Manastır'da doğmuştur. Kendisi, sülâlesi vezirler olan, mal ve mevki sahibi zengin bir kimsedir. Fakat bütün bu dünyalıklarından vaz geçerek, manevî izzetin peşine düşüp İstanbul'a gelmiş ve burada Mevlevî tarikatına intisap ederek Galata Mevlevîhânesinde Şeyh Galibin elinden külâh giymiştir.³¹⁴

Tezkire yazarı Esrar Dede, Hâfız'ın güler yüzlü fakat acaip hâl ve hareketleriyle Derviş Habîbî adında birine yakın olup onun gibi manasız sözler söylediğini belirtir. Kalender ve rind meşrep olduğundan ehl-i sûret insanların kendisinden nefret etmelerine sebep olup insanların çoğu onun noksanlığı ile saygısızlığına işâret ettikleri belirtilir. Esrâr Dede ise, ehl-i sûret insanların Hâfız hakkındaki görüşlerine karşı, *“Bizim hatâ yapmamız hep mümkündür/Aşkın adımızı kötüye çıkarması ve sarhoşluk coşkusu hep vardır./Ey sevgili zamaneden maksat sen olduğun için/ Şikâyete yer yok, sen olduğun için herkes vardır”* rübâisindeki mana gereğince “ehl-i fenâ”nın bilinen rütbenin üstünde olduklarını, dolayısıyla Hâfız'ın da “ehl-i fenâ”dan biri olarak bu yüksek rütbe sahibi insanlardan olduğunu fakat, ehl-i sûretin bunu göremediklerini söyler. Özellikle Hâfız'ın ölmeden altı gün evvel kendi vefatına târih düşürmesi, onun veliliğine delâlet olarak yettiğini söyler. Fatîn de, Hâfız'ın her ne kadar sûreten “ehl-i harabâtdan” olduğu görünse de kendisinin vefatından altı gün evvel düşürdüğü ve bazı dostlarına okuyarak kendi ölümüne işârette bulunduğu târih beytiyle gerçekte “ashâb-ı kerâmetden” olduğunun ortaya çıktığını söyler. Nitekim Hâfız, bir gün Galata Mevlevîhânesindeki arkadaşlarına gülerek “vatan-ı asliyemize gideceğim” diyerek ayrılık târihi olarak şu beyti söylemiştir:

Beyit:

314
Esrâr Dede, (2000): s.131,134; Fatîn, s.50

Kendi târîh-i zehâbum söyledüm

Şaklabânî gitdi dergehden didüm

Dergâhta hazır bulunan arkadaşları ise, memleketi Manastır'a gidecek diye bu söylediklerini gülerek karşılarlar. Fakat şair, bunu söyledikten altı gün sonra H.1218/M.1803 senesi sonlarında vefat etmiştir.³¹⁵

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Rind ve melâmî meşrep olan Hâfız, şiirlerini de kalenderâne bir edâ ile yazmıştır. Esrâr Dede, Hâfız'ın latîfeci ve güzel sözlü (hoş-güftâr) olduğunu belirtir. Fakat bunun yanında onun, acaip hâl ve hareketleriyle Derviş Habîbî adında bir dervişe yakın olması dolayısıyla onun gibi manasız sözler söylediğini de belirtir. Fatîn, Hâfız'ın kendi vefatına düşürdüğü yukarıdaki târih beytinden başka şiirinin görülmediğini söylemektedir.³¹⁶

³¹⁵ Esrâr Dede, (2000): s.131-132; Fatîn, s.50-51

³¹⁶ Esrâr Dede, (2000): s.131, 133-134; Fatîn, s.51

HÂVERÎ (16.yy.-ö.H.972/M.1564)

Hayatı ve Şahsiyeti:

16. yüzyıl divan şairlerinden olan Hâverî, Manastır'da doğmuştur.^{317*} Asıl adı Ali olup bir zaman adını mahlas olarak kullanmıştır. Açuk Kadioğlu lakabıyla da tanınan şair³¹⁸, Tuhfe-i Nâilî'de verilen bilgiye göre şair olan Manastırlı Vahyî'nin birâderi imiş.³¹⁹ Şair Ahî, Hâverî'nin kızkardeşiyle evlenmiş ve bu şekilde Hâverî, Ahî'nin himmetlerine mahzar kalmıştır.³²⁰ Tahsilini kemâliyle tamamlayıp Zeyrekzâde'den mülâzım olduktan³²¹ sonra ilk olarak Karaferye müderrisliğine tayin edilmiş, daha sonra ise, kadılık mesleğine girip hocası Çivizâde Efendi'nin desteği ve o zamanda defterdâr bulunan eski mürebbisi Bayram Çelebî'nin himâyesiyle Üsküp ve Selanik kadılıklarında bulunmuştur.³²² Böylece Hâverî, Âşık Çelebî'nin ifade buyurduğu gibi, bu iki şahsın himâyesinde isteğine kavuşmuştur. Nitekim aşağıdaki beyitte Hâverî'nin kendisi de bunu ifade etmektedir:

Beyit:

Çapunuñ iki sûtûnı iki cenâhı ile

'Urûc-ı evc-i 'alâya kolum kanadumdur

Müderrislikten kadılığa geçince nüzûl (felç) geçirmiş olan Hâverî, bu acıya mübtelâ olduğunda aşağıdaki kıtayı söylemiştir.

³¹⁷ Ahdî, vr.105; Latîfî, (2000): s.245; Âşık Çelebî, (1971): vr. 263a; Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.328; Beyânî, (1997): s.78; Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.210; Riyâzî, vr. 57; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.244, Madde No: 1017; * Riyâzî, tezkiresinde Hâverî'nin doğum yeriyle ilgili şunları kaydetmektedir: " Tezkire şâhibleri cem'ân "Hâverî Manastırdandır" derler.

Ammâ Niksârîzâde Efendi " Çaraferyedendür" der. Ol diyârın a'yanından bazı ehl-i tahkî den nakl ider. Hattâ Çaraferyede doğduğı evde ölmüşdür, dirlermiş."

³¹⁸ Âşık Çelebî, (1971): vr. 263a; Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.328; Beyânî, 78; Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.210; Riyâzî, vr.57; Fâizî, s.49

³¹⁹ Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.244, Madde No: 1017

³²⁰ Âşık Çelebî, (1971): vr.263a; Latîfî, (2000): s.245

³²¹ Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.329; Âşık Çelebî, (1971): vr.263a; Riyâzî, vr.57

³²² Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.210; Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.329; Âşık Çelebî, (1971): vr.263a

Kıta:

Nedür ey Hâverî bunca belâlar

Saňa râh-ı nüzülde oldu yoldaş

Niçün tedrîsi koyup kağı olduñ

Saňa yitmez mi şanduñ bir kaşuk aş

Nüzül kâfirlerini var sür imdi

Toñuz götdürür ıssına yavuz baş

İlmi ve adaletiyle tanınmış Hâverî, Âşık Çelebî'nin ifadesiyle “kadılıkta kıyas eli şeriatın sağlam kulpuna bağlı” kalmış bir şahsiyettir.³²³ Kısacası, kadı olarak son derece dikkatli, gayret ve ferâset sahibi oluşuyla şöhret salmış olan Hâverî, kimse kimsenin hakkına tecâvüz etmemesi için son derece dikkatli davranıp dâima mazlumun yanında yer almıştır. Çoğu defa halka ibret olsun diye suçlunun yüzüne kara sürüp çarşıda pazarda gezdirtirmiş.³²⁴

Hâl ve hareketlerinden “Hâlik u halâyık”ın râzı olduğu söylenen Hâverî, kaynakların ifadelerine göre, gençliğinde ve dânişmendliği zamanında “hem bâde-i ‘aşk-ı hûbânla mest hem def-i ğamm-ı ‘aşk için bâde-perest” olarak çok içki içer meyhâne meyhâne dolaşmış ve şehlevendlikler edermiş. Nitekim Üsküp ve Selanik kadılıklarından sonra Galata ve Eyüp Kadılıklarına beraber tayin edilince, orada hayatta bulunan eski meyhâne arkadaşlarıyla görüşür, eski günlerini yâd edermiş.^{325*} Gençliğinde Galata ve Tahtakalede şehlevendliğiyle okadar meşhurmuş ki, Galata’da bütün şekerçi dükkânlarındaki şişeler kendisini tanır, hristiyan çocukları ezilmesinler

³²³ Âşık Çelebî, (1971): vr.263b

³²⁴ Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.329

³²⁵ Kühnü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.210* “Ba-de zamânin ki Eyyüb ve ğalağaya man kâđ olmuş. şubh u mesâ mülâzemetine varduğu pîrân-ı şaîbâ-fürüşuñ ekşerini hayâtda bulmuş.Gađi tenhâsında yârânına laîfe idermiş.Zamân-ı iflâsumuzdaki ıhrş çalebimiz şimdi imişse joyunca şarâb-ı nâb içerdük şubaşı havfin çekmeyüp ğalağa reh-güzarlarına kendümüzden geçerdük” sözleirini söyler imiş.

diye meyhâne çardaklarına çıkarlarmış. Efe Meyhânesinde hiçbir fıçı yokmuş ki aylarca ayılmayıp dibine küp gibi düşüp kalmış olmasın ve bir meyhâne köşesi yokmuş ki o, orada eski hasır salmış olmasın. Gençliğinde böyle bir şahsiyet olan Hâverî, son zamanlarında böyle şeylere tenezzül bile etmediği belirtilmektedir. Fakat gençliğine ait bu eski şöhreti unutulmamış olduğundan kadılığı üzerinde dedikodular ve şikâyetler olmuş ve Galata ve Eyüp kadılıklarından azledilerek Karaferye kadılığına tayin edilmiştir.³²⁶ Böylece şairin ilk görevi Karaferye müderrisliği, son görevi yine o şehrin kadılığı olmuştur. En sonunda da Karaferye kadılığı görevini sürdürürken³²⁷ H.972/M.1564 yılında vefat etmiştir. “*Hâverî göçdü bekâya*” ifadesi onun vefatına târîh olarak söylenmiştir.³²⁸

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Ehl-i ilm şairlerinden olan Hâverî, şairliğinin ilk zamanlarında asıl adını (Ali) mahlas olarak kullanmış ve bu adla çok gazeller söylemiştir. Şiirlerinde Hâverî mahlasını ise daha sonraları kullanmaya başlamıştır. Öyle ki beğenmediği şiirleri olursa “Aliligüm zamânında söyledigüm şi’rlerdendir” demek teymiş.³²⁹

Genel olarak kaynaklar, Hâverî’nin güçlü bir şair olduğunu belirtirler. Ahdî, Hâverî’nin “şair yaradılışıyla gün gibi meşhur, tatlı sözleri nezâketle dillerde anılan, şairlik semâsının ufuklarında eşsiz yıldız gibi parlayan ve beğenilen beyitleri bulunan” bir şair olduğunu belirtir.³³⁰ Âşık Çelebî de, Hâverî’nin “ehl-i fazl” ve şiiri en güzel şekilde söylemeye kadir bir şair olduğunu belirtir. Aynı zamanda onun, şair ve zariflerin parlak yıldızı ve şiir ve inşâda “makbûl-i âlem” olduğunu söyleyen Âşık Çelebî, şiir söylemeye istidatlı olduğu zamanındaki şöhretinin güneşten daha parlak ve şiirlerinin şulesinin her meclisin mumu olduğunu belirtir. Âşık Çelebî, Hâverî’nin bu istidatlı zamanında Ali mahlasını kullandığını ve bu vakit söylediği şiirleri anıldığında

³²⁶ Âşık Çelebî, (1971): vr.263b; Kühü’l-ahbârın Tezkire Kısmı, (1994): s.210

³²⁷ Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.329; Âşık Çelebî, (1971): vr.263b

³²⁸ Fâizî, s.45; Riyâzî, vr.57; Tuhfe-i Nâilî, (2001): s.244, Madde No: 1017

³²⁹ Kühü’l-ahbâr’ın Tezkire Kısmı, (1994): s.210; Âşık Çelebî, (1971): vr.263a

³³⁰ Ahdî, vr.105

“*Aliligüm zamânında didügüm şi‘lerdendir*” dediğini anlatır.^{331*} Hasan Çelebî de Hâverî’nin şairliğinden övgüyle bahsederek şiirlerinin ışığı sadakatli âşığın kalbi gibi yakıcı, ifade tarzının akar su gibi son derece güzel ve temiz olduğunu belirtir. İrâd ettiği parlak manalarla şöhretinin yeryüzünü tuttuğu söylenen Hâverî’nin, zekâ keskinliği ve şairlik yaradılışının şiddetli ziyâsıyla nice belâgat sahibi insanların şiir yazma cesaretini kırdığı veya onları şiir yazmaktan soğuttuğu belirtilir. Hasan Çelebî, bununla beraber Hâverî’nin söyleyişlerinin çoğu sıkıntı ve usanç verici olduğunu belirtmektedir.³³² Tezkire yazarlarından Beyânî de Hâverî’den övgüyle bahsederek^{333*} onun,

Seni gözler dü-çeşm-i hûn-feşânum nice demlerle

Gel ey nûr-ı başâr merdümlük it demler kademlerle

matlayla meşhur olduğunu söyler. Fakat bu matlayla ilgili Priştineli güvenilir bir ihtiyârdan şöyle bir rivâyeti aktarmaktadı: “ Hâverî, Priştine kadısı iken kabiliyetli bir genç var idi. Bir gün o genç, adı geçen matlaı söyleyip Hâverî’ye getirdi. Hâverî, “*bu matla‘ı ben diyüptür zeyn-i tevârüd itmişsin sen*” diyerek kızar ve kendi adına geçirir.” Böylece Beyânî, bu matlân aslında Hâverî’ye ait olmayıp tevârüd yoluyla kendi adına geçirdiğini belirtir.³³⁴

Kühü’l-ahbâr yazarı Ali, Hâverî’nin “nazmından gayrı inşâyla dahî mümâreseti (ustalığı) meşhur olmuş ehl-i ilm” bir şair olduğunu belirtep mükemmel Divan sâhibi olduğunu bildirmektedir.³³⁵ 18. yüzyıl tezkire yazarlarından Riyâzî de, şairin edebî kişiliğiyle ilgili övücü ifadelerde bulunduktan sonra, şiirlerindeki edâsının “selîs ve pâk” (akıcı ve temiz) ve manalarının “pür-hâlet” (keyfiyet dolu) ve sûz-nâk (yakıcı)

³³¹ Âşık Çelebî, (1971): vr.263a,263b * Gördüğümüz gibi Kühü’l-ahbâr yazarı Ali’nin, Hâverî’nin beğenmediği şiirleri hakkında kullandığını söylediği “*Aliligüm zamânında didügüm şi‘rlerdendir*” ifadesini Âşık Çelebî, tam tersine beğendiği şiirleri hakkında kullandığını ve asıl şiire istidatlı olduğu dönemin Ali mahlasını kullandığı dönem olduğunu belirtir.

³³² Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.329-330

³³³ * “Sipîhr-i ma‘rifetüñ mihr-i enveri ve âsmân-ı ‘irfânüñ şems-i hâveridür”

³³⁴ Beyânî, (1997): s. 78

³³⁵ Kühü’l-ahbâr’ın Tezkire Kısmı, (1994): s.210

olduğunu belirtir.^{336*} Bütün tezkire sahipleri Hâverî'yi güçlü bir şair olarak övmelerine karşın, Latîfî, tam tersini söyleyerek Hâverî'nin şiir konusunda pek usta olmadığını ve düzenli olarak şiir yazmayıp ara sıra şiir yazdığını belirtmiştir.^{337**} Âşık Çelebî, Tezkire'sinde Hâverî'nin Taşzâde ile olan karşılıklı hicviyelerinden de bahsetmektedir. Aşağıdaki kıtalar, Hâverî'nin Taşzâde'ye yazdığı hicviyelerindendir:

Kıta:

Ahissânuñ re'îsi Taş-zâde

Yimez bir cigeri üç gün koğıdur

Hasîs idi babası dahî lîkin

Bu andan biñ kez artuğ boğıdur

Tezkire yazarlarından Âşık Çelebî, Hâverî'nin aşağıdaki matlaını temsîn etmiştir.

Seni gözler dü-çeşm-i hûn-feşânum nice demlerle

Gel ey nûr-ı başar merdümlük it demler kademlerle

Şiirlerinden örnekler:

Gazel:

Yiryüzini eyledüm şanan ihâta dünyâda

Qara toprağı ider âğuş deryâlar gibi

Bî-hevâ vü bî-heves boama sükûnuma benüm

Rûzigâr ile iderdüm cûş deryâlar gibi

³³⁶ Riyâzî, vr.57, * "Sipih-rî belâğatuñ hûşîd-i âveri ve naẓm-ı tâbdârî reşk-endâz-ı hezâr-ı senâyî ve enverîdür."

³³⁷ Latîfî, (2000): s.245, ** "*Fenn-i şirde ol kadar mümâreseti ve iştiğâl ü müdâvemeti yoğıdur*" ... "*şir dimek vaqtuhâ vâki olurdi*"

Ṭoldurdum na‘re-i yâhû ile âfâkı ben

Cür‘a-i ‘aşkı iderdüm nûş deryâlar gibi

Rûzigârına göre kıullan cihânı Hâverî

Gâh pür-cûş ol gehî hâmûş deryâlar gibi²¹

Rûzigârına göre kıullan cihânı Hâverî

Gâh pür-cûş ol gehî hâmûş deryâlar gibi³³⁸

Gazel:

Seni gözler dü-çeşm-i hûn-feşânum nice demlerle

Gel ey nûr-ı başar merdümlük it demler kademlerle

‘Âceb nice yazıldı başuma bu kıara yazular

Benüm hûd miñnet ü derdüm yazılmaya kıalemlerle

Hevâ-yı kıad-i zülfüfüñle ölürsem âh idüp cânâ

Mezârumdan tıram mañşerde ‘Abbâsî ‘alemlerle

Kıad u zülf ü dehânuñ hasreti lâm eyledi kıaddüm

Hudâ bilür benüm sağ olacağum bu elemlemlerle

Nice zünnâr-ı ‘aşkıa Hâverî bel bağlamayum kim

Der ü dıvâr-ı deyr-i dil pür olmışdur şanemlemlerle³³⁹

338 Âşık Çelebî, (1971): vr.264a, 264b-265a

339 Ahdî, vr.105

KÂTİB^{340*} (15.-16.yy)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı Hasan³⁴¹ olan Kâtib, Manastır'da doğmuştur.³⁴² Sultânın harem dairesinde uzun zaman kalıp Sultânın hizmetinde yetiştikten divan kâtibi olmuş ve böylece şöhret bulmuştur.³⁴³ Zeamet sahiplerinden olan Kâtib, Mısır seferinde şehit düşen Hâdım Sinân Paşa'nın divan kâtipliğini yapmıştır. Hayli zeki ve bilgili olan Kâtib Hasan, tabiatı her zaman doğruluk ve iyilikten yana olan bir şahsiyet olarak³⁴⁴ akranları arasında daima üstün olmuş ve halk arasında iyi ahlaklı, cömert, merhametli ve marifet sahibi oluşuyla tanınmıştır. Hasan Çelebî, onun yaşadığı devirde faziletiyle tanınmış re'îs-i küttâptan olduğunu ve belâgat sahibi hâtiplerin başında geldiğini anlatır. Kitâbet mesleğinde kalem gibi usta ve kalemle geçinenler arasında dengi ve benzeri bulunmadığından re'îs-i küttâb-ı Sultân'ın nâibi ve pâdişâhın önemli işlerinin kâtibi olmuştur.

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Şiir ve inşâyı çok etraflıca incelemiş olmasına rağmen Kâtibî'nin tabiatı, daha çok tarih söylemeye istidatlı ve tarihe daha çok eğilimli olup bu alanda el yatkınlığının daha çok olmasından dolayı ekseriya tarih yazmıştır. Söylediği güzel tarihleri çoktur. Bu tarihler arasında Belgrat Kalesinin Sultan Süleymân tarafından fethi (H.927/M.1521) dolayısıyla söylediği şu tarih de vardır:

Beyit:

Güft-i târifş hemme ehl-i hîred

Feth-i Sultân-ı Süleymân-ı zamân

340 * Sehî'de madde başında Kâtib Hasan olarak takdim edilen şair, Hasan Çelebî Tezkiresinde Kâtibî olarak takdim edilmiştir.

341 Sehî, (H.1325): s.114; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.809-810; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.835, Madde No: 3493

342 Sehî, (H.1325): s.114; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.835, Madde No: 3493

343 Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.810

344 Sehî, (H.1325): s. 114

Müftü Sâdî Çelebî'nin vefatına da şu tarihi düşürmüştür:

Tarih:

Feqad mâte şehîdâ

(H.945/M.1539)

Nasihat şeklinde, mevza üslûbunda yazdığı şiirleri de mevcut³⁴⁵ olan Kâtib'in Hasan Çelebî Tezkiresinde “*naẓm-ı eṣ‘âr-ı âb-dâra iktidârı*”nın olduğu da belirtilmektedir.

Şiirlerinden örnekler:

Beyitler:

Mâl için kayğu yime ey nîk-nâm

Qaddüñi tâ itmesün bu çerh lâm

* * *

Göñli mir'âtına qonmasun diyü gerd-i melâl

Şu seper iki gözüm yolına mânend-i şehâb

* * *

Nâz ile çemen seyrine ‘azm eyle hırâmân

Şaf şaf tura tâ serv u sanavber tuta dîvân³⁴⁶

³⁴⁵ Sehî, (H.1325): s.114

³⁴⁶ Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.810

KEŞFÎ (16.-17.yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı Mustafa olan Keşfî, Manastırlıdır. Edirne’de hükümet konağında görevli bulunan Kara Çelebîzâde Mehmet Efendi’den mülâzım olmuştur.³⁴⁷ Sultân I. Ahmet (M.1603-1617) devrinde vefat ettiği belirtilmektedir.³⁴⁸ Şairin şahsiyeti ve meşrebi hakkında kaynaklarda bilgi verilmemekle beraber, aşağıdaki beytinden onun rind meşrep ve içkiye düşkün olduğu görülmektedir.

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Edebî kişiliği ve şiirleri hakkında hiçbir bilgi verilmeyen şairin sadece aşağıdaki beyti örnek olarak gösterilmiştir.

Şiirlerinden örnekler:

Beytit:

Kahve içme eger hâlâl ise de

Bâde iç bâde ger vebâl ise de³⁴⁹

347 Riyâzî, vr.113

348 Tuhfe-i Nâilî, (2001): s.855, Madde No: 3571

349 Riyâzî, vr.113

MEHMED (16. yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Makedonya'nın Manastır şehrinde doğmuş olan Mehmed, bu şehrin çok saygın ve meşhur olan Dülbendzâdeler sülâlesinden³⁵⁰ olduğu sebeple Dülbendzâde lakabıyla da tanınmıştır.³⁵¹ İlim tahsil eden şair, Kahire'de kadı ve hâkim iken Nil nehrinin sularında boğulmuş olan Mahmut Çelebî'den mülâzım olmuştur.³⁵² Mülâzemetini müteakiben ilk önce İçel'de müderris olmuş, Yenişehir ve Selânik kadılıklarında bulduktan sonra³⁵³ da İstanbul'da şehremîni³⁵⁴ ve Pâdişâh emvâline defterdâr olmuştur.³⁵⁵ Bilgice akranlarından üstün olduğu söylenen Mehmed, bütün faziletleri şahsında toplamış bir şahsiyet olarak bilinmektedir. Şairin nerede ve ne zaman vefat ettiğine dâir kaynaklarda bilgi verilmemiştir.

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

İlim ve maâriften fazlasıyla nasibini almış bulunan Mehmed, gerçekleri tasvir etmede usta, nâdir bilinen hikâyeler, latifeler, tarihler ve edebî fıkralar (muhâzarât) ile diğer ilimlerden sayısız cevherleri hafızasında saklayan biri olduğu söylenmektedir. Ayrıca Hasan Çelebî, onun şiirdeki tabiatını da deneyerek çok defa elinden inci gibi manzumelerin ve mensur eserlerin çıktığını söylemektedir.³⁵⁶ Tezkire yazarlarından Beyânî de, Mehmedin yukarıdaki meziyetleri yanında irfân sahibi olarak Farsçaya da çok iyi şekilde vâkıf olduğunu ve Molla Câmî'nin Lücetü'l-esrâr'ına naziresinin bulunduğunu bildirmektedir.³⁵⁷ Şairin Türkçe şiirleri yanında Farsça yazılmış şiirleri de mevcuttur.³⁵⁸

350 Beyânî, (1997): s.253

351 Bayânî, (1997): s. 253; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.873

352 Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.874

353 Beyânî, (1997): s.253; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.874

354 Beyânî, (1997): s.253

355 Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.874; Beyânî, (1997): s.253

356 Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.874

357 Beyânî, (1997): s.253

358 Hasan Çelebî, (1989): C.II, s. 875; Beyânî, (1997): s.254

Ŗiirlerinden rnekler:

Gazel:

Pâý dil-bestedür ol kâköl-i sünböl bûya
Göñöl âŖüftedür ol zöl-f-i perîŖân-mûya

Mâh her gün kaŖı tafrâsı miŖâlin karalar
MiŖl ü mânend olur mı o hilâl-ebrûya

Kıyma ‘âŖıkuña nerm eyle dil-i sengîñüñ

Dimek ol Ŗûha taŖ añdurmağ olur uğruya³⁵⁹

MERDÎ (16.yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

16. yüzyıl divan şairlerinden olan Merdî, Manastır'da doğmuştur. Tam bir meşguliyet içinde gece gündüz ilim tahsil ederek dânişmendlikten sönra mülâzım olup kadılık yapmıştır. Kadılar zümresi içinde güzellikler sahibi ve fazilet ve bilgisiyle vasfı övülmüş bir şahsiyet olarak bilinmektedir.³⁶⁰ Sultân III. Mehmed (M.1595-1603) devrinde vefat ettiği belirtilmektedir.³⁶¹

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Şairin edebî kişiliği ve şiirleriyle ilgili kaynaklarda pek bilgi verilmeyip sadece Hasan Çelebî'de kendisinden hoş giden beyitlerle matlaların çıktığı ifade edilmiştir.^{362*} Kaynaklarda şiirlerinden örnekler de verilmemiştir.

³⁶⁰ Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.889

³⁶¹ Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.951, Madde No: 3951

³⁶² Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.889, * “ *Maşrûk-ı zamîrinden hûş-âyende ebyât u maqla' lâmi·u pâli·olmuşdur.* ”

MUÎN EFENDİ
(18.-19.yy.-ö.H.1236/M.1820)

Hayatı ve Şahsiyeti:

18. ve 19. yüzyılı idrâk etmiş olan Muîn Efendi, Manastır'da doğmuştur. İstanbul'a gelip Mektûbî Sadaret odası hulefâsı sınıfına dâhil olmuştur. Bilahare hâcelik rütbesine yükselerek sonunda Mektûbî Sadaret odasında Farsça mütercimliğine getirilmiştir. Kendisi mütercimlikte Hoca Neşat Efendi'nin talebelerinden imiş. Bu görevdeyken H.1236/M.1820 yılında vefat etmiştir.³⁶³ İstanbul'da Topkapı haricinde medfûn olduğu söylenir.³⁶⁴ Tâlib Efendi, şairin vefatına şu tarihi düşürmüştür.

Târih:

“Mu‘în-i pür-hüner gitdi Na‘îme mu‘în eyleye Na‘îm.”³⁶⁵

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Fatîn, Muîn Efendi'nin her nekadar şair tabiatlı insanlardan olsa da aşağıda iki beytini verdiğimiz müşterek gazelinden başka şiirine rastlayamadığımızı belirtir.

Şiirlerinden örnekler:

Gazel:

Musâvî gerdiş-i teşbîhe devr-i sâgar mey-nûş

Meger bezm-i deyr-i nûş halka-i tevḥîd idi gûyâ

Şerâb-ı lâ-yezâlûñ mest-şâzı şâz-ı nûş oldı

Ayağın kesmedi ol kehf-i rind aramda kaç‘â³⁶⁶

³⁶³ Fatîn s.378

³⁶⁴ Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.970, Madde No: 4024

³⁶⁵ Fatîn, s.378; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.970, Madde No: 4024

³⁶⁶ Fatîn, s.378

SABÂYÎ (15./16. yy.?)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Manastır'da doğmuş olan Sabâyî, saray bendelerinden ve gurebâ bölüğündendir. Gençliğinde “bâd-ı sabâ” gibi Osmanlı ülkesinin her tarafını gezen şair, daha sonra sükûn bulup irfân sahiplerine bel bağlayarak hizmet etmiştir. Şahsiyet olarak yakın arkadaşları arasında iyiliğiyle tanınan biri olmuştur. Kaynaklarda ne zaman ve nerede vefat ettiği belirtilmemiştir. Fakat Ahdî Tezkiresinde yer aldığına göre muhtemelen 15. veya 16 yüzyıl şairlerinden olacaktır.

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Ahdî, Sabâyî'nin “yüksek şair yaradılışıyla şiirde akıcı, beğenilen söyleyişleri olan ve nazımda nefîs” bir şâr olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, onun Ali Şîr Nevâyî'nin üslûbunu ve Farsçayı bilmek konusunda eşsiz olup nazik edalarıyla meclisleri süslediği ve hat üslûplarına vâkıf, bilgili ve zeki bir kimse olduğu belirtilmektedir. Şairin şiirlerinin âşıkâne olduğu söylenmektedir.

Şiirlerinden örnekler:

Beyitler:

Her gelüp geçdükçe lâyıķ mıdur sin-i dilbere

Ey kemân-ebrû çeke gamzeñ o hûbdur dilbere

Hâk-pây-ı kimyâ bahşuñna yüzler süreli

Batdum ey sîmîn-beden başdan ayağa be zere

* * *

‘Aks-i ebrûsı Şabâyî o ruḥ-ı gül-nâruñ

Baḥr-ı eşkümde gezer şanki iki dâne semek³⁶⁷

³⁶⁷ Ahdî, vr.153

SÂFÎ (18.yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı Murtazâ olan Sâfî, Manastırlıdır. Manastır havâlisinde bir kazâyâ müftü olmuştur. Şahsiyet olarak temiz kalpli ve sûfî meşrep ulemâdan bir kimse olduğu söylenir. Hangi yüzyılda yaşadığı ve ne zaman ve nerede vefat ettiği kaynaklarda belirtilmemektedir. Fakat Râmiz Tezkiresinde, Sâfî'nin çağdaşlarından Mustafa Paşa'nın binbaşılığa geçişiyle ilgili düşürdüğünü söylediği târihin H.1177/M.1771 senesini gösterdiğine bakılırsa Sâfî'nin 18. yüzyılda yaşadığı ortaya çıkmaktadır.

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Âlim şairler zümresinden olan Sâfî'nin şiir ve inşâyâ “pür-iktidâr”, sûfî meşrepli, usta ve meşhur bir şair olduğu ifade edilmektedir. Çağdaşlarından Mustafa Paşa'nın “sadâret-i sâliselerine” söylediği târihin eşsiz olduğu belirtilmektedir.

Tarih:

Yümn ile olsun mübârek mihr-i Sultân Muştafâ³⁶⁸

(sene 1177)

³⁶⁸ Erdem, Sâdik, (1994): Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâsı, İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks-Sözlük, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.179

SÂMÎ (16.yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı Hüsâm olan Sâmî'nin^{369*} Ahdî'de Manastır'a yakın bir yerden olduğu belirtilmektedir. Gençlik yıllarında iyilik ve doğruluğun tâlibi olarak ilim tahsiline koyulmuştur. Gerekli ilim ve terbiyeyi aldıktan sonra ilim ve erdemlerle donanmış biri olarak ehl-i ilm zümresine dâhil olmuştur. Bir zaman sonra İstanbul'a gelen şair, burada da ilim merakıyla bir an bile ilim tahsilinde geri kalmayıp devrindeki âlim ve zârif kişilerin sohbetlerine katılıp bu kişilerden maârif tahsil etmiş ve ölçülü söz söylemeyi öğrenmiştir. Bu vasıflarıyla Sâmî, küçükler ve büyükler nezdinde yaradılışı beğenilen bir şahsiyet olmuştur. Bir süre sonra H.990/M.1584 senesinde, Kars'ın defterdârı olan Karaca Hoca ile Kars vilâyetine gelmiş ve burada Karaca Hoca'nın yanında serhad gazalarına katılıp büyük yiğitlikler göstermiştir. Kızılbaş cengine katılan şair, defterdâr Karaca Hoca'nın savaşta şehit düşmesi üzerine eski adete uyararak vefatına tarih düşürmüştür. Bundan sonra, o günlerde Erivân ve Nahçıvân'a hâkim olan Hızır Paşa'ya intisap ederek onun kapu kethüdâsı olmuştur. Böylece Karaca Hoca'nın şehâdetinden sonra arzuladığı saadete ulaşmış olan Sâmî, artık makam mevki hırsını terk edip Allah'a şükreden kullar zümresine dâhil olmuştur. Bunun sonucunda Hızır Paşa, aşağıdaki matlaı söyleyince,

Matla:

Ṭarîḳ-i ğayr olğıl ey dil gel berü Mevlâya baḳ

‘Abd-i şâkir eger bezl olınan âlâya baḳ

Sâmî de şu matlaıyla cevâp vermiştir:

369

Ahdî, Gülşen-i Şu'arâ (Dört Ravzalı), Fâtih Millet Kütüphânesi, Ali Emîrî, No: 774, vr.113, * Ahdî, Tezkire'sinde şairin asıl adı Hüsâm iken Kars defterdârı olan Kara Hoca'nın yanında serhad gazalarında gösterdiği yaralıklarla yiğitliklerinden dolayı akranları içinde "merâtib-i sâmîye" yani yüksek rütbelere ulaştığını ve bundan dolayı kendisine mahlas olarak "1.yüksek, yüce, 2. şöhretli, ünlü" anlamlarına gelen "Sâmî" adını seçtiğini anlatır.

Matla:

‘Âlemi iden mu‘atţar zülf-i müşk-âsâyâ bak

Merveler ihyâ ider ol la‘l-i rûh-fezâyâ bak

En sonunda Hızır Paşa, Bağdat eyaletine hâkim olarak atanınca onunla beraber gelip kethüdâlık hizmetini devâm ettirmiştir. Sâmî'nin güzel davranışlarından halk memnun kalmış, güzel terbiyesinin sonucu olarak her zaman kendisini koruyan insanları güzellikle anmış ve devrindeki sâlih kişilerin dualarını almaya çalışmıştır.

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Ehl-i ilm zümresinden olan Sâmî, Ahdî'nin ifadelerinden anladığımız kadarıyla sürekli şiir yazan ve şiirle uğraşan bir şair olmamıştır. Daha çok boş zamanlarında istirahatı esnasında güzel şiir söyleyen şairlerle beraber oturduğu zamanlarda “eş‘âr-ı bî-misâl” ve sihr-i helâl yolunda şiirler söylediği ve bu şiirleriyle “ashâb-ı vecd u hâl” i büyülediği belirtilmektedir. Ayrıca, Sâmî'nin Sâfî ve Hayâlî gibi büyük şairlerin şiirlerine nazîreler yazdığı belirtilir ve Ahdî tezkiresinde bu nazîrelerinden beyitler verilmektedir.

Şiirlerinden örnekler:

Gazel:

Fırkat şebini Rûşen ider şem‘-i cemâlün

Sîrâb kıllur Rûşen ider şen‘-i cemâlün

Bahruñda ne ğam olsa gönül bî-kes ü tenhâ

‘Aşk ehline eglence yiter fikr u hayâlün

Vâ'iz kocaduñ ta'nı komazsın zemmi halka

Bilmem ki degirmende mi ağardı şakaluñ

Sâmî ne kadar gitdügi alçağda görürseñ

Günden güne artur meh-i nev gibi kemâlün

Hayâlî'nin şiirlerine yazdığı nazîre beyti:

Niçün inler bülbül-i şeydâ gül-i pür-hârdan

'Âşık-ı şâdık olan kaçmaz cefâ-yı yârdan^{370*}

370 * Hayâlî Bey'in beyti şöyledir:

Men' idermiş 'âşıkı sine cemâl-i yârdan

Almadı zâhid temettü' varsa didârdan

(Ahdî, vr.114)

SEZÂYÎ (18.yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Sultân III. Mustafa (M.1757-1774) devri şairlerinden³⁷¹ olan Sezâyî, Manastır'da doğmuştur. Sultân I. Mahmud devrinde vefat eden kitâbet kalemi reislerinden Teşrifâtî İzzî Efendi'nin eniştesi olan şair, bu sebepten dolayı İzzî Efendi Eniştesi lakabıyla da tanınmıştır.³⁷² Kaynaklarda şairin ne zaman ve nerede vefat ettiği konusunda bilgi verilmemiştir.

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Râmiz, Sezâyî'nin kuvvetli şair yaradılışına sahip olup övgülere lâyık, güzel söyleyişler konusunda usta bir şair olduğunu belirtir.³⁷³

Kaynaklarda şiirlerinden örnekler verilmemiştir.

³⁷¹ Tuhfe-i Nâilî, C.I, s.427, Madde No:1762

³⁷² Râmiz ve Âdâb-ı Zurefâsı, (1994): s. 161; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.I, s.427, Madde No:1762

³⁷³ Râmiz ve Âdâb-ı Zurefâsı: (1994): s.161

SİNÂN ÇELEBÎ (16.yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

16. yüzyıl divan şahsiyetlerinden³⁷⁴ olan Sinân Çelebî, Manastır'da doğmuştur. Öğrenim görüp Muallimzâde'den mülâzım olmuştur. Mülâzemetinden sonra Rumeli'de bazı kasabalarda kadılık yapmış olan Sinân Çelebî, Rumeli kadıları arsında doğrulukla şöhret bulmuştur. Daima zalimlere ve zorbalara karşı mazlumları koruyup kollamış, kötü insanlara yardım edenlere ve zulüm ve eziyette ısrar eden zulümkârlarla âdeta savaşmıştır. Bundan dolayı kadılık yaptığı yerlerdeki bütün halk kendisinden memnun olmuştur.³⁷⁵

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Hasan Çelebî, Sinân Çelebî'nin "pür-letâfet" şiirlerinin "mîzân-ı melâhat u nezâketde" tartıldığında şiirde belâgat sahibi şairlerin yolunda söylendiklerinin görüleceğini söylemektedir. Hasan Çelebî, ayrıca parlak bir şair yaratılışına sahip olduğunu da belirtir. Şairin mesnevî tarzında yazdığı Yûsuf u Zeliha kıssası vardır.

Şiirlerinden örnekler:

Yûsuf u Zeliha kıssasından beyitler:

Görmesem Yûsufu eger bir ân
Görinür kirpüğüm gözüme Sinân

Dilemem dûr ola yüzüme yüzi
Yine koynumda yaraşur bu kızu

³⁷⁴ Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.I, s.453, Madde No: 1887

³⁷⁵ Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.390-391; Beyânî, (1997): s.130

Ammesi ağzından:

Ėaraż-1 fâsidi meyâne idi

Ortaluğda kemer bahâne idi

Gazelden beyitler:

Didüm ki evvelâ meye lâzım olan nedür

Bir pîr işitdi didi evvel bahâr ola

Bâğ-1 cihânda ‘ayş ideğör bir dem ol kim

Güller yirinde yiller eser rûzgâr ola³⁷⁶

VAHYÎ

(16.yy. ö.H.958/M.1551)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı Mustafa³⁷⁷ olan Vahyî, Manastır'da doğmuştur. Şair Ahî'nin akrabası³⁷⁸ ve Manastırlı Hâverî'nin kızkardeşinin oğlu (yeğeni) olduğu söylenen³⁷⁹ Vahyî, Kadızâde lakabıyla tanınmıştır.³⁸⁰ Hâverî'nin yeğeni olduğundan onun yanında yetişmiş ve bu sayede kıymete binip şöhret sahibi olmuştur.³⁸¹

Gençliğinde ve danişmendliği zamanında iyi tabiatlı ve güzel ahlâka sahip olan Vahyî, kadı olunca, tabiatı birden değişerek bencil, kendini beğenmiş ve kibirli biri olmuştur. Anlatıldığına göre arzusu, hep insanları azarlamak ve korkutmak, amacı da kadılık itibarını küçük düşürmek, “nâzır-ı emvâl” olunca da çeşitli zorluklar çıkararak hem kendi mâl mülkünü arttırmak hem bu şekilde kendisini ululatmak olmuştur. Kısacası, kadılık koltuğuna oturmasıyla Vahyî'nin güzel ahlak ve davranışları tamamen değişmiştir. Öyle ki, eskiden beri çok yakın olduğu arkadaşlarına bile buğzederek taassupla ihtilâf etmeye başlamıştır. Bu şekilde adalet ve doğruluktan uzaklaşmaya başlamış olan Hâverî'ye en sonunda Âşık Çelebî'nin ifadesiyle “dûd-ı âh-ı mazlûmân irişüp” evinde yangın çıkarak bütün evi yanmıştır.³⁸² Kaynaklardan Hasan Çelebî ve

³⁷⁷ Âşık Çelebî, (1971): vr.77b; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.1159, Madde No: 4603

³⁷⁸ Âşık Çelebî, (1971): vr.77b

³⁷⁹ Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.1038; Beyânî, (1997): s.317; Âşık Çelebî, (1971). vr.77b, * Vahyî hakkında bilgi veren

tezkirelerden Âşık Çelebî, Hasan Çelebî ve Beyânî'de Vahyî'nin Hâverî'nin hemşirezâdesi (kızkardeşinin oğlu-yeğeni) olduğu ittifâkla belirtilirken, Mehmet Tuman, Tuhfe-i Nâilî adlı eserinde Vahyî'nin Hâverî'nin birâderi olduğunu söylemektedir. Ayrıca, Âşık Çelebî'de de Vahyî'nin Hâverî'nin hemşirezâdesi olduğu belirtilmişken, Mehmet Tuman, sadece “Hasan Çelebî ile Beyânî, Hâverî'nin hemşirezâdesi olduğunu yazıyor” olduklarını söyler ki bu doğru değildir. Aynı şekilde, Hâverî maddesinde de Hâverî'nin Vahyî'nin birâderi olduğunu yazmaktadır.

Bu durumda Âşık Çelebî, Hasan Çelebî ve Beyânî'nin verdikleri bilgilere göre, Hâverî, Vahyî'nin dayısı, Vahyî de Hâverî'nin birâderi değil kızkardeşinin oğlu yani yeğenidir.

³⁸⁰ Âşık Çelebî, (1971): vr.77b; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.1038

³⁸¹ Âşık Çelebî, (1971): vr.77b; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.1038; Beyânî, (1997): s.317

³⁸² Âşık Çelebî, (1971): vr.77b-78a

Beyânî'ye göre Kesriye'de, Âşık Çelebî'ye göre ise Köseriye'de kadılık yaparken H.958/M.1551 yılında vefat etmiştir.^{383*}

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Âşık Çelebî'nin ifadesiyle Hâverî, “şi'rde ma'ânî-i garîbeye ma'den ve hayâlât-ı 'acîbeye kân”^{384**} olmuş bir şairdir. Başından sonuna kadar kendisinden “latîf hayaller”le “nazîf manâlar”ın sadır olduğu söylenen şairin bazı zamanlar nazımda “bârid edâlar” (soğuk söyleyişler) ve tabîî olmayan manâlar ve inşâda pişmemiş ve alışılmışın dışında kayıtsız kelimeler de kullandığı belirtilmektedir.³⁸⁵

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel:

Eyledi rûz-ı şitâda bezm-i gülşen çerçüve
Gül gül oldu 'aks-i tâb-ı câm-ı mülden çerçüve

Hâne hâne oldu kim seyr ide diyü şâhanı

Nağ'-ı şatranca müşâbih yaptı revzen çerçüve

Bâd-ı âh-ı serd-i düşmenden şitâlar kopdu kim

Revzen-i çeşm-i sepîde eyledüm ben çerçüve

Niçe yirden şekkl-i hışt-ı kaşr-ı dilber 'arz ider

Câm mihr ü mehden olsa tañ mı Rûşen çerçüve

383 Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.1038-1039; Beyânî, (1997): s.317; Âşık Çelebî, (1971): vr.78a, * Komisyonca hazırlanan Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde Vahyinin ölüm tarihinin Âşık Çelebî'de H.953/M.1546, Hasan Çelebî ve Beyânî'de ise H.958/M.1551 olarak verildiği yazılmaktadır. Âşık Çelebî'nin bizim incelediğimiz iki nüshasında ise, Vahyî'nin ölüm tarihi Hasan Çelebî ve Beyânî Tezkirelerinde olduğu gibi H.958/M.1551 olarak verilmektedir. Sadece vefat ettiği yer konusunda ihtilâf vardır.

384 ** “şiiirde garip manalara maden ve acayip hayallere ocak olmuştur.”

385 Âşık Çelebî, (1971): vr.77b-78a

Câm-ı çeşmüñ revzen-i çeşme münâsib düşdi kim

Cân ü dil ‘uryân ister hâne-i ten çerçüve

Penbe urma dâğ-ı cisme bî-ğuzûr olur gönül

Eylemezmiş revzene çün ehl-i külhen çerçüve

Oldı taqsîmât-ı reyhâna müşâbih şimdiden

Vahyiyâ vaqt-i şitâda ekdi gülşen çerçüve

Beyitler:

‘Aşka düşicek dimeyeyüm kimseye râzüm

Habs-i nefes idüp niçe dem bahre talayum

Qahruñla görünsün ten-i lâğarda olan reg

Gîsû gibi tek kolumı boynuna şalayum³⁸⁶

* * *

Derd ile pîr-i çerhuñ çün oldı kâmeti dü tâdur

Destinde dûd-ı âhum gûyâ ki ‘asâdur³⁸⁷

386 Âşık Çelebi, (1971): vr.77b-78a

387 Hasan Çelebi, (1989): C.II, s.1039

VEZNÎ
(16.yy.-ö.H.985/M.1578)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı Abdülkerim olan Veznî, Manastırlıdır. İlk eğitimini babasından almış, babası vefat edince mülâzemet almak için bir hayli zorluk çekmiştir. En sonunda tezkire yazarı Hasan Çelebî'nin kardeşi KInalızâde Ali Çelebî'den mülâzımolduktan sonra yanında nâip olarak kalmıştır. Kesriye'de kadı nâipliği yaparken³⁸⁸ H.986/M.1578 senesinde vefat etmiş^{389*} ve burada defnedilmiştir.³⁹⁰

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Edebî kişiliği ve şiiri hakkında kaynaklarda hiçbir bilgi verilmeyen Veznî'nin Tezkirelerde verilen şiir örneklerinden onun âşıkâne tarzda şiirler yazdığı anlaşılmaktadır.

Şiirlerinden örnekler:

Beyitler:

Dil hânesini yıkdı çün ol yâr cefâen

Yapdum der ü dîvâr-ı gamı aña binâen

* * *

Ûaddine göre diküñ câmesini cânânuñ

Ol boyı serve dik a'lâsı gerek kemhânuñ

* * *

'Avrate meftûn olan Mecnûn u Ferhad gider

Vezniyâ neylersin añup bir iki zenpâreyi³⁹¹

³⁸⁸ Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.1039-1040; Beyânî, s.318

³⁸⁹ Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.1040; *Tuhfe-i Nâilî'de vefat târihi H.985/M.1577 olarak verilmektedir. (C.II, s.1162, Medde No: 4611)

³⁹⁰ Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.1162, Madde No:4611

³⁹¹ Beyânî, (1997): s.318-319; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.1040

ZUHÛRÎ (16.yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı Mehmet olan Zuhûrî, Sultân III. Murad (M.1574/1595) devri şairlerinden³⁹² olup Manastır'da³⁹³ doğmuştur. Manastırda çok meşhur ve saygın olan Dülbenzâdeler sülâlesinden olduğu için Dülbenzâde lakabıyla tanınmıştır.^{394*} Kemal Paşazâde'den mülâzım olduktan sonra kadılık görevine başlamıştır.³⁹⁵ Tuhfe-i Nâilî'de hattat olduğu da söylenen Zuhûrî, meleketi Manastır'da kırk akçaya kadılık yaparken vefat etmiş ve burada defnedilmiştir.³⁹⁶

Şahsiyet olarak açık meşrep, içkiye ve güzellere “cân u dilden” düşkün olan Zuhûrî'nin son derece cimri olduğu söylenir. Hattâ Âşık Çelebî, onun kadıyken gümüş ve altınları hep biriktirip sakladığını ve bu konuda pintilikle meşhur olan Hamid'i bile geçtiğini belirtmektedir.³⁹⁷ Bununla beraber haksızlığı sevmediği anlaşılan Zuhûrî, Kösteriye'de kadı ve mal müfettişi olan Oruc adında bir nâzırın Kaluyan adlı Rum bir zımmînin kötülüğünü ispat etmek için Defterdâr Bayram Çelebî'nin huzuruna kadı ve köleleri getirip Bayram Çelebî, Oruc Beye'e arka çıktığında Bayram Çelebî'yi eleştirmek maksadıyla iham sanatıyla dolu şu kıtayı söylemiştir:

Kıta:

Müselmânlar Oruç tutulduğuna

Çakıyup kâfir olmuş idi Bayrâm

³⁹² Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.I, s.599; Madde No: 2544

³⁹³ Latîfî, (2000): s.379; Âşık Çelebî, (1971): vr.284b; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.587; Beyânî, (1997): s.158; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.I, s.599, Madde No: 2544

³⁹⁴ Âşık Çelebî, (1971): vr.284b; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.587; Beyânî, (1997): s.158; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.I, s.599, Madde No: 2544, *Âşık Çelebî, Tezkire'sinde Dülbenzâdeler sülâlesinin vasıflarını şöyle belirtmektedir: “Dülbenzâde Çelebî *İnedânınun her nebiresi beyne'l-aşrân a şâb-ı câh-ı celîl ve mecd-efzûndur.*” Bunun günümüz anlamı şöyledir: “Dülbenzâdeler Çelebî ailesinin her torunu akraları arasında yüksek dereceler ve büyük şân ve şöhrat sahibidir.”

³⁹⁵ Âşık Çelebî, (1971): vr.284b; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.587

³⁹⁶ Âşık Çelebî, (1971): vr.284b; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.587; Beyânî, s.158; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.I, s.599, Madde

No:2544

³⁹⁷ Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.587; Âşık Çelebî, (1971): vr.284b

aluyan derd-mend kâfirligince

utun orucu diyü eyler idâm

Oruç utulmasına mâni‘ olsa

Olur mı ol kişide hîç İslâm

Nezâketle orucu yimek ister

İder mi halk içinde aña ibrâm

Oruc içinde şıkdılar Orucu

ara yas oldu Bayrâma bu bayrâm

uhûr idüp uhûrî gayret-i hak

Bu sözler Haktan oldu saña ilhâm³⁹⁸

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

16. yüzyıl divan şairlerinden ve kadılar zümresinden olan³⁹⁹ Zuhûrî'nin şiirlerinin kaynaklarda sade ve güşâde (iç açıcı) olduğu belirtilmektedir.⁴⁰⁰

Şiirlerinden örnekler:

Beyitler:

Gerçi bir yirde bulunmaz bu diyârûñ hûbı

Hele olmazsañ efendi göresin Üskûbı

398 Âşık Çelebî, (1971): vr.285a

399 Latîfî, (2000): s.379

400 Âşık Çelebî, (1971): vr.284b-285a

Baňa Őehr ođlanı vaŐı ęatı bir dűrlű gelűr

Gűzelűm Rumili dilberlerinű űslűbı

Gazel:

Sever gűűlűm Őu dil-dârı cefâsı olsun olmasun

Anı ter eylemem yodur vefâsı olsun olmasun

Lalâlarla yűrűdűm ben ęocalmadum dime câna

Ęocarlar gűzel olanı lalâsı olsun olmasun

Zuhűrî hűcreűe tenhâ gelirse ol melek-sîmâ

Őp az ğını ęudađın em rızâsı olsun olmasun⁴⁰¹

KALKANDELENLİ ŞAİRLER

FAKİRÎ^{402*}

(16.yy)

Hayatı ve Şahsiyeti:

16. yüzyıl divan şairlerinden olan Fakîrî, Üsküp yakınlarında bulunan Kalkandelen şehrinde dünyaya gelmiştir. Kendisi fakir, zarif ve gönlü şen bir şair olan Fakîrî, kaynaklarda güzellere fazlaca düşkün, makam mevki arzusundan uzak, gönlündeki genç güzeller aşkıyla gönlü ve gözü zengin, dünyâdan elini çekmiş istiğnâ sâhibi bir şahsiyet olarak anlatılmaktadır.⁴⁰³

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Âşık Çelebî, Fakîrî'nin kendi softalık âleminde fakir görünüşlü ve gönlü perişân ve samîmî olarak şiirle uğraşan bir şair olduğunu söyler. Şairin bu hâli değışmeyerek

402 * Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğünde (s.126) Kalkandelenli olduğu belirtilen Fakîrî'nin içinde geçtiği kaynaklar arasında Latîfî, Âşık Çelebî, Hasan Çelebî, Beyânî, Kühnü'l-ahbâr ve Fâizî zikredilmişlerdir. Bunun yanında Fakîrî'nin içinde geçmesine rağmen Riyâzî Tezkiresi, kaynaklar arasında zikredilmemiştir. Yaptığımız karşılaştırmalarda Latîfî ve Kühnü'l-ahbâr'da tam olarak nereli olduğu olduğu belirtilmeyen Fakîrî ile Âşık Çelebî, Hasan Çelebî, Beyânî ve Riyâzî'de Kalkandelenli olduğu açıkça belirtilen Fakîrî hakkında verilen bazı bilgilerin (fakir olması gibi) benzer olmasına rağmen diğer bilgilerin aynı olmadığını gördük. Misâl olarak, bütün tezkire kaynakları Kalkandelenli Fakîrî'nin "bahr-i recezde" yazdığı Tarîfât adlı eserinden bahsederken, Latîfî ve Kühnü'l-ahbâr'daki Fakîrî'nin böyle bir eserinin varlığından hiç söz edilmemektedir. Ayrıca, kaynaklarda bu iki şairde verilen şiir örnekleri birbirlerine hiç benzememektedir. Dolayısıyla Latîfî ve Kühnü'l-ahbâr'da yer alan Fakîrî'nin Kalkandelenli Fakîrî ile aynı olmayıp tamamaen farklı bir şahsiyet olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde iki ayrı Fakîrî'den bahsedilirken, Tuhfe-i Nâilî'de (C.II, s.781, Madde No:3279) Fakîrî mahlaslı üç ayrı şairden bahsedilmektedir. Bunlardan birincisi Rumelili Fakîrî (Kaynak: Latîfî), ikincisi Kalkandelenli Fakîrî (Kaynak: Hasan Çelebî, Âşık Çelebî, Beyânî, Kâmûsu'l-a'lâm, Sicill-i Osmânî), üçüncüsü İstanbullu Fakîrî (Kaynak: Mucibî)'dir. Dolayısıyla burada Kalkandelenli Fakîrî'nin Riyâzî'de geçiyor olmasına rağmen adı geçen İsimler Sözlüğü'nde Riyâzî'nin kaynaklar arasında zikredilmemiş olmasına bakarak aslında iki farklı şair olan Rumelili ve Kalkandelenli Fakîrî'nin İsimler Sözlüğü'nde birbirine karıştırılmış olma ihtimalinin yüksek olduğunu ve Fakîrî mahlaslı şairler hakkında en doğru tespit ve tasnifin Tuhfe-i Nâilî'de yapıldığını söylemek söyleyebiliriz. Buna göre Latîfî ve Kühnü'l-ahbâr'daki Rumelili Fakîrî ile Âşık Çelebî, Hasan Çelebî, Beyânî ve Riyâzî'de geçen Kalkandelenli Fakîrî aynı olmayıp iki farklı şair olduğu ortaya çıkmaktadır.

403 Âşık Çelebî, (1971): vr.201b; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.768; Beyânî, (1997): s.213; Riyâzî, vr.107; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s. 781, Madde No: 3279

ömür boyu softalık pâyesinden ayrılıp istidâtlı olanların yoluna girmeden vefat ettiği de belirtilmektedir.⁴⁰⁴

Recez bahrinde, şehrengîz tarzında ve tarifât üslûbunda yazdığı Tarifât^{405*} adlı bir eseri bulunan şair bu kitabında çeşitli meslekleri ve türlü görevlerdeki kişileri birer ikişer beyitle tarif etmiştir. Âgâh Sırî Levend, Türk Edebiyatı Tarihi'nin birinci cildinde Fakîrî'nin bu eserinin İstanbul'un bazı kütüphânelerinde nüshalarının bulunduğunu bildirmektedir.^{406**}

Şiirlerinden örnekler:

Ta'rifât' indân:

Şuarâ hakkında:

Nedür şâirlerüñ bildüñ mi hâlin

Ögüp her dilberüñ zülfi vü hâlin

Kimin dâm eyleyüp kimini dâne

Ṭolaşup geh dehân u geh miyâne

İderler yok yire dürlü maḳâlât

Netîce çıkmaz illâ ki ḥayâlât

Der-vasf-ı çâvûşân:

⁴⁰⁴ Âşık Çelebî, (1971): vr.201b

⁴⁰⁵ Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.768; Âşık Çelebî, (1971): vr.201b; Beyânî, (1997): s.213; Riyâzî, vr.107 * Ta'rifât: Vezir, kadı, defterdâr, nişancı, solak, silâhdâr, çavuş, yeniçeri, mevâlî, müftü (şair, cambâz) gibi türlü görevdeki (ve sanattaki) kişileri, görevlerinin özelliğine göre birkaç beyit içinde birer portre halinde canlandıran eserlere "Ta'rifât" adı verilmiştir. (Levend, Âgâh Sırî, (1998): s.162)

⁴⁰⁶ Levend, Âgâh Sırî, (1998): *Türk Edebiyatı Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara, s.168; ** Risâle-i Ta'rifât, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, Türkçe Yazmalar No: 3051; Köprülü Kütüphânesi, Fazıl Ahmed Paşa, No: 279, Şâh u Gedâ'nın sonunda (vr.62b)

Nedür bilür misin ‘âlemde çâvûş

Ĥuzûr uçurucı merd-i ġazab-pûş

Gehî manşıbla eyler müjde-gânî

Gehî birbirine urur cihânı

Elinde bir demürden şeşperi var

Şanasın ejdehâdür heft seri var

Beyit:

Yoğ zeri diyü baña ta‘n itme ey sîmîn-beden

Unutursın göricek bir ‘âşık-ı şeydâ yüzün⁴⁰⁷

KÂŞİF **(18. yy.?)**

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı Mehmet olan Kâşif, Kalkandelen’de doğmuştur. Büyüyünce İstanbula gelen şair, burada Sahn-ı Semâniye medreselerinde görevli, Farsçayı çok iyi bilmekle meşhur olan Arnavut asıllı Hasan Efendi’nin hizmetine girmiş ve yanında yetişmiştir. Şairin hangi yüzyılda yaşadığı kaynaklarda belirtilmemektedir. Fakat, Râmiz’de yer aldığına göre muhtemelen 18. yüzyıl şairlerindedir.

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Şairin edebî kişiliği ve şiiri hakkında kaynaklarda bilgi verilmediği gibi şiirlerinden örnekler de verilmemiştir. Sâdece Râmiz’de onun “kâşif-i rumûz-ı ‘irfân” yani, gizli bilimlerin kâşifi olduğu ifade edilmiştir.⁴⁰⁸

408
Râmiz ve Âdâb-ı Zurefâsi, (1994): s.252

MUÎDÎ (16.yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

16. yüzyıl divan şairlerinden⁴⁰⁹ olan Muîdî, Sehî ve Latîfî hâriç^{410*}, bütün tezkire yazarlarına göre Kalkandelenlidir.⁴¹¹ Ahdî ve Latîfî'nin anlattıklarına göre ilk önce Karamanlı Müftü Ali Çelebî'den ders almış ve seçkin öğrencisi olarak yanında muîd (muallim yardımcısı) kalmıştır. Yaşadığı devrin usulüne göre ilim tahsil eden⁴¹² Muîdî, sonunda Kazasker Mîrîm Çelebî'den mülâzım olmuştur.⁴¹³ Kendisi, mesleğinden faragat edip⁴¹⁴ Osmanlı ülkesinde bir süre başı boş dolaştıktan sonra⁴¹⁵ hac ibadetini ifa etmek için Mekke'ye gitmiş ve hac dönüşünde Mısır'a yerleşerek burada Beytül-mâl kâatibi olmuştur.⁴¹⁶ Beytül-mâl kâatipliği yaparken Mısır'da vefat etmiştir.⁴¹⁷

Şairin Muîdî mahlasını seçmesindeki sebebi konusunda tezkirelerde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Tezkire yazarlarından Ahdî ve Latîfî, şairin Karamanlı Müftü Ali Çelebî'ye muîd olduğu için; Âşık Çelebî ve Kühü'l-ahbâr yazarı Ali, şairin babasının muîd (muallim yardımcısı) olduğu için kendisine Muîdî mahlasını seçtiğini belirtirler. Hasan Çelebî ise, bu konuda kendi babasından rivâyetle farklı bir görüşte bulunarak diğer tezkirecilerin bu konudaki görüşlerinin doğru olmadığını belirtir. Kısaca Hasan Çelebî, çok güvendi kendi babasından rivâyetle şairin babasının Muîdzâde lakabıyla tanındığını, hattâ Yıldırım Bâyezid Hân devrinde yaşamış

⁴⁰⁹ Latîfî, (2000): s.502

⁴¹⁰ Sehî, (H.1325): s.133; Latîfî, (2000): s.502, *Bütün tezkireler, Muîdî'nin Kalkandelenli olduğunu belirtirlerken Sehî ve Latîfî onun Üsküplü olduğunu yazarlar. Fakat burada, Sehî ve Latîfî'nin onun Üsküplü olduğunu belirtmeleri, kanaatimize göre Kalkandelen kasabasının Üsküb'e çok yakın olmasından ve bu iki tezkirecinin dikkatsizliğinden kaynaklanmaktadır. Nitekim Ahdî, Muîdî'nin memleketini bildirirken "Üsküb kırbında kaçkandelen dimekle meşhûr bir kaçabadandır" diyerek ilk önce Üsküb'ü zikrederek Kalkandelen'in buraya yakınlığını bildirmektedir.(Ahdî, vr. 221)

⁴¹¹ Ahdî, vr. 221; Âşık Çelebî, (1971): vr.125b; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.915; Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.276;

Beyânî, (1997): s.268; Riyâzî, vr.124

⁴¹² Latîfî, (2000): s.502; Ahdî, vr.221

⁴¹³ Âşık Çelebî, (1971): vr.125b; Riyâzî, vr.124;

⁴¹⁴ Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.276

⁴¹⁵ Âşık Çelebî, (1971): vr.125b

⁴¹⁶ Âşık Çelebî, (1971): vr.125b; Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.276; Riyâzî, vr.124

⁴¹⁷ Âşık Çelebî, (1971): vr.125b; Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.276

müdürrislerden olduğunu ve Hâşiye-i Tecrîd'e hâşiye yazdığını nakleder. Şairin kendisine Muîdî mahlasını bu münaseble seçtiğini ve onun Müftü Ali Çelebî'ye muîd olduğu zannedilmemesi gerektiğini belirtir. Beyânî de bu konuda Hasan Çelebî'nin belirttiği gibi, şairin babasının Muîdzâde adıyla tanındığını tekrarlar.⁴¹⁸ Müspet ilimlerle uğraşmış⁴¹⁹ bir şahsiyet olan Muîdî, akranları arasında son derece kâbiliyetli biri olarak bilinmiştir.⁴²⁰

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Güzel söz söylemede “‘tab’-ı güher senc” (cevher tartan yaradılış) sahibi olan Muîdî, Latîfî'nin anlattığına göre, söz hâfızı ve güzel uslûp sâhibi bir şairdir.⁴²¹ Âşık Çelebî ve Ali'nin anlattıklarına göre ise Muîdî, kendisini bütün şairlerden üstün ve şiirde tek ve eşsiz olarak görmüştür.⁴²² Kaynaklar, Muîdî'nin çok şiir söyleyen ve eser veren velûd bir şair olduğunu ittifâkla belirtirler.⁴²³

Nizâmî'nin Farsça olan Penc-genc hamsesine cevap olarak Türkçe Hamse yazan⁴²⁴ şairin bilinen Vâmık u Azra, Şem u Paervâne, Gül ü Nevrûz” mesnevîleri ve “Yedi Destân” hikâyeleri vardır. Türkçe Hamsesi henüz ortaya çıkmamıştır. Muîdî, Lâmiî Çelebî ve Zâtî'den sonra Anadolu sahasında üçüncü olarak Şem u Prevâne mesnevîsini kaleme almıştır. Şair, bu mesnevîyi Abdullah Hâtîfî'nin Heft-manzar'ına ve Nizâmî'nin Heft-Peyker mesnevîsine cevap olarak yazmıştır. Şem u Pervâne adlı bu mesnevîsinin içinde yer alan Gül ü Nevrûz adlı hikâyesinde ise Muîdî, içinde bulunduğu zamandan şikâyetlerini ve kendi hasbihâlini dile getirmiştir.⁴²⁵ Vâmık u Azra mesnevîsini de Nizâmî'nin Mahzenü'l-esrâr adlı mesnevîsiyle aynı bahirde yazmıştır.⁴²⁶

⁴¹⁸ Ahdî, vr.221; Latîfî, (2000): s.502; Âşık Çelebî, (1971): vr.125; Kühnü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.276; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.916; Beyânî, (1997): s.268

⁴¹⁹ Sehî, (H.1325): s.133

⁴²⁰ Ahdî, vr.221

⁴²¹ Latîfî, (2000): s.502

⁴²² Âşık Çelebî, (1971): vr.126a; Kühnü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.276

⁴²³ Âşık Çelebî, (1971): vr.126a; Hasan Çelebî, (1989): C.II,s.916; Beyânî, (1997): s.268

⁴²⁴ Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.916; Beyânî, (1997): s.268; Latîfî, (2000): s.502; Riyâzî, vr.124

⁴²⁵ Latîfî, (2000): s.503, 504

⁴²⁶ Âşık Çelebî, (1971): vr.126a

Latîfî, Muîdî'nin üç divan sahibi olduğunu belirtmektedir. Yeni buluşları çok olan ve çok şiir söyleyen Muîdî, şairlik yaradılışının büyüklüğü herkes tarafından tasdik edilmiş bir şair olmuştur. Fakat eserlerindeki konularda sözü fazla uzattığından, çok şiir söyleyen bir şair olmasına rağmen eserleriyle halk arasında pek rağbet görmediği ve şöhret bulmadığı söylenmektedir. Meselâ Latîfî, onun Penc-gence cevap olarak yazdığı mesnevilerini ve “Yedi Destân” risâlesini kaleme alırken çok dikkat ve sanat sarfettiğini belirtmektedir. Fakat buna rağmen güzel söylenmiş bu yedi parça hikâyesi ve fesahat dolu üç ciltlik divanıyla hiçbir zaman halk arasında rağbet görmediğini ve ileri gelen insanların iltifatlarına nâil olup okunmadığını belirtir. Latîfî, şairin vücuda getirdiği eserlerini değerlendirirken: “sözün en güzeli veciz olanıdır” ifadesi gereğince, yazdığı üç divan ve yedi hikâye yerine ayıklanıp seçilmiş bir divan ve temiz bir nazımla bir hikâye söylemesi daha iyi olurdu” der. Muîdî'nin nazımda sahip olduğu çeşnisinin, herhalde insanların tabiatlarına güzel gelmediğini de ifade eden Latîfî, şairin şiirlerinin bu şekilde halk beğenisinden uzak kalması durumunu, eski musıkî nazariyatına son derece vâkıf ve musıkî ilminde uzman olan fakat terennüm ve tegannîsinde, şarkılarında ve sesinde güzellik ve tadı bulunmayan bir mugannînin durumuna benzetir.”⁴²⁷ Tezkire yazarlarından Ahdî ise, Muîdî'nin bütün şiir türlerine vâkıf güçlü bir şair olduğunu söylemektedir.

Muîdî özellikle, muaşşer, tesdîs ve murabba söylemekte çok ünlü ve bazı gazelleri mutriplerince bestelenmiş bir şârdır. Meselâ, devrin kötü gidişatından şikâyeti dile getiren aşağıdaki gazeli mutripler tarafından bestelenmiş ve halk arasında çok okunmuş bir gazeldir.

Şiirlerinden örnekler:

Gazel:

Ṭâli‘um naḥs olduğı çerḥ-i sitem-gerden midür

Başuma bunca belâ dalduğı dil-berden midür

Defter-i ‘uŝŝâka yazmıŝsın raķıbi tıtalum
Gel sen inşâf eyle andan ol bu defterden midür

‘Aşk mıdur yâ gül midür bülbülleri nâlân iden
Na‘resi bezm ehlinüñ meyden mi dil-berden midür

Düŝmene uyma didügüyçün beni düŝmen ŝanur
Dôstlar bi’llâh suç benden mi dilberden midür

Ey Mu‘îdî gice gündüz gülmeyüp kıan ağlamak
Kendü kendünden midür yoħsa güzellerden midür⁴²⁸

Ŗem u Pervâne mesnevîsinin Gül ü Nevrûz hikâyesinden:

Ĥamsem okur idüm ağlayup zâr

Kim yoķ bu metâ‘a bir ĥarîdâr

Dîvânlaruma idüp nezâre

Derdüm ne kılam n’idem ne çâre

‘Âlemleri tıtmıŝ idi adum

El virmedi şâhid-i murâdum

Nazmum dür-i nâb iken ser-â-ser

Oldı kıara topraĥa berâber

Bu nazm u ‘uluvv-i şânuma hayf

Bu tîre geçen zamânuma hayf

Göñlüm didi ki eyâ Mu‘îdî

Sensün bu zamânenüñ ferîdî

Şükr eyle ki ehl-i nüktedânsun

Devrüñde Nizâmî-i zamânsun

Çün urduñ elüñi Penc-gence

Husrev tutamaz senüñle pençe⁴²⁹

NÂLÎ
(19.yy.-ö.H.1266/M.1849)

Hayatı ve Şahsiyeti:

19. yüzyılda yaşamış ve asıl adı Numan Efendi olan Nâlî, Kalkandelen’de doğmuştur. Daha sonra öğrenim görmek için İstanbul’a gelen şair, İstanbul’da Sultân Mehmet Hân Câmii civarında bulunan medreselerden birinde ilim tahsiline başlamıştır. Daha sonra buradan mezun olan Numan Efendi, ilmiye sınıfına dâhil olup müderris olmuştur. Bu şekilde akranları arasında örnek ve üstün bir şahsiyet olan Numan Nâlî Efendi, bütün ömrünü ilim öğretmek için geçirmiştir.⁴³⁰ En sonunda memleketi Kalkandelen’de vefat edip burada defnedilmiştir.⁴³¹

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Şairin edebî kişiliği ve şiirleri hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi verilmeyip sadece şiirlerinden bir iki örnek verilmiştir. Bu örnek şiirler de şairin âşıkâne tarzda şiirler yazdığını göstermektedir.

Şiirlerinden örnekler:

Beyitler:

Cân u gönlüm müje-i seyfüne kurbân olsun

Şem‘-i rûyuñla gönül hânesi vîrân olsun

Kaşr-ı sînem nazar-endâzuña şâyân olsun

Cennet-i hüsnüne dil bülbülü nâlân olsun

* * *

⁴³⁰ Fatîn, s.394

⁴³¹ Tuhfe-i Nâlî, (2001): C.II, s.1023, Madde No: 4200

Rûz u şeb âh iderüm gonca-ruhuñ şevkı ile

Yanarum güfte-i nâzende-femüñ ‘aşkı ile

Neşe-yâb oldı gönül la‘l-i lebüñ zevkı ile

Bezm-i dilde leb-i la‘lün şeker-efşân olsun⁴³²

SÜCÛDÎ (16.yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

16. yüzyıl divan şairlerinden olan Sücûdî, Kalkandelen’de doğmuştur.^{433*} Yavuz Sultân Selim (M.1512-1520) ve Kanûnî Sultân Süleymân (M.1520-1566) gibi iki büyük pâdişâh devrini idrâk eden şair⁴³⁴, Pîrî Mehmet Paşa ve Tacizâde Cafer Çelebî tarafından yetiştirilmiştir.⁴³⁵ Bu iki kişinin sayesinde ilk önce sarayda divan kâtibi olmuş, daha sonra da bölükde silâhdârlar kâtibi olmuştur.⁴³⁶ Şair, Pîrî Mehmed Paşa’dan aşağıdaki beyitle Kalkandelen haracını istemiş, bu haracın kendisine verilip verilmediği konusunda ise kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.

Beyit:

Bükmedin kıddümi yâ gibi cefâ kılcı çerh

Gönder ok gibi şehâ bendeñi Kalkandelene⁴³⁷

Yavuz Sultân Selim’in Mısır Seferine katılmıştır. Sefer esnasında Revânî, Temmuzun kavurucu sıcaklığında Yavuz Sultan Selim’e “berf” (kar) redifli bir kaside sunar. Fakat Pâdişâh, “ berf bir memdûh nesne midür ki bunuñ gibi lafz-ı bâridi ta’rîf kaçd idüp baña kaçide sunarsın” sözleriyle kasideyi beğenmediğini bildirmesi üzerine Sücûdî, Revânî’yi eleştirmek maksadıyla şu kıtayı söylemiştir:

Kıta:

⁴³³ Âşık Çelebî, (1971): vr.149a; Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.449; Kühü'l-ahbâr’ın Tezkire Kısmı, (1994): s.177; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.I, s.415, Madde No: 1719 * Tezkire yazarlarından Âşık Çelebî, Hasan Çelebî, ve Kühü'l-ahbâr sahibi Ali, Sücûdî’nin Kalkandelenli olduğunu belirtip Tuhfe-i Nâilî’de bu bilgi tasdik edilmişken, Sehî, Sücûdî’nin memleketini tam olarak belirtmeyip “Rûmilindendir” demekte (s.110), Latîfî ise şairin Prizrenli olduğunu yazmaktadır (s.296).

⁴³⁴ Latîfî, (2000): s.296

⁴³⁵ Âşık Çelebî, (1971): vr.149a; Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.449; Kühü'l-ahbâr’ın Tezkire Kısmı, s.177

⁴³⁶ Sehî, (H.1325): s.110; Latîfî, (2000): s.296; Âşık Çelebî, (1971): vr.149a; Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.449; Kühü'l-ahbâr’ın Tezkire Kısmı, (1994): s.177

⁴³⁷ Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.449; Âşık Çelebî, (1971): vr.149a

Şovuk sözlerle taldurduñ cihânı

Başuña tölular yağsun Revânî

Umarken çerhden sincâb ebri

Dürdi postuñ gel gör zamânı⁴³⁸

Bunun üzerine, Kühü'l-ahbâr'ın yazarı Ali'nin anlattığına göre Revânî, Sücûdî'nin güzellere olan düşkünlüğünü de kast ederek şu beytiyle cevap vermiştir.

Beyit:

Yüzüñ tükünmaduğ yir yok cihânda

Anuñçün didiler saña Sücûdî⁴³⁹

İlimle uğraşmış olan şair, temiz ve hoş yaradılış sahibi,⁴⁴⁰ fakat içkiye çok düşkün, açık meşrep bir şahsiyettir. Çok içki içtiğinden dolayı arkadaşları ismini tahrif ederek ona Sucu iti derlermiş.⁴⁴¹ Ali, Kühü'l-ahbâr'ında Sücûdî'nin nevcivânlara olan düşkünlüğünden de bahsetmektedir.^{442*} Kanunî Sultân Süleymân devrinde vefat etmiştir.⁴⁴³ Sehî'de, hacca gittiği ve hac dönüşünde yolda vefat ettiği yazılıdır.⁴⁴⁴ Âşık Çelebî'de ise silâhdârlar kâtibi görevini ifâ ederken namazda can verdiği belirtilmektedir.⁴⁴⁵

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

438 Latîfî, (2000): s.296; Âşık Çelebî, vr.149a; Hasan Çelebî, C.I, s.449

439 Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.178; Latîfî, (2000): s.297; Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.449

440 Sehî, (H.1325): s.110

441 Âşık Çelebî, (1971): vr.149a, * O da "mürebbitümüz Ca'fer Çelebîdür aña am bitir dirler, baña sucı iti dirlerse 'acep midür" şeklinde cevap vermiş.

442 Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, s.178, * Revânî dağî nevcivânlığı hâlini işrâben dimişdür..."

443 Tuhe-i Nâilî, (2001): C.I, s.415, Madde No: 1719

444 Sehî, (H.1325): s.140

445 Âşık Çelebî, (1971): vr.149a

Tezkire yazarlarından Sehî, Sücûdî'nin şiir konusunda “kâmil ve üstâd” olup çok şiire sahip olduğunu belirtirken, Latîfî, onun zaman zaman şiir söylediğini, şiirlerinde o kadar letâfetin ve yeni buluşların bulunmadığını ve pek güçlü bir şair olmadığını belirtir. Bununla beraber Latîfî, onun latif yaradılış ve olgun belâgat sahibi olduğunu söyler. Hasan Çelebî, Sücûdî'nin söyleyişleri hayal süsünden uzak anlatımı ve şiirleri sade olan bir şair olduğunu ifade eder. Âşık Çelebî de şairin düzgün, güzel, manası anlaşılır söyleyişlere ve güşâyende (iç açıcı) edâyaya sahip olduğunu belirtir. Kühü'l-ahbâr yazarı Ali ise, Sücûdî'nin şiirleri yalın, daha çok nazireler yazan ve buna rağmen her nasıl olmuşsa rağbet görmüş bir şair olduğunu belirtir.⁴⁴⁶ Şairin şiirde pek bir kudretinin bulunmamasına rağmen, Pîrî Mehmed Paşa ve Cafer Çelebî'ye yakınlığı sebebiyle Yavuz Sultân Selim'e yaklaşabilmiştir. Sultân Selim Mısır Seferine çıkarken Sücûdî'yi de beraberinde almış ve Arap (Mısır) fethinin tarihini yazmaya memur etmiştir.

Sücûdî şairliği yanında, inşâsı ve tarihçi kişiliğiyle de tanınmıştır. Fakat şiirde olduğu gibi inşâ alanında da kendisini tezkire yazarlarına beğendirememiştir. Latîfî, onun kendince münşî ve fikrinde muhaşşî (hâşiye yazarı) geçindiğini söyler.⁴⁴⁷ Âşık Çelebî ise, Sücûdî'nin güzel ve beğenilir inşâyaya sahip olduğunu belirtir. Mısır Seferinde Pâdişâh'ın maiyetinde bulunan Sücûdî, Yavuz Sultân Selim'in Mısır (Arap) ve İran (Acem) fetihlerinin târihini, (Selim-nâme adıyla) bir kitâp hâlinde yazmıştır. Sücûdî'nin bu tarihi, İshak Çelebî'nin Sultân Bâyezid devrindeki büyük depremden Sultân Bâyezîd'in vefatına kadar geçen olayları ihtivâ eden târihine bir nevi zeyl olarak yazılmıştır. Fakat Âşık Çelebî, İshak Çelebî'ye ait târihin Sücûdî'nin tarihinden daha özlü ve güzel yazıldığını ifade etmektedir.⁴⁴⁸ Tezkire yazarlarından Latîfî ve Kühü'l-ahbâr yazarı Ali de, Sücûdî'nin bu tarihini pek güzel bulmayarak bayat ve kullanılmış eski ibârelerle yazıldığını söylerler. Ali, ayrıca Sücûdî'nin bu tarih kitabının tasnifini Sultân Selim'in vefatından sonra tamamladığını, bundan dolayı da pâdişâh'ın câizesine nâil olmadığını ifade etmektedir.⁴⁴⁹ Şairin Revânî ile karşılıklı hicviyeleri de bulunmaktadır. Örnekleri daha önce geçmiştir.

⁴⁴⁶ Sehî, (H.1325): s.110; Latîfî, (2000): s.296; Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.449; Âşık Çelebî, (1971): vr.149a

⁴⁴⁷ Latîfî, (2000): s.296

⁴⁴⁸ Âşık Çelebî, (1971): vr.149a

⁴⁴⁹ Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.178; Latîfî, s.296

Şiirlerinden örnekler:

Beyitler:

Sanma bülbül nağmesi ey gül-‘izâr iñler beni

Gülşen-i ‘aşkuñda bu feryâd u zâr iñler beni

Fırkatüñde dem-be-dem merdümlük idüp ey perî

Yaşı çoğ olsun bu çeşm-i eşk-bâr iñler beni

Tarih kitabından bir kıta:

Kıta:

Ne тұrursun тұr ey şeh-i ‘âdil

Yola çık zâd ile zevâde ile

‘Azab ile yeñiçeri devşür

Hâdeden endâzeden ziyâde ile

Tâ ki ‘âlemde ola bir târîh

Şâhı mât eyle gel piyâde ile⁴⁵⁰

TULÛÎ (16.yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Sultân III. Murad (M.1574-1595) devri şairlerinden⁴⁵¹ olan Tulûî, Kalkandelen şehrinde doğmuştur. Asıl adı İbrahim olup Dahhâk lakabıyla tanınmıştır.⁴⁵² Şiirlerinde Tulûî mahlasını kullanan şair, derbeder, harâbâtî bir hayat yaşamıştır. Hasan Çelebî, Tulûî'nin çok içki içtiğini ve şarabın etkisiyle sürekli sarhoş ve perişân bir hâlde gezdiğini belirtir.⁴⁵³ Bekrî olduğundan dolayı da arkadaşları kendisine Tulûî derlermiş.^{454*} Kaynaklar, şairin ayrıca çok pasaklı olduğunu da belirtirler. Her zaman sarığı ve elbisesi kirli, yakası yırtık, yağlanmış, yüzü yıkanmamış, başı traş olmamış ve sakalı dağınık hâlde gezermiş. Okadar ki, dünyadaki bütün çamaşır yıkayıcıları bir araya gelip her gün bin kere sabunla yikasalar yüzünü ağrtmayacakları ve elbisesinin kirlerini gideremeyecekleri söylenmektedir. Bunun yanında bütün dünyadaki en güzel kokularıyla tütsülense de fayda vermeyeceği ve durduğu yerin sarımsağa benzeyen çirkin kokusunun azalmasının mümkün olmadığı ifade edilmektedir.⁴⁵⁵

Tezkire yazarlarından Âşık Çelebî ile uzun zaman okul ve ders arkadaşı olan⁴⁵⁶ Tulûî, İstanbul kadılığından emekli olan Hasan Çelebî'den zar zor mülâzım olmuştur.⁴⁵⁷ Daha sonra uç beylerinden Uzguroğlu'nun hizmetine girerek onun yardımıyla yirmi akçaya Arnavutluk'ta Mazarak adlı bir kasabaya kadı olmuştur. Şairin vefat tarihi kaynaklarda verilmemekle beraber Hasan Çelebî'ye göre Mazarak kadılığı görevini

451 Tuhfe-i Nâilî, (2001): s.593, Madde No: 2518

452 Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.585; Âşık Çelebî, (1971): vr.92b; Riyâzî, vr.87

453 Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.585

454 Âşık Çelebî, (1971): vr.92b, * "Bekrî : 1. Erken, sabah. 2.(Sıfat) çok içki içen, içkiye düşkün adam, sarhoş; Tulû-(î): doğma, doğuş demektir. Burada arkadaşları herhalde "bekrî" kelimesinin birinci anlamıyla "tulû: " kelimesinin anlam benzerliğini

kastederek şaire Tulûî demişlerdir.

455 Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.585-586; Âşık Çelebî, (1971): vr.92b-93a

456 Âşık Çelebî, (1971): vr.93a

457 Âşık Çelebî, (1971): vr.93a; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.586; Riyâzî, vr.87

sürdürürken, Âşık Çelebî'ye göre ise bu görevinden azledildikten sonra o havâlide bulunan bir suda boğularak vefat etmiştir.⁴⁵⁸

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Kaynaklarda Tulûî'nin edebî kişiliğini ve şiirlerini değerlendirme mahiyetinde herhangi bir bilgi verilmemiştir. Tezkire yazarlarından yalnızca Hasan Çelebî, şairin şiirlerinden örnek verirken “bu eş‘âr-ı âb-dâr anuñ netâ'ic-i dürer-bândür” ifadesini kullanmıştır. Bu ifadelerden Tulûî'nin inci gibi zarif ve güzel şiirler söylediği anlaşılmaktadır.⁴⁵⁹

Şiirlerinden örnekler:

Gazel:

Gerden-i cânâ du‘â-i seyf aşar gâzîlerüz

Gerçi ğam maqtûliyuz lâkin cihân kıttâliyuz

Ķalb ile bâzâr idüp âvâre dil cân gezdürür

Çâr-sû-yı miñnetüñ bir oñmaduĶ dellâliyuz

Ey Tulû'î gerçi ki şâfi-dilüz deryâ gibi

Lîk ‘aşĶ-ı pâkden ‘âlemde şanma hâlîyüz⁴⁶⁰

⁴⁵⁸ Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.586; Âşık Çelebî, (1971): vr.93a

⁴⁵⁹ Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.586

⁴⁶⁰ Âşık Çelebî, (1971): vr.93a; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.586; Riyâzî, vr.87

DEBRELİ ŞAİRLER

VECDÎ

(17. yy.-ö.H.1080/M.1669)

Hayatı ve Şahsiyeti:

18. yüzyıl şairlerinden olan Vecdî, Makedonya'nın Debre şehrinde doğmuştur. Saraybosna'da Mevlevî şeyhlerinden Tevekkülî Dedeye intisap ederek Mevlvî tarikatına girmiştir. Tevekkülî Dede tarafından yetiştirilen Vecdî, üstün derecelere ulaştıktan sonra şeyhinin izniyle Yenişehir'de Faner Mevlevihânesini kurmuş ve uzun zaman orada Mesnevî okutarak manevî dersler vermiştir. Aşağıdaki gazelinden şairin bir süre Konya'da da bulunduğu anlaşılmaktadır. H.1080/M.1669 yılında Girit Seferi esnasında vefat etmiştir. Meşhur sûfîlerden Akevalı Hâtem Efendi, Vecdî dergâhının mensuplarından olup bu konuda taklitçisi olmuştur.

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Hayatıyla ilgili daha geniş bilgi veren Esrar Dede Tezkeresinde, Mevlevî şairlerden olan Vecdî'nin güzel gazeller ve mürettep Divan sahibi olduğu belirtilmektedir.

Şiirlerinden örnekler:

Gazel:

Cân-bağş-ı nefî-i 'Îsî rüzgârı Konyanuñ

Cennet-âbâd oldı ey dil her kenârı Konyanuñ

Tûtüyâ-yı cân ü dildür hâk-i râh-ı 'âşıkân

Hâzret-i Sultânumuzdur şehryârı Konyanuñ

Bâĝ-1 cennetden nişân virür disem lâyıķ olur

Âb-1 Kevşer-veş bütün çıkar suları Konyanuñ

Nev-bahâr irdükçe olur ziynet-i bâĝ-1 İrem

Her Nihâl üstinde gûyâ berg-bâr Konyanuñ

Vaķt-i azhâ pîr ü dil-berler olup serv-i revân

Alınurlar Vecdî ile gül-‘izârı Konyanuñ⁴⁶¹

Beyit:

Seyr itdüm esb-i fikret ile dehr-i pür-gamı

Gördüm hezâr şûret eyledi a‘zamı⁴⁶²

⁴⁶¹ Erâr Dede, (2000): s.517-518

⁴⁶² Âsım, Zeyl-i Zübdetü'l-eş‘âr, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, Türkçe Yazmalar, No: 2401

İŞTİPLİ ŞAİRLER

AKLÎ (17.yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

17. yüzyıl divan şairlerinden olan Aklî, Makedonya'nın İştîp şehrinde doğmuştur. Asıl adı Mehmet olup İştîbî Mehmet Efendi olarak tanınmıştır.⁴⁶³ Gençlik yıllarında öğrenim görmek üzere İstanbul'a gelmiş, gereği gibi ilim tahsil ettikten sonra⁴⁶⁴ Ankaralı Mehmet Efendi'den mülâzım olmuştur.⁴⁶⁵ Mülâzemetinden sonra kadılığa başvurup değişik kasabalarda kadılık görevinde bulunmuştur. H.1099/M.1687 senesinde cereyan etmiş Nemçe Seferinde serasker olan ve isyan çıkaran Yegen Osman Paşa'nın yanında ordu kadısı olmuştur. Bu sebepten dolayı Yegen Osman Paşa'nın yandaşlarına pâdişâh tarafından ölüm cezası verilince, kendisi de öldürülerek vefat etmiştir.⁴⁶⁶ Şahsiyet olarak Safâyî Tezkire'sinde Aklî'nin "deryâ-dil" (gönlü geniş) ve rint meşrep biri olduğu ifade edilmektedir.

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Tezkirelerde edebî kişiliği ve şiiri hakkında pek bilgi bulunmayan Aklî, Safâyî'nin ifadesine göre "deryâ-dil" ve bilgili bir şair olup "tâb-dâr" (parlak) şiirleri vardır.⁴⁶⁷

Şiirlerinden örnekler:

Beyitler:

463

Sâlim, (H.1315): s.483; Safâyî ve Tezkiresi, (1989): s.545; Belîğ, İsmail, (1999): *Nuhbetü'l-âsâr Li-zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr*,

Hazırlayan: Abdülkadiroğlu Abdülkerim, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara: s.281

464

Safâyî ve Tezkiresi, (1989): s.545

465

Sâlim, (H.1315): s.483

466

Safâyî ve Tezkiresi (1989):, s.545-546; Sâlim, (H.1315): s.483-484; Belîğ, (1999): s.281

467

Safâyî ve Tezkiresi, (1989): s.546

O ‘âşık kim şeb-i hicrânda ebrûnı hayâl eyler
Dem-â-dem sîneye nâhun urur şekl-i hilâl eyler

Dehânuñ fikri der hüsnuñ kitâbı dâ’imâ elde
Anuñçün ‘Aklî-i dil-teng her gün hasb-i hâl eyler⁴⁶⁸

* * *

Seyr it o şâhı tâze haţ-ı müşk-bûyile
Şulh itdi mülk-i hüsnde gûyâ ‘adüvv ile

Sür âsitânına yüzüñi sen de ‘Aklıyâ
Hâk-i derinde hıdmetin it âb-ı rûyile⁴⁶⁹

⁴⁶⁸ Sâlim, (H.1315): s.484; Safâyî ve Tezkiresi, (1989): s.546; Belîğ, (1999): s.281-282

⁴⁶⁹ Belîğ, (1999): s.281-282; Safâyî ve Tezkiresi, (1989): s.546

SADRÎ
(HÜSEYİN)
(16.yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı Hüseyin olan Sadrî,⁴⁷⁰ İştîp'te doğmuştur.⁴⁷¹ Rumelili Sadrî olarak da tanınan şair,⁴⁷² ilk önce dânişmendler zümresinden zümresinden olmuş,⁴⁷³ daha sonra, bir ara Şeyhülislâm olan Şeyhî Efendi'den mülâzım olmuştur.⁴⁷⁴ Mülâzemetinden sonra İstanbul'da bir medresede yevmiyelik kırk akçaya müderris olmuş ve bu görevdeyken⁴⁷⁵ H.993/M.1585 yılında vefat etmiştir.⁴⁷⁶ Bilgin büyük insanların yazdıkları şerh ve eserlerinden çok istifade ettiğinden dolayı bilgi dağarcığı çok zengin biri olmuştur. Bütün vaktini ilim tahsiline sarf etmiş olan Sadrî, parlak zeka ve temiz yaratılış sahibi olarak sürekli ileri gelen, himmet sahibi kişilerin eğlence sofalarının başında bulunmuş ve yüksek maârif meclislerine dâima yakın olmuştur.⁴⁷⁷ Bu sebepten dolayı şair, akranları arasında pâk edâsıyla meşhûr ve herkes tarafından beğenilen bir şahsiyet olmuştur.⁴⁷⁸ Künhü'l-ahbâr yazarı Ali, şairin hoş yaratılış sahibi ve zeki bir şahsiyet olup "şâhid-bâzlık" (güzel sevme) davasında olanları temize çıkarmaya çalışan bir şahsiyet olduğunu belirtir.⁴⁷⁹

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Ahdî, âlim ve zeki bir şahsiyet olan Sadrî'nin âşık yaratılışlı olup şiir konusunda derin fikir sahibi, musahabeti güzel ve söyleyişleri beğenilen bir şair olduğunu

470

Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.546; Beyânî, (1997): s.150; Tuhfe-i Nâilî, C.II, s.550, Madde No: 2323

471

Ahdî, vr.152; Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.564; Beyânî, (1997): s.150; Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.311; Fâizî,

s.66; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.550, Madde No: 2323

472

Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.564

473

Ahdî, vr.152

474

Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.565; Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.311

475

Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.565; Beyânî, (1997): s.150; Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.311

476

Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.565; Fâizî, s.66; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.550, Madde No: 2323

477

Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.565

478

Ahdî, vr.152

479

Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.311

belirtir.⁴⁸⁰ Hasan Çelebî ise, şairin divanını çok beyitlerle doldurduğunu ve bu beyitlerden bazılarının güzel olduğunu belirtir.

Hasan Çelebî'nin bu ifadesinden Sadrî'nin divan sahibi bir şair olduğu anlaşılmaktadır.^{481*} Ahdî Tezkiresinde yer alan bazı beyitlerinden Rumelili bir şair olarak Sadrî'nin Rumeli kültürünün etkisiyle rahib, deyr (kilise), sanem, büt gibi Hristiyanlık unsurlarına da şiirlerinde yer verdiği görülmektedir.

Şiirlerinden örnekler:

Beyitler:

Râhib seni koyub büte toydı çü zây-şanem

Deyr-i cihânda göreyin anı kadîd ola

* * *

Ayak başduğda 'aşka terk-i ser itmek gerek 'âşık

Belî bezl-i sağâ itmek dürür mestâneye lâyıq

* * *

Leb-i helvâsın o şîrîn dehenüm luğfindan

Baňa 'ahd itmiş idi şimdi peşîmân dirler⁴⁸²

* * *

Gerek dervîş-i dil-rîş gerek şâh-ı cihân olsun

Saňa 'âşık geçen gelsün benümle imtiğân olsun⁴⁸³

480 Ahdî, vr.152

481 Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.565, * "Hıyâz-ı dîvânını ebyât-ı firâvânî ile mâlî itdügi ebyâtuğ ba' zı hâlden hâli degildir..."

482 Ahdî, vr.152

483 Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.565; Beyânî, (1997): s.150; Ahdî, vr.152; Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.311

SADRÎ (SÜLEYMAN)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı Süleyman⁴⁸⁴ olan bu Sadrî de İştîplidir. Gece gündüz ilimle uğraşmış değerli bir zât olduğu söylenen şairin hangi yüzyılda yaşadığına ve ne zaman ve nerede vefat ettiğine dâir kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Güzel söz söyleyen bir şair olan Sadrî, ilimle uğraşmış olmasının yanında musîkîde de derin bilgi sahibi olduğundan çok rağbet görmüş bir şahsiyet olup diyarındaki bazı kibârzâdeler kendisine hâce (üstad) diyerek saygı gösterisinde bulunmuşlardır.⁴⁸⁵

Bu Sadrî hakkında tek kaynak durumunda olan Sâlim Tezkiresi'nde şairin şiirlerinden örnek bulunmamaktadır.

484 Sâlim, (H.1315): s.322; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.552, Madde No: 2329

485 Sâlim, (H.1315): s.322

TAB'Î (16. yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Kanûnî Sultân Süleymân (M.1520-1566) devri divan şairlerinden olan⁴⁸⁶ Tab'î, İştibe doğmuştur.⁴⁸⁷ Asıl adı Mehmet Çelebî olan şair,⁴⁸⁸ İştib'te ilmiyle meşhur İştibzâdelerden olduğu için İştibzâde lakbıyla da tanınmıştır.^{489*} Dedesi İştibzâde, İştib medresesinde ders vermiş eski şeyhlerden olup büyük kasabalarda kadılık yapmış ünlü kadılardandır. Şairin babası ise, İştibzâde'nin oğullarından Vidin'de kadılık yapmış olan Mahmut Çelebî adında rint meşrep ve hilebâz bir zâttır.^{490**} Dânişmendler zümresinden olan Tab'î, ilim tahsilini tertip üzre tamamladıktan sonra⁴⁹¹ Mısır kadısı Arabzâde'den mülâzım olmuştur. Mülâzemetinden sonra, İştib'te dedesiyle babasının müderrislik yaptıkları medresede bir süre müderris olarak çalışmış,⁴⁹² daha sonra da kadı olmuştur.⁴⁹³ İlmî kişiliğiyle tanınmış ve akranları içinde üstün tutulmuş olan Tab'î'nin, şahsiyet olarak babası gibi kalender meşrep bir kimse olduğu ifade edilmektedir.⁴⁹⁴

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Âşık Çelebî'de Tab'î'nin, şiirlerinde aşk çeşnisi bulunan, güzel hayaller icat edip "hüsn ü edâ" ile şiir söylemeye kadir bir şair olduğu belirtilmektedir. Hasan Çelebî de şairin çok şiir söyleyen ve gerçek şair yaradılışlı kimse olup şiirlerinde safâ çeşnisinin

⁴⁸⁶ Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.585, Madde No: 2483

⁴⁸⁷ Ahdî, vr.161; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.583

⁴⁸⁸ Âşık Çelebî, (1971): vr.92a

⁴⁸⁹ Ahdî, vr.161; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.583; Âşık Çelebî, (1971): vr.92a, * Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde şairin İştibli olduğu için İştibzâde lakabıyla tanındığı belirtilmektedir. Bizce, meşhur müderris ve kadılardan olan dedesinin İştibzâde olarak tanınmasından dolayı Tab'î de aynı sülâleden olduğu için İştibzâde lakabıyla tanınmıştır.

⁴⁹⁰ Âşık Çelebî, (1971): vr.92a-92b, * Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde şairin babasının adı Mehmet olarak verilmiştir. Doğrusu Mahmut'tur.

⁴⁹¹ Ahdî, vr.161

⁴⁹² Âşık Çelebî, (1971): vr.92b; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.583

⁴⁹³ Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.583

⁴⁹⁴ Âşık Çelebî, (1971): vr.92b

bulduğunu belirtir. Tezkre yazarlarından Ahdî ise, onun temiz şairlik yaratılışına sahip biri olduğunu ve güşâyende (iç açıcı) ve yakıcı şiirler yazdığını belirtmektedir.⁴⁹⁵

Şiirlerinden örnekler:

Beyitler:

Sâgarda ħabâb-ı meye mey eyle revâdur

Devrüñde şehâ yalıñ ayak başı ħabâdur

Ķarşumda benüm ħurmadan aġyâra sögersin

Bildüm ġarazuñ pâdişehüm baña cefâdür⁴⁹⁶

* * *

‘Ârızuñ şevķına yaġdum sînem üzre tâze dâġ

Sînede şâh-ı ħayâlün ħurdı bir gül-gûn otâġ

Kâkülüñle ħayliden hem-dem geçer ey lâle-ħad

Nâfe-i miskine viren hep budur bunca demâġ⁴⁹⁷

⁴⁹⁵ Âşık Çelebî, (1971): vr.92b; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.583; Ahdî, vr.161

⁴⁹⁶ Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.583; Âşık Çelebî, (1971): vr.92b

⁴⁹⁷ Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.583

TÂLIBÎ
(17.-18.yy.-ö.H.1130/M.1717)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı Hasan olan Tâlibî, İştîp şehrinde doğmuştur. Babası, İştîp'te kadılık yapmış bir zâttır.⁴⁹⁸ Kadı olan bir babanın oğlu iken, Tâlibî, Mevlevî külâhı giyerek Selanik'teki Mevlevî tekkesinde şeyh olan Vecdî Dede'nin hizmetine girmiş, şeyhin vefatından sonra da onun yerine şeyh olarak geçmiştir. Böylece bütün Mevlevî dervişlerine olduğu gibi kendisine de Dede ünvanı verilmiş ve Tâlibî Dede olarak tanınmıştır. Bir süre Selanik Mevlevîhânesinde Vecdî Dede'nin yerine şeyhlik makamında bulunduktan sonra bazı taassup sahibi kişilerin yalan dolan dedikoduları sebebiyle buradaki şeyhliğine son verilmiştir. Bu şekilde babasının mesleği olan kadılığa dönen şair, dönemin şeyhülislâmı Ebu Saidzâde Feyzullah Efendi'nin dairesine mensup olmuş ve kadılık mesleğinde yüksek derecelere erişip sayısız mal mülk edinerek zengin olmuştur. Fakat bir süre sonra Esrar Dede'nin deyimiyle "içindeki dervişlik duygusunun dürtüsüyle" bütün mal varlığını "fakr u fenâ" yoluna harcayarak Mevlevî şeyhlerinden Şeyh Gavsî Efendi'nin huzurunda tarikata olan bağlılığını tazelemiş ve Bostân-ı Sâni'nin inâyetleriyle Selanik ve Mısır Mevlevîhânelerinde şeyh olmuştur. Mısır şeyhi iken, beldenin çoğu ileri gelen beyleri kendisine bağlılık göstererek yakın dostu olmuşlardır. Daha sonra, tarihte meşhur olan Halil Paşa Vakası'ndaki karışıklıklara kendisine yakın bazı beylerin de karışmış olmaları oradaki şeyhliğini olumsuz etkilemiştir. Böylece Tâlibî, Mısır şeyhliğini de terk etmek zorunda kalarak tekrar Rumeli'ye geçmiştir. Bunun üzerine Çelebî Seyyid Muhammed Arif Efendi, eski şeyhlerden ve tarikatın yaşlılarından diye Tâlibî'yi afedip Serez (Siroz) şeyhliğine tayin etmiştir. Şair, Serez Mevlevîhânesi şeyhi iken H.1130/M.1717 yılında yüzyaşına yaklaşmış olarak vefat etmiş ve buradaki Mevlevî mezarlığında defnedilmiştir.⁴⁹⁹

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

⁴⁹⁸ Esrâr Dede, (2000): s.321; Tuhfe-i Nâilî, (2001): s.58, Madde No; 2460

⁴⁹⁹ Esrâr Dede, (2000): s.321-322

Mevlevî şairlerden olan Tâlibî, şiir ve nesirde Selanik şeyhi Vecdî Dede'nin izinden gitmiştir. "Şerh-i Mu'dalât-ı Mesnevî" adlı eserini yazmaya başlamış fakat ömrü vefâ etmeyerek tamamlayamamıştır. Şairin âşıkâne gazelleri mevcuttur.²

Şiirlerinden örnekler:

Gazel:

Nûr-ı dîdem çeşm-i pür-hûnum ki câyuñdur seniñ

Ferşi olmuş la'lden sırça-serâyuñdur seniñ

Tûtiyâyı zerrece hîç gözüme göstermeyen

Kehl-i erbâb-ı başîret hâk-pâyüñdur seniñ

Berk şanma şu'le-i âh-ı derûnumdur dilâ

Ra'd zan itme şadâ-yı hây u hûyuñdur seniñ

Çaşlaruñ zîr-i cebînüñde kamer altında râ

Didümol dil-ber didi bu hüsn-i râyuñdur seniñ

Şâh-ı gamsın leşker-i hicrân ile ceng itmege

Tâlibî âhuñla kıddüñ ok u yayuñdur seniñ⁵⁰⁰

KRATOVALI ŞAİRLER

ZAİFÎ

(16. yy.-ö.H.960/M.1552)

Hayatı ve Şahsiyeti:

Asıl adı Pîr Mehmet olan Zaîfî, Makedonya'nın Kratova şehrinde doğmuştur.^{501*} Babası, Evrenos Hoca adıyla tanınmış bir kadı olup bazı beldelerde kadılık yapmıştır.⁵⁰² İlim yoluna giren şair, Müftü Ali Çelebî'den mülâzım olduktan sonra⁵⁰³ İznik medresesinde⁵⁰⁴ elli akçaya müderris olarak çalışmaya başlamıştır. Daha sonra sebepsiz yere bu görevinden azledilen Zaîfî, bir süre başıboş kaldıktan sonra aynı miktarla emekliye ayrılmıştır.⁵⁰⁵ Emekliye ayrıldıktan sonra uzlet köşesine çekilen şair, geri kalan ömrünü ilim ve irfan kazanmaya sarfedip kendisini daha çok ibadete vermiştir.⁵⁰⁶ Kaynaklarda H.960/M.1552 yılında İznik'te vefat ettiği ve orada defnedildiği yazılmaktadır.⁵⁰⁷

Âşık Çelebî, Kratova kasabasında Zaîfî kadar ilme hevesli ve marifete rağbet eden birinin daha çıkmadığını ve bu konuda beldesinde tek ve eşsiz olduğunu belirtmektedir.⁵⁰⁸ Yapı olarak ise şairin çok zayıf biri olduğu söylenmektedir.⁵⁰⁹ Muhtemelen zayıf biri olduğundan da kendisine bu mahlası seçmiştir.

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

⁵⁰¹ Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.578; Âşık Çelebî, (1971): vr.284b; Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.237, * Beyânî Tezkiresi'nde de Zaîfî mahlaslı bir şairden bahsedilmekte ve Kanûnî Sultân Süleymân devrinde yaşadığı belirtilmektedir. Söz konusu şairin vefat târihi Beyânî'deki bu bilgiyle örtüşmesine rağmen, Tezkire'de şairin memleketi ve asıl adı belirtilmediğinden aynı şahsiyetten bahsedilip bahsedilmediğini emin değiliz.

⁵⁰² Âşık Çelebî, (1971): vr.284b

⁵⁰³ Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.578

⁵⁰⁴ Âşık Çelebî, (1971): vr.284b; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.578

⁵⁰⁵ Âşık Çelebî, (1971): vr.284b; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.578; Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.237

⁵⁰⁶ Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.578; Âşık Çelebî, (1971): vr.284b

⁵⁰⁷ Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.II, s.570, Madde No: 2416

⁵⁰⁸ Âşık Çelebî, (1971): vr.284b

⁵⁰⁹ Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.578

Âlim bir şahsiyet olan Zaîfî, Âşık Çelebî'ye göre temiz yaratılışlı ve zarif tarzda şiirler yazan bir şairdir.⁵¹⁰ Şiirde olduğu gibi inşâ alanında da eli olan şair, Farsçaya çok iyi derecede vâkıf olmuştur.⁵¹¹ Kühü'l-ahbâr yazarı Ali de onun kuvvetli şair yaratılışına sahip olduğunu ve beğenilen şiirlerinin bulunduğunu belirtir.⁵¹² İnşâ alanında Şeyh Sâdî Şîrâzî'nin Güzlistân adlı eserinin çok zarif bir üslûpla şerhini yazmıştır. Genel olarak şiirleri ve gazelleri sade ve sanat gösterişinden uzak olan⁵¹³ Zaîfî'nin hezeliyât tarzında şiirleri de bulunmaktadır.⁵¹⁴

Şiirlerinden örnekler:

Gazel:

Ey göz demidür eşk-i firâk ile töl indi

Ağyâr bugün yârla bâzârı tölendi

Hışm ile yine cevri ü cefâ tîgi bilendi

Ey dil saña mı ya baña mı anı bil indi

Yâ Rab n'ola hâli bu Zâ'îfî kulumuñ kim

Yâr ise ferâgatde ve şabr ise dükendi⁵¹⁵

Kıta:

Gönlümüñ âşinâsı dil-bercik

Gözlerüm rûşenâsı dil-bercik

510

Âşık Çelebî, (1971): vr.284b

511

Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.237; Âşık Çelebî, (1971): vr.284b

512

Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.237

513

Âşık Çelebî, (1971): vr.284b; Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.578

514

Hasan Çelebî, (1989): C.II, s.578

515

Âşık Çelebî, (1971): vr.284b; Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (1994): s.237

Bir iki üç olur cefâ niçe bir
Hâyesi dört olası dil-bercik

Âh bir gün Zâ'îfî hücre sine
Gelüp aylar kalası dil-bercik⁵¹⁶

GEVGELİLİ ŞAİRLER

BÂLÎ

(16.yy.)

Hayatı ve Şahsiyeti:

16. yüzyıl divan şairlerinden olan Bâlî, Ahdî'ye göre bugün Makedonya'da bulunan Gevgeli (Kösteriye) şehrinde doğmuştur.^{517*} Timar sahiplerinden olan şair,⁵¹⁸ sürekli ileri gelen devlet büyüklerinin yanında mülâzımlık yaparak ilim tahsil etmiş ve Farsçayı öğrenmiştir.⁵¹⁹ Kaynaklarda Yavuz Sultân Selim (M.1512-1520) devrinde vefat ettiği belirtilmektedir.⁵²⁰

Edebî Kişiliği ve Şiiri:

Ahdî, Bâlî'nin görünüş olarak, hâl ve hareketleriyle insanlar arasında şairlere pek benzemeyip daha çok Rumeli delilerine benzediğini ve diğer şairler gibi meşhur olmadığını söylemektedir. Buna rağmen şiirlerinin güzellikten uzak kalmadığını ve çoğu şiirlerinin mahlası gibi “*şîrîn ve rengîn*” olduğunu belirtir.⁵²¹ Tezkire yazarlarından Latîfî ise, şairin beğenilen nâzik şiirleriyle hoşça giden söyleyişlerinin

⁵¹⁷

Ahdî, vr.85, * Tezkire yazarlarından Ahdî, Bâlî'nin Gevegeli (Kösteriye)'de doğduğunu belirtirken, Rıdvan Canım'ın tenkitli metnini hazırladığı Latîfî'nin Tezkiretü'ş-şu'arâ'sında (s.185) şairin “Kalkandelen nâm diyârdan” olduğu belirtilmekte, buna delil olarak da sözkonusu şaire ait olduğu söylenen şu beyit gösterilmektedir:

Yine tîr ü tüfege sîne siper eyleyeyin

Beni gönder varayın oğ gibi kalçandelene

Rıdvan Canım'ın tenkitli metnini hazırlamış olduğu Latîfî'nin Tezkiretü'ş-şu'arâsı'nda şairin doğum yeri bu şekilde belirtilirken, Ahmed Cevdet Paşa tarafından H.1314'te İstanbul'da matbu olarak neşredilen Latîfî Tezkiresi'nde şairin memleketi tam olarak verilmeyip sadece “Rumelinde(n)” olduğu yazılmaktadır. (Kastamonulu, Latîfî, (H.1314): Tezkire-i Latîfî, Neşreden: Ahmed Cevdet, İkdâm Matbaası, İstanbul, s.100). Hasan Çelebî (C.I, s.209), Beyânî (s.44), Riyâzî (vr.37), Tuhfe-i Nâilî (C.I, s.87, Madde No:324) gibi diğer kaynaklar da Bâlî'nin genel bir ifadeyle “Rumelili” olduğunu belirtirler. Komisyonca hazırlanmış, Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde (s.67-68) ise Ahdî'nin verdiği bilgi esas alınarak şairin Gevegeli (Kösteriye)'de doğduğunu belirtilmiştir. Biz de burada Bâlî'nin Gevgelili olduğu bilgisini esas aldık.

⁵¹⁸

Latîfî, (2000): s.185; Ahdî, vr.85; Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.209; Beyânî, (1997): s.44; Riyâzî, vr.37; Tuhfe-i Nâilî, (2001):

C.I, s.87, Madde No: 324

⁵¹⁹

Ahdî, vr.85

⁵²⁰

Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.209; Latîfî, (2000): s.185; Riyâzî, vr.37; Tuhfe-i Nâilî, (2001): C.I, s.87, Madde No: 324

⁵²¹

Ahdî, vr.85

bulduğunu ifade etmektedir.⁵²² Hasan Çelebî de, Bâlî'nin kudretli belâgat sâhibi bir şair olduğunu ve umumla havas arasında beğenilen şiirlerinin bulunduğunu söyler.⁵²³

Şiirlerinden örnekler:

Gazel:

Dilâ şanma meh-i bedri ihâta eylemil hâle

Kemend-i mihrini taşmış o mâh-ı çâr-deh-i sâle

Dil esrâr-ı leb-i la'lüñle ser-gerdân u hayrândur

Şanasın bir kümesdür kim ırakdan tutuşur bâle

Şekerdür vaşf-ı yâr-ı Bâlî ney-şeker-i hâmun

Ġidâ vir kand-ı güftâr-ı lebinden tûfî-i bâle⁵²⁴

Gazel:

Bâğuñ güli vü sünbülü serv ü benefşesi

Yârı gelür diyü kodılar gözcü nergisi

Aldı haber şabâdan ve döndü göz eyledi

Ya'nî gelür o gözleri âhû kesüñ sei

Müştâk imiş benefşe ki pâyuña yüz süre

Miskînüñ o imiş çemen içinde sekmesi

522 Latîfî, (2000): s.186

523 Hasan Çelebî, (1989): C.I, s.209

524 Ahdî, vr.85

Bâlî nice hâlâş ola aplan-ı ‘aşdan
Çün kim erişdi tenden öte cânâ pençesi⁵²⁵

SONUÇ

Tezkirelere bağlı olarak yaptığımız bu çalışmamızda bugünkü Makedonya sınırları içinde kalan Üsküp, Manastır, Kalkandelen, Debre, İştıp, Kratova, Gevgeli gibi şehirlerden 55 divan şairinin yetiştiğini tespit ettik. Ele alınan şairlerden her biri ait oldukları şehirlere ayrılmış bölümlerde Hayatı ve Şahsiyeti ve Edebî Kişiliği ve Şiiri gibi iki başlık altında incelenmiştir. Tezkirelerdeki bilgiler doğrutusunda her şairin şahsiyet ve meşrep özellikleri ile birlikte ayrıntılı olarak hayat hikâyeleri anlatılmıştır. Bunun yanında yine tezkirelerde verilen bilgiler ışığında söz konusu şairlerin edebî kişilikleri irdelenmiş ve şiirlerinden örnekler verilmiştir.

Bu topraklarda doğmuş şairlerin ekseriyetle doğdukları şehirlerde kalmayıp ilim tahsil etmek için ilk önce İstanbul'a geldiklerini, daha sonra da görev icabı imparatorluğun çeşitli şehirlerine dağıldıklarını görüyoruz. Bu şairlerin tamamına yakın da memleketlerinin dışında, görev yaptıkları yerlerde vefat edip defnedilmişlerdir. Kendi şehirlerinde görev yapmış veya vefat etmiş şairlerin sayısı bir elin parmak sayısını geçemeyecek kadar azdır. Şairler içinde kendi memleketlerinde görev yapmış olarak Üsküplü İshak, Manastırlı Zuhûrî ve İştıplı Tab'î'yi zikredebiliriz ki; İshak Çelebî bir süre Üsküp'te müderrislik yapmış; Zuhûrî, Manastır kadılığında bulunmuş; Tab'î de İştıp'te müderrislik ve kadılık yapmıştır. Kendi memleketlerinde vefat etmiş şairler olarak ise, Üsküplü Vâlihî, Manastırlı Zuhûrî'yi ve Kalkandelenli Nâlf'yi zikredebiliriz.

Hayatları ve sanatları üzerinde yapılan inceleme sonucunda bugünkü Makedonya şehirlerinden yetişmiş divan şairlerinin bir takım kendilerine has şahsiyet, meşrep ve sanat özelliklerinin olduğu görülmüştür. Bu noktadan hareketle bugünkü Makedonya şehirlerinden yetişmiş divan şairlerinin şahsiyet olarak genel itibariyle rint, âşık ve açık meşrep, latifeci, neşeli ve harâbâtî şairler zümresinden oldukları görülmektedir. Bunun yanında, halk arasında ahlak güzelliğiyle tanınmış epey şairimiz de vardır. Üsküplü Vâlihî, Vesîm, Vusûlî, Kâtib, Mehmed, Merdî, Sabâyî, Sâfî, Sâmî, Sinân Çelebî, Vahyî, Nâlf, Hüseyin Sadrî ve Fennî, Tezkirelerde bu şekilde tanıtılan şairlerdendir.

İncelediğimiz şairler arasında kimseden yardım istemeyecek kadar istiğna sahibi, köşede kendi hallerine bırakılmış şairlerin yanında rahatlıkla usta şairlerle yarışacak güçte, padişahlar tarafından takdir edilen ve himayelerinde alınan şairlerle yüksek mevkilerde bulunmuş değerli şairlerin bulunduğunu da görüyoruz. Meselâ Manastırlı Celâl Bey, sancak beyliği yapmış ve Sultan II. Selim'in özel musahibi olarak 20 yıla yakın himayesi altında kalmıştır. Atâ da şiirde kendisi de nüktedan olan Sultan Selim Han'ın beğenisini kazanmış bir şairdir. Bu bölge şairleri arasında en büyük şair olarak Üsküplü İshak Çelebî'nin özel bir yeri olduğunu görüyoruz. Tezkirelerde, bazı şairlerin (Atâ, Dürrî, Hemdemî) ona yakınlıkları nispetinde değerlendirildiği belirtilmiştir.

Bu bölge şairlerinin sanatlarında tamamen Rumeli üslubuna bağlı kaldıkları görülmektedir. Genel olarak sade ve anlaşılır bir dil kullanan bu şairler, Rumeli üslubu gereği şiirlerinde fazlasıyla Türkçe deyim ve atasözlerine yer vermişlerdir. Şiirlerindeki konuları meşreplerine uygun olarak daha çok aşk üzerindedir. Kısaca bu bölge şairleri Rumeli üslubunda şiir yazan şairler gurubuna dâhil olup şiir ve sanat özellikleri genel itibariyle şu şekilde sıralanabilir: Bu bölge şairleri genel itibariyle gazel şairi olup şiirleri sade ve sanat gösterişinden uzaktır; şiirlerinde halk deyimlerine ve atasözlerine çokça yer verirler; şiirleri daha çok aşk üzerinde yazılmıştır. Şunu da belirtelim ki tarikat ehli ve Mevlevî olan birkaç şair (Atâ; Vecdî, Hemdemî, Hâfız, Tâlibî, Tab'î) hariç bu bölge şairlerinin şiirlerinde tasavvuf izlerine rastlamak pek mümkün değildir.

Sanat gücü bakımından bu bölge şairlerinin genel itibariyle orta sınıfa dâhil edilebilir. Bunlar arasında devrin güçlü şairleriyle yarışabilecek durumda şairler de vardır. Üsküplü İshak Çelebî, Vâlihî, La'lî, Manastırlı Celâl Bey, Hâverî, bunlardan birkaçıdır. Kalkandelenli Muîdî de çok şiir söyleyen sanatı güçlü fakat kıymeti bilinmemiş bir şairdir. Tezkirelerde bu elli beş şairden yedisinin mürettep ve mükemmel divan sahibi olduğu belirtilmektedir. Divan sahibi oldukları belirtilen şairler şunlardır: Üsküplü İshak Çelebî, Üsküplü Vâlihî, Üsküplü Vusûlî, Manastırlı Hâverî, Kalkandelenli Muîdî, Debrelî Vecdî ve İştîpli Hüseyin Sadrî. Bu şairlerden Muîdî'nin üç divan sahibi olduğu söylenmektedir.

Genel olarak gazel şairleri olarak bilinen bu bölge şairleri arasında şiir yanında inşâ alanında da usta olan çok yönlü şairler de vardır. İshak Çelebî, Celal Bey, Hâverî,

Sücûdî, Zaîfî, Sihrî bunlardan birkaçıdır. Bu şairlerden İshak Çelebî ve Sücûdî şairlikleri yanında tarihçi kişilikleriyle de tanınmış olup tarih kitapları vardır.

Şairlerin bütün şahsiyet ve sanat özellikleri kendi bölümlerinde zaten verilmiştir. Burada çalışmamızda incelenen şairleri mahlaslarına göre alfabetik sıraya göre dizerek onların yaşadıkları yüzyılları, sahip oldukları meslekleri görevleri ve varsa mensup oldukları tarikatlarını ve içinde yer aldıkları tezkire adlarını bir tablo halinde gösteriyoruz:

Şairlerin doğum yerlerini, mesleklerini, tarikatlarını, yüzyıllarını ve kaynaklarını gösteren TABLO:

Şairin adı	Doğduğu Şehir	Mesleği-Görevi	Tarikatı	Yüzyılı-Vefatı	İçinde yer aldığı Tezkire
Aklî	İştîp	Mülâzım, Kadı		17.yy.H.1099/M.1687	SA, SA, BEL, TN
Atâ	Üsküp	Kadı	Nakşibendî	16.yy.-H.960/M.1552	S, L, AÇ, HÇ, B, R, F, TN
Ayânî	Manastır	Mülâzım			AÇ, HÇ, TN
Bâlî	Gevgeli	Mülâzım, timâr sahibi		15-16.yy.-I.Selim devri	L, A, HÇ, B, R, TN
Celâl Bey	Manastır	Şehzâde kâtibi, Reisülküttâp, Defterdâr, Emîr-i âlem		16.yy.-H.960/M.1574	A,AÇ,HÇ, B, KA, R, F, TN
Civânî	Manastır	Kadı			S, TN
Dürrî	Üsküp	Hattat, kâtip		15-16.yy.	L, HÇ, TN
Fâik	Manastır	Kapucıbaşı, kaymakam		19.yy.-H.1317/M.1899	FAT
Fakîrî	Kalkandelen			16.yy.	L, AÇ, HÇ, B, KA, R, F, TN
Fennî	Üsküp	Kadı, müderris	Mevlevî	17.yy.-H.1077/M.1666	AS, SA, BEL, ED, TN
Ferîdî	Üsküp	Mütevellî		15.-16.yy.	S, L, AÇ, TN
Hâfız	Manastır		Mevlevî	18.-19.yy.-H.2218/M.1083	ED, FAT
Hâkî	Üsküp			15.yy.	S, L, HÇ, KA, TN
Hâverî	Manastır	Müderris, Kadı		16.yy.-H.972/M.1564	L, A, AÇ, HÇ, B, KA, R, F, TN
Hemdemî	Üsküp	Mukâtaat kâtibi	Mevlevî	16.-17.yy.-H.1090/M.1679	AÇ, HÇ, ED, TN
Hevesî	Üsküp	Kadı		16.yy.	S, L, TN
İshak Çelebî	Üsküp	Müderris, kadı		15.-16.yy.-H.944/M.1538	S, L, AÇ, HÇ, B, KA, R, F, ESL, TN

Şairin adı	Doğduğu Şehir	Mesleği-Görevi	Tarikatı	Yüzyılı-Vefatı	İçinde yer aldığı Tezkire
İzârî	Üsküp			15.-16.yy.- H.929/M.1522	AÇ, HÇ, TN
Kâşif	Kalkandelen				RAM
Kâtib	Manastır	Divan kâtibi, reisü'l-küttâp		15.-16.yy.	S, HÇ, B, TN
Keşfî	Manastırlı	Mülâzım		16.-16.yy.	R, F, TN
La'î	Üsküp			16.yy.	S, L, AÇ, HÇ, B, KA, TN
Mehmed	Manastır	Mülâzım, müderriş,kadı defterdâr, şehremin,			HÇ, B, TN
Merdî	Manastır	Kadı		16.yy.	HÇ, TN
Mîrî	Üsküp			16.yy.	L, TN
Muîdî	Kalkandelen	Beytümâl kâtibi			S, A, AÇ, HÇ, B, KA, R, F, TN
Muîn	Manastır	Farsça mütercimi		18.-19.yy.- H.1236/M.1820	FAT, TN
Nâmî	Üsküp	Kadı		16.yy.	S, AÇ, HÇ, B, TN
Nâlî	Kalkandelen	Müderriş		18.-19.yy.- H.1266/M.1839	FAT, TN
Niyâzî	Üsküp	Sipâhî		15.-16.yy.- H.944/M.1537	AÇ, HÇ, B, TN
Özrî	Üsküp	Kadı		15.-16.yy.- H.929/M.1522	L, AÇ, HÇ, B, F, TN
Riyâzî	Üsküp	Mülâzım, kadı		15.-16.yy.- H.953/M.1534	L, A, AÇ, HÇ, B, KA, R, TN
Rindî	Üsküp	Kadı		16.yy.-H.973/M.1565	F, TN
Sabâyî	Manastır				A, TN
Sadrî Hüseyin	İştîp	Müderriş		16.yy.-H.993/M.1585	A, HÇ, B, KA, R, F, TN
Sadrî Süleymân	İştîp				SA, TN
Sâmî	Manastır	Vâli, kethüdâ			A, TN
Seydî	Üsküp	Yeniçeri-kapıkulu		16.yy.	AÇ, HÇ, B, TN
Sâfî	Manastır			17.yy.	RAM, TN
Sezâyî	Manastır			18.yy.	RAM, TN
Sihrî	Üsküp	Mahkeme kâtibi		16.yy.	S, A, TN
Sinân Çelebî	Manastır	Kadı		16.yy.	HÇ, B, TN
Sücûdî	Kalkandelen	Divân-ı Hümâyun kâtibi		16.yy.	S, L, AÇ, HÇ, TN
Tab'î	İştîp	Kadı		16.yy.	A, AÇ, HÇ, TN
Tâlibî	İştîp	Şeyh	Mevlevî	18.yy.-H.1120/M.1717	ED, TN
Tulûû	Kalkandelen	Kadı		16.yy.	AÇ, HÇ, R, F, TN
Vahyî	Manastır	Kadı		16.yy.	AÇ, HÇ, B, TN

Şairin adı	Doğduğu Şehir	Mesleği-Görevi	Tarikatı	Yüzyılı-Vefatı	İçinde yer aldığı Tezkire
Vâlihî	Üsküp	Kadı		16.yy.-H.1008/M.1599	A, AÇ, HÇ, B, R,RI F, TN
Vesîm	Üsküp	Hâne-i Hassa Ağası		18.yy.	SA, TN
Vecdî	Debre	Şeyh	Mevlevî	17.yy.-H.1080/M.1669	HÇ, B, ED, TN
Veznî	Manastır	Mülazım,kadı, nâib		16.yy.-H.985/M.1578	HÇ, B, TN
Vusûlî	Üsküp	Uçbeyi		16.yy.-H.1000/M.1591	AÇ, HÇ, KA, R, F, TN
Zaîffî	Kratova	Müderris		16.yy.-H.960/M.1552	AÇ,HÇ,B, KA, TN
Zârî	Üsküp			15.yy.	L, HÇ, KA, R, F
Zuhûrî	Manastır	Kadı		16.yy.	L, AÇ, HÇ, B, TN

Çalışmamızdaki şairleri kronolojik olarak yüzyıllara göre değil de adlarına göre alfabetik olarak sıraladık. Fakat şairlerin yüzyıllara göre dağılımını göstermek gerekirse şöyle bir tablo karşımıza çıkmaktadır.

16.yüzyılda bu bölge şehirlerinden yetişen 37 şair vardır. Bunlar: Atâ, Ayânî, Dürrî, Ferîdî, Hâkî, Hemdemî, İshak Çelebî, İzârî, La'lî, Mîrî, Nâmî, Niyâzî, Özrî, Rindî, Riyâzî, Seydî, Sahrî, Vusûlî, Zârî, Celâl Bey, Civânî, Hâverî, Kâtib, Keşfî, Mehmed, Merdî, Sabâyî, Sâmî, Sinan Çelebî, Vahyî, Veznî, Zuhûrî, Muîdî, Sücûdî, Tulûî, Hüseyin Sadrî, Bâlî, ve Zaîffî'dir. Bunlar içinde yer alan Hemdemî, Keşfî, ve Ayanî 17. yy. şairleri arasında da zikredilmiştir. Buna göre 16. yüzyıl yetişen şairler bakımından en verimli asır olmuştur.

17. yüzyılda yetişen şair sayısı Hemdemî ve Keşfî ile birlikte 7'dir. Diğer 17. yüzyıl şairleri şunlardır: Ayânî, Fennî, Vecdî, Aklî ve Tâlibî. Bunlardan Ayânî de 16. yüzyılda yer almış bir şairdir.

18. yüzyılda da bu bölge şehirlerinden yetişen divan şairlerinin sayısı 7'dir. Bunlardan Tâlibî, 17. yüzyılda, Muîn Efendi ise 19. yüzyılda da zikredilmiştir. Diğer 18. yüzyıl şairlerinin adları şöyledir: Vesîm, Hâfız, Muîn Efendi, Sâfî, Sezâyî, Kâşif.

Görüleceği gibi 17.yüzyılla birlikte 18. yüzyıl bu bölge şairlerini yetiştiren asırlar arasında ikinci sırada yer almaktadır.

19. yüzyıl ise Tezkirelere göre bu bölgeden en az şair yetiştiren yüzyıl olmuştur. Bu yüzyılda toplam 3 şair yetişmiş olup adları şunlardır: Fâik, Nâlî, Muîn Efendi. Bunlardan Muîn Efendi 18. yüzyıl şairleri arasında da zikredilmiştir. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki hangi yüzyılda yaşadıkları belirtilmeyen şairler de bulunmaktadır.

Şairlerin hangi meslekleri yaptıkları yukarıdaki tabloda zaten verilmiştir. Biz burada bu meslekleri yapmış olan şairlerin sayılarını vereceğiz. Buna göre bu şairlerin en çok yaptıkları meslekler arasında birinci sırada kadılık mesleği gelmektedir ki 20 şair kadılık yapmıştır. Daha sonra sırayla yaptıkları meslekler şöyledir: Mülâzım: 12; Müderris: 6; Defterdâr: 2; Divân Kâtibi: 2; Reisülküttâp: 2; Dânişmend: 1; Mukataat kâtibi: 1; Beytümâl kâtibi: 1; Mahkeme kâtibi: 1; Mütevellî: 1; Şehremini: 1; Mütercim: 1; Kadı nâibi: 1; Sipâhî: 1; Şeyh: 1; Kapucıbaşı: 1; Kaymakam: 1; Vâlî: 1; Emîr-î âlem: 1; Uçbeyi: 1; Kethüdâ: 1; Yeniçeri-kapıkılı: 1; Hâne-i Hassa ağası: 1; Hattat: 1; Sadece kâtip: 1; Müneccim:1. Burada şunu da hatırlatalım ki yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi bu mesleklerden bir kaçını yapan şairler de vardır.

Şairlerin tarikat ilişkilerine baktığımızda ise, sadece iki tarikata bağlı birkaç şairin olduğunu görüyoruz. Bunlar, Nakşibendîlik ve Mevlevîliktir. Şairlerden Atâ, Nakşibendî tarikatına bağlıken, Fennî, Hâfız, Hemdemî, Tâlibî ve Vecdî ise Mevlevî tarikatına mensupturlar.

Sonuç olarak şimdiye kadar pek ele alınmamış bugünkü Makedonya şehirlerinden yetişen divan şairleri hakkında ayrıntılı bilgileri ihtiva eden bu çalışmamızla bu bölge şairlerinin genel olarak divan edebiyatındaki yerleri konusunda bir fikir edinebiliyoruz. Ayrıca bu bölge şehirlerinin de eskiden Osmanlı kültür hayatında önemli rol oynadıklarını gördük.

KAYNAKÇA

- Abdülkadiroğlu, Abdülkerim. (1999): *İsmail Belîğ, Nühbetü'l-âsâr li-zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara
- Adanır, Fikret. (2001): *Makedonya Sorunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
- Aksoy, Ömer Asım. (1988): *Atasözleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul
----- (1988): *Deyimler Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul
- Altuner Üzer, Nuran. (1989): *Safâî ve Tezkiresi*, İnceleme-Tenkitli Metin, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul
- Âşık, Çelebî. (1971): *Meşâ'irü's-şu'arâ*, Tıpkıbasım, Neşreden: G. M. Meredith-Owens, London
----- *Meşâ'irü's-şu'arâ*, Millet Genel Kütüphanesi, Ali Emîrî-Tarih, No: 772
- Bağdadlı, Ahdî. *Gülşen-i Şu'arâ*, Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Ali Emîrî, No: 10266
----- *Gülşen-i Şu'arâ* (Dört Ravzalı), Fâtih Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî-Tarih, No: 774
- Banarlı, Nihad Sami. (2001): *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul
- Belîğ, İsmail. *Nühbetü'l-âsâr li-zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, No: 1182
- Beyânî, Mustafa. (1997): *Tezkiretü's-şu'arâ*, Hazırlayan: Kutluk İbrahim, TTK Basımevi, Ankara
- Canım, Rıdvan. (2000): *Latîfî, Tezkiretü's-şu'arâ ve Tabsıratu'n-nuzamâ*, İnceleme-Metin, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara
----- (1995): *Edirne Şairleri*, Akçağ Yayınları, Ankara

- Çavuşoğlu, Mehmet-Tanyeri,
M. Ali. (1999): Üsküplü İshak Çelebî, Divan, Tenkitli Basım,
Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Devellioğlu, Ferit (1993): *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın
Kitabevi Yayınları, Ankara
- Dilçin, Cem. (1983): *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara
- Erdem, Sadık. (1994): *Râmiz ve Âdâb-ı Zurefâsı*, İnceleme-Tenkitli
Metin, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları,
Ankara
- Evliya, Çelebî (1996): *Tam Metin Seyahatnâme*, Sadeleştiren: Çevik,
Mümin, Üçdal Neşriyat, İstanbul
- Fatîn, Davut. *Hâtimetü'l-eş'âr*, Süleymâniye Kütüphanesi, Rauf
Yekta, No: 310
- Gelibolulu, Ali. *Künhü'l-ahbâr*, Süleymâniye Kütüphanesi, Fatih, No:
4225
- Genç, İlhan. (2000): *Esrar Dede, Tezkiretü'ş-şu'arâ-yı Mevleviyye*,
İnceleme-Metin, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
Yayınları, Ankara
- Hasan Çelebî (1989): *Tezkiretü'ş-şu'arâ*, Hazırlayan: Kutluk, İbrahim,
TTK Basımevi, Ankara
- Hürriyet Gazetesi. (1994): *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, Ana
Yayıncılık, İstanbul
- İsen, Mustafa. (1994): *Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Atatürk Dil ve
Tarih Yüksek Kurumu, Ankara
- (1997): *Ötelerden Bir Ses*, Akçağ Yayınları, Ankara
- İpekten, Haluk. (1996): *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, MEB
Yayınları, İstanbul
- Kafzâde, Fâizî. *Zübdetü'l-eş'âr*, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî-
Manzum, No: 1325
- Komisyon. (1988): *Tezkirelere Göre Divan edebiyatı İsimler
Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara
- Komisyon. (2002): *Şair Tezkireleri*, Grafiker Yayınları, Ankara

- Kutlu, Şemsettin. (1975): *Fâik Reşad, Eslâf*, Kervan Kitapçılık, İstanbul: Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Basma Eserler, No: 211331
- Küçük, Sabahattin. (1994): *Bâkî Dîvânı*, Tenkitli Basım, TDK Yayınları, Ankara
- Kastamonulu, Latîfi. (H.1314): *Tezkire-i Latîfi*, Neşreden: Cevdet Paşa, İkdam Matbaası, Dersaadet: Süleymâniye Kütüphanesi, Zühdü Bey Kısmı, Eski Kayıt No:209
- Levend, Âgâh Sırrı. (1998): *Türk Edebiyatı Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara
- Milliyet Gazetesi. (1986): *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, İstanbul
- Öztuna, Yılmaz. (1986): *Osmanlı Devleti Tarihi*, Faisal Finans Kurumu Yayınları, İstanbul
- Pakalın, Mehmet Zeki. (1993): *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I-II-III*, MEB Yayınları
- Râmiz, Hüseyin. *Âdâb-ı Zurefâ*, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî-Tarih, No: 762
- Riyâzî, Mehmed. *Riyâzî'ş-şu'arâ*, Millet kütüphanesi, Ali Emîrî-Tarih, No:765
- *Riyâzî'ş-şu'arâ*, Süleymâniye Kütüphanesi, Lala İsmail, No: 314
- Sabah Gazetesi. (1983): *Gelişim Hachette Sözlük ve Ansiklopedisi*, İstanbul
- (1993): *Grolier International Americana Encyclopedia*, İstanbul
- Safâyî. *Safâyî Tezkiresi*, Süleymâniye Kütüphanesi, Esad Efendi, No: 2549
- Sâlim, Mehmed Emin. (H.1315): *Tezkire-i Sâlim*, Neşreden: Cevdet Paşa, Dersaadet: Süleymâniye Kütüphanesi, No: 2953
- Sehî Bey. (H.1325): *Tezkire-i Sehî*, Neşreden: Mehmed Şükrü, Matbaa-i Âmedî, İstanbul: Millet Genel Kütüphanesi, Ali Emîrî-Tarih, Eski Kayıt No: 769

- Seyrekzâde, Mehmed Âsım. *Zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, No: 2401
- Stojanovski, Aleksandar. (1989): *Makedonija vo Turskoto Srednovekovie*, Kultura, Skopje
- Tarlan, Ali Nihat. (1997): *Necâtî Beg Divanı*, MEB Yayınları, İstanbul
- Tolasa, Harun. (2002): *Sehî, Latîfî ve Âşık Çelebî Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştiri*, Akçağ Yayınları, Ankara
- Toper, İzdavačka Kuća (2005): *Britanika Anciklopediski Rečnik (Enciklopedia Britannica)*, Skopje
- Toparlı Recep. (2001): *Ahmet Vefik Paşa, Lehçe-i Osmânî*, TDK Yayınları, Ankara
- Tuman, Mehmet Nail. (2001): *Tuhfe-i Nâilî*, Hazırlayanlar: Kurnaz Cemal-Tatcı Mustafa, Bizim Büro Yayınları, Ankara
- Yeni Hayat Ansiklopedisi*. (1982): Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul